Valeriu Prohnițchi (coordonator)
Ana Popa
Alex Oprunenco
Matthias Luecke
Mahmut Tekce
Eugen Hristev
Georgeta Mincu,
Victoria Vasilescu

Acordul de Liber Schimb între Republica Moldova şi Uniunea Europeană: Fezabilitatea, perspectivele şi impactul potențial

Această publicație a fost elaborată în cadrul proiectului „Relațiile comerciale între Uniunea Europeană şi Republica Moldova: situația actuală şi perspective de aprofundare". Acest proiect a fost implementat de Centrul Analitic Independent Expert-Grup cu sprijinul financiar al Fundației Soros-Moldova.

Chişinău 2009

Expert Grup
CENTRU ANALITIC INDEPENDENT

Notă: acest studiu a fost scris inițial în limba engleză; în cazul unor eventuale neclarități, versiunea engleză va fi considerată cea corectă.
Notă: afirmațiile din acest raport exprimă opinia separată a autorilor şi nu reflectă neapărat opinia oficială a Fundației Soros Moldova, a Guvernului Republicii Moldova, a Comisiei Europene sau a altei entități publice sau private menționate în această publicație.

CZU 339.56(478:061EU)
A 16

Autori:

Valeriu Prohnițchi (coordonator), Ana Popa, Alex Oprunenco, Matthias Luecke,
Mahmut Tekce, Eugen Hristev, Georgeta Mincu, Victoria Vasilescu

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Acordul de Liber Schimb între Republica Moldova şi Uniunea Europeană: Fezabilitatea, perspectivele şi impactul potențial/Valeriu Prohnițchi (coord.), Ana Popa, Alex Oprunenco, [et al.]; Expert Grup. - Ch.: "Bons Offices" SRL, 2009. - 100 p.

ISBN 978-9975-80-084-6
200 ex.
339.56(478:061EU)

Tehnoredactare: Mihai Sava

ISBN 978-9975-80-084-6

CUPRINS

Despre Expert-Grup . . . 7
Despre proiect . . . 9
Rezumat executiv . . . 11
Introducere . . . 15

I. EVOLUȚIILE ECONOMICE MAJORE ÎN REPUBLICA MOLDOVA . . . 17
De la recesiune profundă la creştere economică . . . 17
De la creşterea economică bazată pe consum la una orientată spre investiții . . . 18
De la o economie agrară la o economie modernă . . . 20
Schimbările structurale majore . . . 20
Agricultura Republicii Moldova . . . 22
Situația actuală în sectorul industrial . . . 24
Servicii financiare . . . 26
Sectorul energetic . . . 27
Transportul . . . 28
Stabilizarea macroeconomică şi noile provocări din viitor . . . 30
Concluzii . . . 32

II. POLITICA COMERCIALĂ ŞI RELAȚIILE COMERCIALE DINTRE MOLDOVA ŞI UE . . . 33
Politica comercială a Republicii Moldova: progrese şi blocaje . . . 33
Privire generală asupra politicii comerciale a Moldovei . . . 33
Bariere netarifare şi măsuri comerciale restrictive . . . 35
Politica comercială a UE . . . 39
Aspecte generale de politică comercială . . . 39
Politica comercială a UE în raport cu Republica Moldova . . . 40
Comerțul Republicii Moldova cu UE . . . 41
Reechilibrarea structurii comerțului extern . . . 41
Comerțul agricol dintre Republica Moldova şi UE . . . 44
Analiza exporturilor industriale ale Republicii Moldova . . . 48
Concluzii . . . 51

III. IMPACTUL UNUI SIMPLU ACORD DE LIBER SCHIMB ÎNTRE REPUBLICA MOLDOVA ŞI UE . . . 53
Trăsăturile principale ale modelul de simulare . . . 53
Rezultatele simulării . . . 55
Efectele asupra creşterii şi bunăstării . . . 58
Concluzii . . . 61

IV. COMPETITIVITATEA SECTOARELOR ECONOMICE MOLDOVENEŞTI . . . 63
Agricultura şi industria alimentară . . . 63
Competitivitatea produselor industriale moldoveneşti pe piața UE şi globală . . . 65
Comerțul internațional cu servicii . . . 69
Sectoare sensibile . . . 71
Concluzii . . . 73

V. DINCOLO DE SFERA COMERCIALĂ:
perspectivele unui Acord de Liber Schimb Aprofundat şi Comprehensiv
între Republica Moldova şi UE 75
Standardele sanitare şi fitosanitare. 75
Sectorul energetic 77
Domeniile prioritare de cooperare cu UE 77
Sectorul energetic şi integrarea europeană 80
Cooperarea în domeniul transportului 82
Armonizarea legislației naționale 82
Evaluarea necesităților de promovare a integrării europene a sectorului de transporturi . . 83
Serviciile bancare 84
Migrația forței de muncă. 85
Concluzii 87

VI. PRINCIPALELE CONCLUZII ŞI RECOMANDĂRI 89
Are Moldova nevoie de un Acord de Liber Schimb cu UE? 89
Este oare un Acord de Liber Schimb fezabil? 89
Recomandări generale pentru Guvernul Republicii Moldova 90

Anexă 95
Bibliografie 99

Lista tabelelor

Tabelul 1. Rata creşterii PIB, 1999=100% 18
Tabelul 2. PIB-ul Republicii Moldova pe cap de locuitor, % din media regiunilor respective . . 18
Tabelul 3. Influxurile de Investiții Străine Directe, % din PIB 19
Tabelul 4. Modificarea ponderii sectoarelor economice în PIB, 2006 față de 1996, puncte procentuale 21
Tabelul 5. Creşterea producției unor sectoare industriale ale Republicii Moldova, 1995=100% 26
Tabelul 6. Indicatorii principali de dezvoltare ai sistemului bancar din Republica Moldova, 2004 – 2008, % 26
Tabelul 7. Date comparative privind situația macroeconomică 31
Tabelul 8. Tarifele vamale de import în unele țări, 2007 33
Tabelul 9. Indicatorii Comerțului Transfrontalier, 2007-2008 36
Tabelul 10. Ponderile industriilor în exporturile din Moldova, 1994-2007, % 41
Tabelul 11. Ponderile industriilor în importurile Moldovei, 1994-2007, %. 42
Tabelul 12. Evoluția structurii geografice a comerțului extern al Moldovei, % din total 43
Tabelul 13. Exporturile pe țări de produse agricole din Moldova şi ponderea lor în exportul total de produse agricole, % 44
Tabelul 14. Importurile pe țări de produse agricole ale Moldovei şi ponderea lor în importul total de produse agricole, % 45
Tabelul 15. Principalele produse agricole exportate de Moldova în UE (2007) 47
Tabelul 16. Principalele produse agricole importate de Moldova din UE (2007) 48
Tabelul 17. Principalele exporturi industriale din Moldova, 2007 49
Tabelul 18. Principalele exporturi industriale în UE 27 şi principalele țări de destinație, 2007 . 50
Tabelul 19. Structura exporturilor Moldovei în UE 27 51
Tabelul 20. Moldova: comerțul internațional pe sectoare şi regiuni partenere, 2004, în milioane USD 55
Tabelul 21. Rezultatele simulării EGC: schimbările în exporturile reale pe regiuni comerciale partenere, %, în raport cu modelul de bază 56
Tabelul 22. Rezultatele simulării EGC: schimbarea importurilor reale pe parteneri comerciali, %, în raport cu modelul de bază 56
Tabelul 23. Rezultatele simulării EGC: producția sectorială şi variabilele macro, schimbări procentuale în comparație cu modelul de bază 57
Tabelul 24. Indicele Avantajului Comparativ Relevat pentru produsele agricole moldoveneşti (1994-2006) 64
Tabelul 25. Indicele Avantajului Comparativ Relevat pentru produsele agricole moldoveneşti pe piața UE-25 (1999-2006) 65
Tabelul 26. Indicele Avantajului Comparativ Relevat pentru produsele industriale moldoveneşti (1994-2006). 66
Tabelul 27. Indicele Avantajului Comparativ Relevat pentru produsele industriale moldoveneşti pe piața UE-27 (2000-2007) 68

Tabelul 28. Indicele Avantajului Comparativ Relevat pentru serviciile moldoveneşti exportate în Germania 71
Tabelul 29. Indicele Avantajului Comparativ Relevat pentru serviciile moldoveneşti exportate în România 71
Tabelul 30. Implementarea celor mai importante aspecte din acquis-ul comunitar în sectorul energetic al Moldovei 78
Tabelul 31 Actele normative naționale armonizate cu acquis-ul comunitar în domeniul transporturilor 83

Lista diagramelor

Diagrama 1. Dezagregarea creşterii PIB pe cheltuieli, % 19
Diagrama 2. Structura economică a Moldovei şi a unor grupuri de țări după principalele sectoare economice, % din PIB 20
Diagrama 3. Dinamica structurii Valorii Adăugate Brute pe sectoare economice majore, % din total (tabelul include volumul VAB, mii MDL) 21
Diagrama 4. Creşterea Valorii Adăugate Brute pe principalele sectoare economice, 1998=100%. 22
Diagrama 5. Ponderea ramurilor industriale în producția industrială totală în Moldova, % din total 25
Diagrama 6. Structura principalelor surse energetice în consumul de energie din Moldova, 2006 28
Diagrama 7. Structura transporturilor de mărfuri şi pasageri, % din total 29
Diagrama 8. Evoluția principalilor indicatori macroeconomici, Moldova 31
Diagrama 9. Evoluția indicatorilor de bază ai comerțului moldovenesc, milioane USD. 41
Diagrama 10. Exporturile de produse agricole din Moldova în UE, milioane dolari SUA (1994-2007) 46
Diagrama 11. Structura exporturilor de produse agricole din Moldova în UE-27 (2007) 46
Diagrama 12. Importurile de produse agricole ale Moldovei din UE (1994-2007) 47
Diagrama 13. Structura exporturilor de produse agricole din Moldova în UE-27 (2007) 48
Diagrama 14. Evoluția exporturilor industriale ale Republicii Moldova şi ponderea lor în totalul exporturilor 49
Diagrama 15. Structura exporturilor industriale în UE 27, 2007, % din total (SITC Revizia 3, nivel de dezagregare 2 cifre) 50
Diagrama 16. Structura serviciilor exportate din Moldova, 2006, % din total 69
Diagrama 17. Structura serviciilor exportate în Germania, 2006, % din total 70
Diagrama 18. Structura serviciilor exportate în România, 2006, % din total. 70

DESPRE EXPERT-GRUP

Misiunea:

EXPERT-GRUP este un centru analitic independent localizat în Republica Moldova. Misiunea sa instituțională este de a contribui la dezvoltarea economică, politică şi sociala a Republicii Moldova şi să contribuit la consolidarea competitivității sale internaționale. EXPERT-GRUP urmăreşte îndeplinirea acestei misiuni prin prestarea unor produse analitice de cea mai înaltă calitate şi prin promovarea unor modele eficiente, transparente şi inovative în sfera politicilor economice şi sociale.

Obiectivele principale:

- Oferirea unor analize relevante asupra politicilor şi tendințelor economice şi sociale;
- Oferirea asistenței în procesele de luare a deciziilor şi formulare a politicilor şi promovarea unor modele inovaționale de dezvoltare.

Domeniile de specializare:

EXPERT-GRUP are cunoştințe şi experiență avansată în următoarele domenii:

- Strategii de dezvoltare;
- Sisteme economice şi macroeconomie;
- Economia globală şi relații economice internaționale;
- Economia integrării europene;
- Politici monetare şi fiscale;
- Economia muncii, managementul şi cultura de afaceri;
- Comportamentul consumatorului;
- Economia industrial şi agrară;
- Economia sănătății şi educației.

Detalii de contact:

- Adresa: MD-2012, str. Columna, 133, Chişinău, Republica Moldova;
- Telefon: +37322 93-00-14, +37322 21-15-99, fax +37322 21-15-99;
- e-mail: info@expert-grup.org, web: www.expert-grup.org.

DESPRE PROIECT

Această publicație este lansată în cadrul proiectului "Relațiile comerciale între Uniunea Europeană și Republica Moldova: situația actuală și perspective de aprofundare". Proiectul a fost implementat în perioada ianuarie 2008 – februarie 2009 de către Centrul Analitic Independent EXPERT-GRUP cu suportul financiar al Fundației Soros-Moldova. Principalul obiectiv al acestui proiect este de a susține Guvernul Republicii Moldova în formulare unor argumente temeinice și a unei poziții echilibrate pentru negocierile cu Comisia Europeană asupra viitorul Acord dintre Moldova și UE. Noi sperăm că în acest fel, proiectul va contribui la crearea unei Zone de Liber Schimb Profunde și Comprehensive, la modernizarea economică a țării și la integrarea economică cu UE.

Regimul comercial între Republica Moldova și Uniunea Europeană (UE) a evoluat considerabil în ultimul deceniu. În 1998, UE a oferit Republicii Moldova sistemul generalizat de preferințe (GSP). În ianuarie 2006, UE a înlocuit sistemul GSP "normal" cu GSP "plus". În martie 2008, au intrat în vigoare noile preferințe comerciale autonome ale UE pentru Republica Moldova. Pe de altă parte, Republica Moldova a păstrat un nivel mai înalt de protecție față de importurile din UE. Scopul acestui proiect constă în evaluarea impactului acestor evoluții asupra economiei moldovenești și a capacității producătorilor și exportatorilor din Republica Moldova de valorificare a noilor oportunități comerciale.

În cadrul acestui proiect au fost deja elaborate patru studii. În prima publicație – „Planul de Acțiuni Uniunea Europeană – Republica Moldova ca test de capacitate pentru guvernul Moldovei: screeningul implementării părții economice" - Expert-Grup a evaluat implementarea de către Republica Moldova a componentei economice a Planului de Acțiuni semnat cu Uniunea Europeană. În publicația „Evaluarea impactului economic al precedentelor regimuri comerciale între UE și Republica Moldova" a fost analizat impactul economic al preferințelor comerciale anterioare acordate Moldovei de către UE. Un alt studiu, „Politica comercială a Republicii Moldova: cerințe de import-export în comerțul cu UE", elaborat de Georgeta Mincu, descrie mecanismele și instrumentele politicii comerciale ale Republicii Moldova privind schimburile comerciale în general, cu un accept deosebit asupra cerințelor față de comerțul cu UE. Deși studiul menționat a fost conceput mai degrabă ca un ghid pentru companiile care întrețin relații comerciale cu UE, acesta conține și o serie de recomandări de politică comerciale care ar putea fi utile pentru guvernul moldovenesc. În sfârșit, în analiza realizată de Eugen Hristev, „Convergența sectorului de transporturi al Republicii Moldova către standardele Uniunii Europene", este evaluat gradul de convergență, integrare și competitivitate a sectorului moldovenesc de transporturi în contextul integrării europene. Aceste publicații elaborate în cadrul acestui proiect, precum și alte cercetări disponibile sugerează faptul că Republica Moldova nu a folosit întregul potențial al acordurilor comerciale, iar principalele bariere au fost generate de neajunsurile cadrului instituțional și de reglementare intern.

Proiectul și-a propus, de asemenea, să treacă în revistă așteptările principalelor grupuri de interese din Republica Moldova și UE referitoare la relațiile comerciale între UE și Moldova pe termen lung. Noi sperăm că beneficiind de rezultatele acestui proiect, actorii relevanți din Republica Moldova ar înțelege mai bine interesele economice naționale și ar adopta poziții mai solide în procesul negocierilor comerciale cu UE. Astfel, proiectul va contribui la consolidarea integrării economice a Republicii Moldova cu UE. EXPERT-GRUP consideră că această integrare ar trebui să depășească limitele dimensiunii comerciale propriu-zise. Aceasta ar trebui să includă aspecte precum regimul de vize facilitat, participarea la proiectele transfrontaliere și cele de înfrățire, investițiile UE în infrastructura transporturilor și cea energetică, acordarea unei asistențe tehnice mai coerente, inclusiv pentru racordarea legislației, participarea la programe educaționale și de tineret, integrarea în programele europene de cercetare, dezvoltare și inovații, precum și alte domenii.

REZUMAT EXECUTIV

Scopul acestui studiu este de a evalua potențialul impact economic al unui acord de liber schimb între Moldova şi UE. Evident, impactul economic al unui astfel de acord asupra UE va fi nesemnificativ în orice caz, iar autorii au analizat în principal consecințele economice pentru economia Moldovei.

Tendințele economice majore pe parcursul ultimului deceniu au fost, în general, pozitive şi favorabile continuării integrării economice a Moldovei în UE. După o recesiune de tranziție profundă şi de lungă durată, în 2000 s-a relansat creşterea economică şi, până în 2005, rata creşterii economice în Moldova era mai înaltă decât valoarea medie înregistrată în țările CSI şi ECE. Acest lucru a ajutat Moldova să inițieze reducerea decalajului dintre veniturile UE şi ale țărilor în tranziție. Această tendință s-ar fi consolidat în continuare, însă în perioada 2006-2007, Moldova a trecut printr-o serie de crize energetice, comerciale şi climatice care au întrerupt procesul de convergență economică. În pofida acestor crize, creşterea economică a continuat să fie pozitivă. Pronosticul de scurtă durată pentru economia Moldovei rămâne, de asemenea, pozitiv, fiind datorat în parte, creşterii rapide a investițiilor locale şi străine directe în ultimii doi ani. După cota fluxurilor de ISD în PIB, în 2007 Moldova se înscria în lista primelor patru din grupul țărilor ECE-CSI. Majoritatea ISD plasate în economia Moldovei în perioada de tranziție provin din țările UE şi, sub acest aspect, Moldova este deja integrată considerabil cu UE. Numărul de societăți din Moldova, care fac parte din lanțurile valorice europene este în creştere, în special în sectoare ca industria textilă, confecționarea îmbrăcămintei şi încălțămintei. Distribuția geografică şi pe sectoare a investițiilor locale şi străine sugerează faptul că tendințe structurale precum reducerea rolului agriculturii moldoveneşti şi creşterea rolului serviciilor şi construcțiilor, vor persista. Conform structurii economice generale şi indicilor macroeconomici, Moldova este deja la acelaşi nivel sau chiar devansează alte țări din Europa Centrală şi de Est. De asemenea, Moldova a atins un grad apreciabil de stabilizare macroeconomică în ceea ce priveşte reducerea deficitului bugetar, însă sunt necesare eforturi suplimentare pentru a stabiliza inflația şi a reduce riscurile legate de deficitul sporit al contului curent.

Un argument în sprijinul Republicii Moldova de a intra într-o zonă de liber schimb cu UE este faptul că, în prezent, Moldova are deja unul dintre cele mai mici tarife vamale medii din lume. Cu toate acestea, producătorii şi exportatorii moldoveni se confruntă cu bariere însemnate în ceea ce priveşte accesarea altor piețe. Unele din aceste bariere iau forma de tarifele vamale, dar multe din ele sunt de fapt bariere tehnice în calea comerțului. În acest studiu se atrage atenția inclusiv la faptul că, comerțul Moldovei în general, şi comerțul cu UE în particular e afectat de bariere tehnice şi administrative, care îşi au originea în interiorul țării şi care țin de sfera de responsabilitate a Guvernului Republicii Moldova. Barierele interne în calea comerțului reprezintă, probabil, unele din cele mai semnificative impedimente pentru exporturile Moldovei. Politica comercială a UE a fost supusă unor schimbări semnificative pe parcursul ultimilor ani, dar, în general, politica față de Moldova a fost foarte pozitivă. UE a oferit Moldovei mai multe preferințe comerciale în mod unilateral pentru comerțul cu bunuri. Totuşi, analizele economice arată că creşterea considerabilă a exporturilor Moldovei în UE a fost propulsată mai mult de unii factori economici fundamentali, decât de reducerea sau anularea tarifelor pe import. Actualmente, circa jumătate din comerțul exterior total al Moldovei se realizează cu țări din UE. Prin urmare, putem afirma că Moldova a atins deja un nivel înalt de integrare comercială cu UE şi că această tendință, probabil, se va menține şi în viitor.

Efectele unui acord de liber schimb (ALS) asupra economiei Moldovei vor depinde foarte mult de conținutul şi câmpul de acțiune al ALS. Pentru a evalua efecte directe şi indirecte ale unui acord de

liber schimb, a fost aplicat modelul echilibrului general calculabil (EGC) al economiei moldoveneşti. Autorii au examinat trei scenarii pentru aprecierea dimensiunii impactului unui simplu ALS în diferite condiţii. Primul scenariu se bazează pe creşterea preţurilor fob ale exporturilor moldoveneşti în UE pentru a simula eliminarea tarifelor UE la importurile din Moldova. Al doilea scenariu prevede eliminarea tuturor tarifelor de import impuse Moldovei de UE. Al treilea scenariu îmbină efectele instrumentelor de politici din celelalte două scenarii.

În primul scenariu, care prevede eliminarea tarifelor vamale ale UE, cel mai probabil rezultat este o creştere cu 3% a volumului total de exporturi şi o creştere cu 2% a volumului total de importuri, însoţite de o apreciere reală a valutei moldoveneşti. Absorbţia totală şi consumul individual vor creşte marginal cu circa 1%. Industria uşoară demonstrează cel mai mare potenţial de creştere, în timp ce sectoare ca industria alimentară, industria de producere a băuturilor şi industria producătoare de maşini ar putea să-şi reducă producţia. Unul din factorii care explică creşterea înaltă a producţiei în industria uşoară este ponderea neproporţional de mare a factorilor de producţie utilizaţi pentru producerea şi exportul textilelor în economia Moldovei. Al doilea scenariu presupune eliminarea tarifelor moldoveneşti la importurile de bunuri din UE. Se aşteaptă ca importurile să crească marginal cu o tendinţă de substituţie a importurilor din ţările ce nu sunt membre ale UE cu importurile din ţările UE. Exporturile vor creşte, de asemenea, şi industria uşoară va înregistra din nou cele mai înalte rate de creştere a exportului şi producţiei. Potenţialele pierderi din veniturile la bugetul de stat, cauzate de reducerea tarifelor vamale, sunt nesemnificative şi ar putea fi compensate prin creşterea marginală a altor taxe sau pur şi simplu ar putea fi distribuite pe o perioadă mai mare de tranziţie. În scenariul al treilea, efectele economice sunt foarte apropiate de efectele combinării preţurilor reduse de export şi tarifelor moldoveneşti reduse din cele două scenarii precedente.

Concluzia principală care derivă din aceste simulări este că majoritatea efectelor schimbărilor structurale şi comerciale care vor rezulta dintr-un ALS simplu între Moldova şi UE au fost deja impulsionate de Preferinţele Comerciale Autonome oferite Moldovei de UE, în martie 2008. Cu alte cuvinte, atât consecinţele pozitive, cât şi cele negative ar putea fi neînsemnate, agricultura fiind, probabil, sectorul care va suporta cele mai puternice efecte negative. Prin urmare, cele mai semnificative efecte ale unui ALS simplu între Moldova şi UE ar putea să se refere mai mult la domeniul politic decât cel economic. Un ALS simplu este fezabil pentru Moldova, atât din punct de vedere politic, cât şi din punct de vedere economic.

Totuşi, Guvernul Republicii Moldova trebuie să aspire spre o integrare economică mai profundă cu UE, o integrare care ar depăşi domeniul comercial propriu-zis. În acest caz, un ALS Aprofundat şi Comprehensiv ar fi un prim pas necesar. Un ALS Aprofundat şi Comprehensiv ar implica liberalizarea comerţului cu servicii, libera circulaţie a forţei de muncă şi cooperarea pentru susţinerea convergenţei instituţionale a Republicii Moldova cu UE. Modelul folosit pentru simulările economice ale unui ALS între Moldova şi UE nu poate ţine cont în mod adecvat de efectele economice ale îmbunătăţirii calităţii mediului instituţional din Moldova, care se va apropia de standardele UE. Studiile internaţionale existente cu privire la integrarea economică regională sugerează faptul că dacă UE ar susţine Moldova să-şi amelioreze punctajul calităţii mediului instituţional (în baza metodologiei BERD) în medie de la 3 în 2007, la 4 - într-o perioadă rezonabilă de timp, acest lucru ar duce la creşterea nivelului PIB cu cel puţin o zecime numai datorită eficienţei sporite a utilizării resurselor. Creşterea totală a PIB, în condiţiile unor investiţii suplimentare şi liberalizării financiare, ar putea să oscileze de la 20 la 30%.

Analiza arată că, convergenţa instituţională ar spori considerabil competitivitatea exporturilor din Republica Moldova în UE. Există multe bunuri care nu au fost exportate în UE, pe motiv că nu respectă standardele alimentare, sanitare şi fitosanitare ale UE. Aceasta se referă în special la produse precum carnea, animalele vii, unele fructe şi legume şi produsele lactate. Cu toate acestea, unii producători de asemenea bunuri „sensibile" le exportă cu succes în ţările CSI, ceea ce înseamnă că produsele lor ar putea atractive şi pentru consumatorii europeni, cu condiţia respectării standardelor UE. Unele din produsele exportate de Moldova în UE deja demonstrează un nivel înalt de competitivitate. În acest studiu am utilizat indicele Balassa al Avantajele Competitive Relevate pentru a

determina sectoarele dezvoltate şi cele slab dezvoltate de producere din Moldova. Exporturile de cereale, piei şi pielicele de animale, băuturi (în special vinuri), fructe şi legume (sucuri din fructe şi nuci), uleiuri vegetale şi culturile oleaginoase demonstrează avantaje comparativ mari pe piaţa UE. Dar piaţa agricolă subdezvoltată şi distorsionată a Moldovei şi lipsa de capital uman şi tehnologii împiedică eforturile ţării de a-şi materializa avantajele comparative. Printre bunurile industriale, poziţii ca vopsirea, tăbăcirea şi colorarea materialelor, preparate chimice organice, telecomunicaţii, televiziunea, echipamentul audio şi video, uleiuri de eter şi materiale pentru parfumuri, utilaj şi echipament general, unele materiale de construcţii şi diferite mărfuri industriale au un indice înalt al Avantajelor Comparative Relevate. În cazul exporturilor de servicii, cele două studii de caz care efectuate în prezentul studiu (exporturile în România şi în Germania) au arătat că Republica Moldova are un avantaj comparativ în principal la exporturile de servicii de comunicaţii. De asemenea, există anumite avantaje competitive pentru construcţii şi transport, dar acestea sunt mai mici decât în cazul telecomunicaţiilor.

Pentru ca Moldova să facă uz de avantajele sale competitive şi să obţină efecte economice pozitive pe termen lung, în prezentul studiu se recomandă ca pasul următor în relaţiile comerciale între Moldova şi UE să fie un ALS Aprofundat şi Comprehensiv, care ar spori şi mai mult reducerile de tarife vamale şi accesul fără taxe, asigurate de Preferinţele Comerciale Autonome, şi ar fi, în acelaşi timp, mai cuprinzător decât un acord de liber schimb simplu, incluzând circulaţia liberă a serviciilor, armonizarea reglementărilor şi a standardelor naţionale cu acquis-ul comunitar. Guvernul trebuie să acorde atenţie deosebită cooperării în domeniul implementării standardelor sanitare ale UE de către producătorii moldoveni. Alte două domenii-cheie de cooperare ar trebui să fie sectorul energetic şi sectorul transporturilor, ambele având o importanţă vitală din punct de vedere al securităţii economice a Republicii Moldova. Un alt domeniu de cooperare între Moldova şi UE este sectorul serviciilor financiare, în care până în prezent s-au înregistrat multe progrese, dar mai rămân multe de făcut. Studiul mai recomandă Guvernului Moldovei să negocieze în contextul ALS Aprofundat şi Comprehensiv cu UE şi circulaţia liberă a forţei de muncă. De fapt, libera circulaţie a forţei de muncă ar putea avea cele mai puternice efecte pozitive, nu numai asupra economiei moldoveneşti, ci, în general, pe plan politic şi social. Aceasta ar reduce atractivitatea migraţiei ilegale şi ar putea oferi condiţiile necesare pentru libera întoarcere a emigranţilor moldoveni acasă, reunificarea familiilor şi plasarea economiilor lor în sectorul financiar al Moldovei.

INTRODUCERE

Evoluția relațiilor dintre R. Moldova şi UE a fost mai modestă şi mai lentă decât în cazul relațiilor dintre Comunitățile Europene şi statele din Europa Centrală şi de Est. Deşi unele tratate internaționale au rămas încă în vigoare după destrămarea URSS, primul document important care instituționalizează relațiile dintre Republica Moldova şi Comunitățile Europene – Acordul de Parteneriat şi Cooperare (APC) – a fost semnat în noiembrie 1994, dar a intrat în vigoare doar începând cu luna ianuarie 1998.

APC a fost mai mult o evoluție de natură politică, fără un impact economic şi comercial semnificativ. După cum se recunoaşte într-un document oficial al UE, în acea perioadă de timp, „relațiile economice şi comerciale ale UE cu Moldova [au fost] minime, şi potențialul de comerț şi investiții pentru UE [a fost] limitat”[1]. În pofida faptului că APC prevedea discutarea unui acord de liber schimb între părțile la acord, nu a fost făcut vreun progres evident în acest sens. Nici Moldova şi nici UE nu erau gata din punct de vedere politic pentru a iniția astfel de discuții pe la sfârşitul anilor 1990 – începutul anilor 2000.

În 2001, Moldova a devenit membră a OMC, demonstrând astfel că este gata să intre în discuții cu privire la Acordul de liber schimb cu UE. Cu toate acestea, nu au urmat negocieri cu privire la acest aspect, UE fiind preocupată de extinderea sa spre Est şi de consolidarea coeziunii interne. Dar cu toate că nu a fost realizat nici un progres în crearea unei zone de liber schimb, UE a oferit Moldovei în mod unilateral multe preferințe comerciale. În 1997, UE a oferit Republicii Moldova reduceri la taxele vamale pentru o serie de produse importate în cadrul Sistemului General de Preferințe. În ianuarie 2006, UE a extins considerabil lista mărfurilor cu tratament comercial preferențial pentru importurile din Republica Moldova. În martie 2008 au intrat în vigoare Preferințele Comerciale Autonome pentru Moldova, oferind deja posibilități semnificative pentru comercializarea mai multor produse din Moldova, pentru altele menținând cote cantitative sau tarife vamale.

Articolul 4 al APC prevede explicit că părțile urmează să examineze împreună dacă circumstanțele permit inițierea negocierilor privind crearea unui ALS. După ce Moldova a devenit parte a OMC, a semnat mai mult de o duzină de acorduri de liber schimb cu țările CSI şi balcanice, iar APC a devenit mai puțin relevant în ceea ce priveşte prioritățile politice şi economice ale Moldovei, a devenit clar pentru ambele părți că amânarea discuțiilor cu privire la ALS nu mai este posibilă. Uniunea Europeană este cea mai mare entitate comercială şi economică din lume. UE produce 18% din producția globală, constituie originea a 20% din exporturile globale şi destinația a 20% din importurile globale. Evident, Moldova este foarte interesată să aibă acces la o asemenea piață. Cât de capabilă este, însă, Moldova pentru a gestiona un ALS cu UE şi care ar putea fi consecințele economice ale acestuia? Cât de fezabil este un ALS pentru Moldova şi UE? Ar trebui ca relațiile economice să se limiteze doar la comerț sau să cuprindă şi alte aspecte şi care anume? Aceste aspecte constituie subiectele analizei în prezentul raport.

Raportul începe cu o evaluare a evoluțiilor economice majore în Moldova şi a felului în care aceste schimbări au afectat capacitățile R. Moldova de a converge spre standardele UE. În acelaşi capitol se arată cum economia Moldovei şi-a schimbat făgaşul, trecând de la declin, la creştere, şi ce schimbări structurale au însoțit creşterea economică. În acest capitol sunt analizate, de asemenea, principalele eforturi de stabilizare macroeconomică şi provocările majore care încă urmează a fi abordate.

[1] Comisia Europeană, Strategia de Țară 2002-2006, Programul Național Indicativ 2002-2003, Moldova.

Al doilea capitol conține o analiză a principalelor progrese şi probleme în politica comercială a Republicii Moldova. De asemenea, este inclusă o descriere generală a politicii comerciale a UE care este necesară pentru a înțelege cât de departe pot ajunge concesiunile comerciale pe care UE ar putea să i le facă Republicii Moldova. Acelaşi capitol include o analiză a felului în care dezechilibrele geografice în comerțul extern al Moldovei s-au redresat pe parcursul ultimului deceniu, acordând o atenție specială exporturilor de produse agricole şi industriale către UE.

Capitolul include rezultatele simulărilor economice ale efectelor unui Acord de liber schimb ordinar între Moldova şi UE, simulări realizate în baza unui model al Echilibrului General Cuantificabil (General Computable Equilibrium). Capitolul prezintă trăsăturile esențiale ale modelului, principalele rezultate ale simulării, analiza efectelor ALS asupra creşterii economice şi bunăstării şi unele speculații generale cu privire la potențialele efecte dinamice ale ALS.

În al patrulea capitol, autorii au încercat să analizeze competitivitatea principalelor produse moldoveneşti, utilizând indicele Balassa al Avantajelor Competitive Relevate. Aici sunt prezentate unele calcule privind competitivitatea produselor agricole moldoveneşti pe piețele UE (acest capitol adoptă o definiție mai amplă a produselor agricole care cuprind mult mai multe poziții în Clasificarea Standard de Comerț Internațional (SITC) decât doar produsele agricole în sine). Acest capitol identifică, de asemenea, un număr de produse industriale care deja sunt competitive pe piețele UE, iar competitivitatea acestora se va consolida odată cu abolirea tarifelor vamale. În ultima parte a capitolului se discută despre „sectoarele sensibile" ale economiei R. Moldova.

Capitolul cinci are un caracter mai exploratoriu, deoarece abordează potențialele domenii de cooperare sporită între Moldova şi UE ce ar putea consolida competitivitatea economiei moldoveneşti şi ar crea condițiile necesare pentru integrarea ulterioară a țării în piața unică europeană. Sunt analizate aspecte precum rolul regulamentelor Sanitare/Fitosanitare (SPS), cooperarea în energie şi transport. Mai este inclusă şi o privire generală asupra sectorului serviciilor bancare din Moldova, în scopul de a estima cât de pregătită este Moldova pentru a face față competiției băncilor UE şi de a intra în cooperare strategică cu acestea. Analiza mobilității forței de muncă în perspectiva viitorului acord dintre Moldova şi UE încheie acest capitol.

În capitolul şase autorii rezumă principalele concluzii ale raportului, răspunzând pozitiv la întrebarea: este oare un ALS necesar şi fezabil pentru economia R. Moldova? În ultimul capitol se conțin şi recomandările generale pentru Guvernul Republicii Moldova cu privire la aspectele ce urmează a fi abordate în negocierile comerciale cu UE şi cu privire la alte rezolvarea unor probleme de politică economică internă, astfel încât producătorii moldoveni să reziste presiunilor de pe piețele europene înalt competitive.

EVOLUȚIILE ECONOMICE MAJORE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Acest capitol relatează că după ce recesiunea specifică tranziției timpurii din Moldova a luat sfârşit, în 2000 creşterea economică a reînceput şi, până în 2005, rata creşterii economice în Moldova era mai înaltă decât media pe țările CSI şi ECE. Acest lucru a ajutat Moldova să înceapă reducerea decalajului său față de nivelul de venituri din țările UE şi cele în tranziție. În 2006-2007 Moldova a trecut printr-o serie de crize energetice, comerciale şi climatice care au stopat procesul de convergență economică. Cu toate acestea, pronosticul pentru economia Moldovei rămâne pozitiv, în parte, datorită creşterii rapide a nivelului investițiilor locale şi străine directe. Astfel, în 2007 Moldova a fost pe locul patru în lista țărilor ECE-CSI după influxul de investiții străine directe raportate la PIB. Majoritatea ISD plasate în economia Moldovei provin din țările UE şi sub acest aspect Moldova este deja integrată considerabil în UE. Distribuția geografică şi pe sectoare a investițiilor locale şi străine sugerează faptul că asemenea tendințe structurale, precum reducerea rolului agriculturii moldoveneşti şi creşterea rolului serviciilor şi construcțiilor vor persista. Conform structurii economice generale şi indicilor macroeconomici, Moldova se află deja la acelaşi nivel sau chiar devansează alte țări în Europa Centrală şi de Est. Moldova, de asemenea, a ajuns la un grad apreciabil de stabilizare macroeconomică în ceea ce priveşte preluarea sub control a deficitului bugetar, însă sunt necesare eforturi suplimentare pentru a stabiliza pe termen lung inflația şi a reduce riscurile legate de deficitul sporit al contului curent.

De la recesiune profundă la creştere economică

Faza inițială a tranziției economice a Republicii Moldova a fost printre cele mai dificile din grupul țărilor în tranziție. Ajuns la punctul minimal în 1999, PIB-ul țării reprezenta doar 33% din producția din 1990. Trei seturi de factori explică un asemenea declin economic dramatic. Moldova s-a confruntat inițial cu condiții mult mai dificile decât alte țări la acel moment: economie diversificată în mod necorespunzător, dependență totală de prețurile subvenționale pentru energia importată de la sursă, conflictul militar intern din 1992 care a rezultat în separarea Transnistriei, şi dereglarea relațiilor comerciale care în trecut au asigurat o integrare profundă a Republicii Moldova în structurile de producție ale Rusiei şi Ucrainei. Cel de-al doilea set de factori reprezintă "condițiile politice" şi include instabilitatea politică din anii 1990, lipsa unei ancore ferme în politica externă (pentru țările din Europa Centrală procesul de integrare în UE a jucat rolul acestei ancore), procesul de privatizare opac şi reformele structurale şi instituționale lente. În final, din cauza structurii sale economice şi comerciale, Moldova a fost, mai mult ca alte țări în tranziție, expusă şocurilor externe, cum ar fi calamitățile naturale, barierele comerciale şi crizele financiare. În pofida unui episod de creştere a PIB în 1997 (+1.6%), vulnerabilitatea economică nu a permis țării angajarea pe o cale stabilă de creştere economică. La sfârşitul anilor 1990, combinația acestor factori a dus la sărăcie masivă, distrugerea țesutului social şi la emigrare masivă a forței de muncă. Moldova a regresat din grupul țărilor cu venituri medii în grupul țărilor cu venituri joase[1].

[1] World Bank, "Moldova: Opportunities for Accelerated Growth: A Country Economic Memorandum for the Republic of Moldova", September 9, 2005.

Tabelul 1. Rata creşterii PIB, 1999=100%

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Moldova	102.1	108.3	116.8	124.5	133.7	143.7	149.5	156.9
CSI de Vest	107.2	114.0	119.7	129.2	142.5	148.7	160.8	173.5
Caucazul şi Asia Centrală	107.5	117.5	128.5	141.9	155.4	174.1	194.2	217.4
Europa Centrală	104.9	109.7	114.8	121.1	128.5	137.1	147.6	158.1
UE-15	104.6	107.4	110.5	113.1	116.5	120.0	124.2	128.2
România şi Bulgaria	103.8	108.9	114.1	119.9	128.9	135.6	145.3	154.1
Statele Balcanice	104.9	108.1	113.2	117.8	124.5	130.6	137.3	145.5

Sursa: calcule efectuate de autori, în baza datelor FMI

Redresarea economiei moldoveneşti a început în anul 2000, datorită creşterii pozitive în sectorul industrial şi de servicii şi în pofida recesiunii continue din agricultură. În 2001-2005 creşterea economică s-a mai consolidat, fiind susținută de cele două sectoare sus-menționate şi de sectorul construcțiilor. Cu toate acestea, creşterea a fost concentrată în mare parte în zona capitalei. Veniturile reale ale populației au fost susținute de veniturile remise de emigranți şi de creşterea salariilor. După cum se vede în Tabelul 1, economia moldovenească a crescut în această perioadă aproape la fel de repede ca economiile Rusiei, Ucrainei şi Republicii Belarus (CSI-vest) în medie, şi mai repede decât ale celor opt țări din Europa Centrală şi de Est care au aderat la UE în 2004, România şi Bulgaria şi țările balcanice. Regiunea Caucaz şi Asia Centrală a cunoscut o creştere economică mai rapidă datorită țărilor cu rezerve mari de resurse energetice. Susținută de această creştere economică, Moldova a început convergența, lentă dar sigură, spre nivelul de venituri ale țărilor ECE şi balcanice (Tabelul 2). În 2000-2006 Moldova a redus cu 3 puncte procentuale decalajul său de la țările UE şi cu 6 puncte față de țările balcanice. Cu toate acestea, în 2006-2007, economia moldovenească a fost lovită puternic de embargoul rus asupra importurilor de băuturi alcoolice, produse vegetale şi animaliere din Moldova. Acest embargou a fost impus, în general, din motive politice, însă calitatea necorespunzătoare a multor bunuri exportate era o problemă reală. În 2007, o secetă severă a devastat agricultura moldovenească. Rata creşterii PIB a scăzut de la 7,5% în 2005, la 4,1% în 2006 şi 3,0% în 2007 şi procesul de convergență a veniturilor s-a întrerupt.

Tabelul 2. PIB-ul Republicii Moldova pe cap de locuitor, % din media regiunilor respective

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
CSI de Vest	27.6	27.6	28.2	27.9	27.3	28.9	27.6	26.7
Caucazul şi Asia Centrală	70.8	67.5	67.2	65.2	64.5	66.9	62.2	58.4
Europa Centrală	12.8	13.0	13.5	13.7	13.9	15.0	14.5	14.2
UE-15	5.4	5.7	6.0	6.4	6.7	7.5	7.6	7.8
România şi Bulgaria	23.8	24.0	24.6	24.9	24.8	26.9	26.0	25.6
Statele Balcanice	24.7	25.7	26.7	27.5	28.3	30.9	30.7	30.4

Sursa: calcule efectuate de autori, în baza datelor FMI

Cu toate acestea, în pofida seriei de şocuri comerciale şi climatice, economia moldovenească s-a dovedit surprinzător de vivace. Creşterea PIB a încetinit, însă a rămas pozitivă şi a accelerat din nou în 2008 (+7,2%). În pofida crizei financiare internaționale, pronosticul economic pentru Moldova rămâne mai optimist decât pentru alte țări din regiune. Cu condiția că piața europeană şi cea rusă (destinatarii principali ai exporturilor moldoveneşti) nu se prăbuşesc sub influența crizei financiare mondiale, creşterea economică în Moldova va persista şi poate chiar va accelera. Accelerarea creşterii economice va face posibilă reînceperea în 2009-2010 a procesului de convergență a nivelului de venituri. Cu toate acestea, este clară necesitatea unei schimbări calitative, astfel încât creşterea economică să rămână stabilă şi să accelereze pe termen lung.

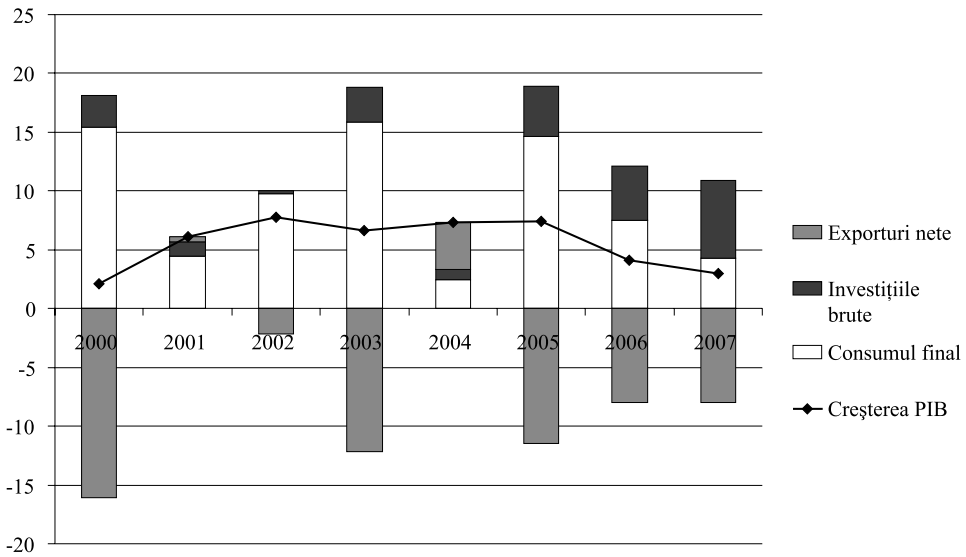
De la creşterea economică bazată pe consum la una orientată spre investiții

În 2000, creşterea economică a Moldovei a fost susținută în mare parte de creşterea consumului local şi regional. Cererea locală a jucat un rol important în revitalizarea economiei moldoveneşti,

însă a contribuit, de asemenea, la escaladarea dezechilibrelor structurale. Cererea finală de consum a crescut de la 90,0% din PIB în 1999 (care era deja un nivel foarte înalt, comparativ cu media din ECE şi CSI), la 113,4% în 2006. Din cauza creşterii lente a producţiei interne, explozia consumului a atras după sine şi creşterea galopantă a importurilor. Intrările de bani din partea emigranţilor au jucat un rol esenţial în finanţarea consumului intern şi susţinerea creşterii economice. Cu toate acestea, în 2005 investiţiile capitale au început să crească mai repede şi în perioada 2007-2008, creşterea economică în Moldova a fost în mare parte orientată spre investiţii. După cum reiese din Diagrama 1, în 2007-2008 investiţiile capitale au avut o contribuţie primordială la creşterea PIB total.

Este evident că pentru creşterea continuă, şi nu episodică, a investiţiilor, este extrem de important ca Moldova să devină mai atractivă pentru investitorii locali şi, în special, pentru investitorii străini. În 2001-2004 climatul foarte prost al mediului de afaceri local a împiedicat creşterea ISD în Moldova (după cum se vede în Tabelul 3, ISD în Moldova erau printre cele mai scăzute din regiune). Cu toate acestea, după 2005 ISD au crescut considerabil şi au creat o perspectivă pozitivă pentru scenariul creşterii economice bazate pe investiţii. Intrările de ISD în economia moldovenească au crescut de la 88 milioane USD în 2004 la 459 milioane USD în 2007 (de la 3,4% la, respectiv, 10,4% din PIB). În 2005-2007, intrările de ISD au crescut în toată regiunea ECE-CSI. Însă în Moldova creşterea ISD a fost mai pronunţată decât în medie şi a propulsat Moldova în vârful topului ţărilor aflate în tranziţie. În 2007 Moldova s-a aflat, împreună cu Estonia, printre ţările în tranziţie, în ceea ce priveşte rata ISD/PIB (după Bulgaria, Ungaria şi Georgia). Conform estimărilor noastre, în 2008 influxul de ISD a reprezentant 10,7 din PIB.

Diagrama 1. Dezagregarea creşterii PIB pe cheltuieli, %

Sursa: calcule efectuate de autori în baza datelor BNS

Tabelul 3. Influxurile de Investiţii Străine Directe, % din PIB

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
CSI de Vest	1.0	1.0	1.1	1.1	2.0	3.9	3.1	3.9	–
Caucazul şi Asia Centrală	3.1	3.5	6.0	8.9	11.9	4.5	5.1	4.0	–
Europa Centrală	5.8	5.3	6.6	2.9	4.4	6.9	7.7	8.5	–
România şi Bulgaria	5.4	4.4	4.0	6.7	10.1	11.1	16.3	14.0	–
Statele Balcanice	3.8	5.9	3.5	4.8	4.9	4.1	7.8	6.2	–
Moldova	9.9	3.7	5.1	3.7	3.4	6.6	7.1	10.4	10.7

Notă: „-" – lipsesc datele

Sursa: calcule efectuate de autori în baza datelor FMI şi ale băncilor centrale naţionale

Din cauza originii neclare a ISD, este dificil de stabilit exact proveniența acestora conform țării de origine. Însă, nu există dubii că, în prezent, structura ISD s-a schimbat complet în comparație cu anii 1990. Companiile amplasate/înregistrate în țările UE au asigurat aproximativ 80% din stocurile ISD din Moldova (Olanda 22%, Cipru şi Spania 8,5% fiecare, Italia 7,1%, Marea Britanie 6,8%, Germania 5,2%, Franța 4,1%), în timp ce investițiile din partea companiilor ruseşti constituie aproximativ 12%. Un aspect pozitiv al acestei schimbări este că s-a produs fără micşorarea în termeni absoluți a stocurilor ISD de origine rusă, ci datorită diversificării şi expansiunii rapide a intrărilor de ISD din țările europene în anii 2000. Cea mai mare parte a acestor investiții a fost orientată spre industria prelucrătoare, sectorul financiar, comerțul cu ridicata şi cu amănuntul. Aproximativ o jumătate din ISD provenind din țările UE au fost orientate spre companii cu activitate de export. Aceste tendințe indică asupra integrări tot mai accentuate a companiilor din Moldova în lanțurile valorice şi structurile de producere europene.

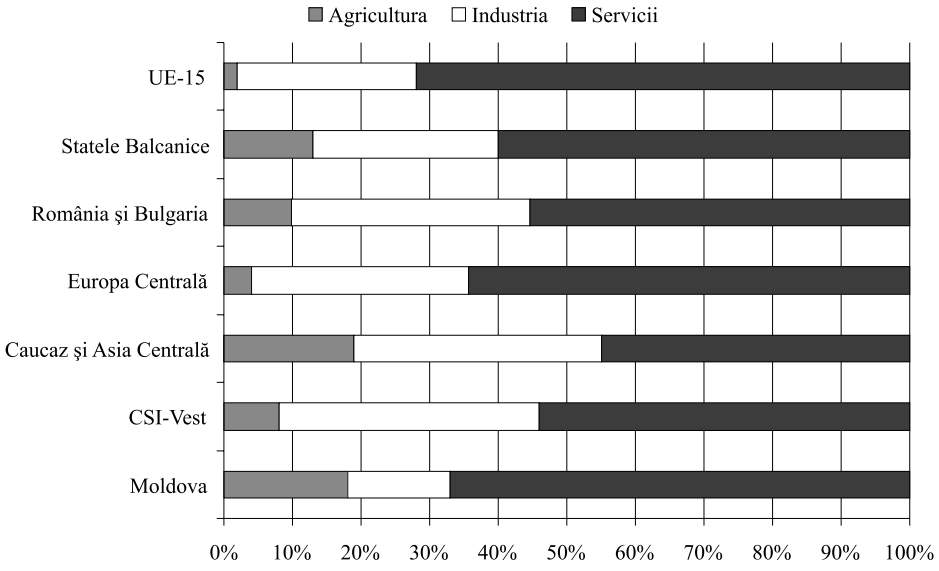
Privatizarea cotelor publice din cadrul unui şir de întreprinderi de stat a reluat la sfârşitul anului 2007 şi a continuat şi în cursul anului 2008. Aceasta reprezintă un mediu propice pentru a atrage în țară mult mai mulți investitori străini, deşi criza financiară internațională i-a determinat pe aceştia să fie mai precauți. Cu atât mai mult, în aceste circumstanțe, este important să se lucreze în continuare, pentru a asigura un climat investițional favorabil afacerilor, a elimina birocrația şi a reduce povara administrativă în Moldova.

De la o economie agrară la o economie modernă

Schimbările structurale majore

Există un stereotip persistent în comunitatea internațională, în general, şi în țările UE, în particular, conform căruia Moldova are o economie care este "extrem" de dependentă de sectorul agricol, cu cea mai mare parte a veniturilor provenind din activități de subzistență. Este adevărat că Moldova se bazează mai mult decât orice altă țară europeană pe agricultură, şi sectoarele industriale aferente (industria alimentară, prelucrarea tutunului şi vinificația (Diagrama 2)). Moldova are de asemenea cel mai mare procent de populație rurală din Europa, aproape 60% din totalul populației (cu toate că aproximativ 17-20% din populația sa rurală nu este prezentă fizic în țară, ci lucrează în străinătate).

Diagrama 2. Structura economică a Moldovei şi a unor grupuri de țări după principalele sectoare economice, % din PIB

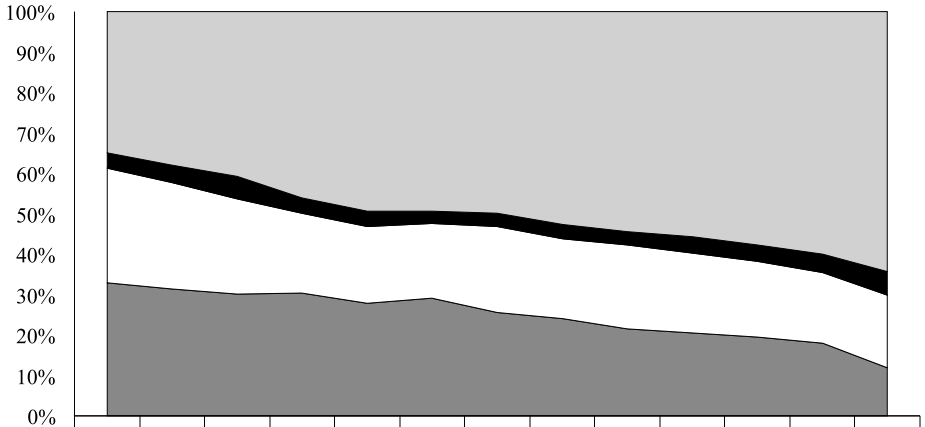

Sursa: calcule efectuate de autori în baza Indicatorilor de Dezvoltare Mondială ai Băncii Mondiale

Cu toate acestea, pentru a înțelege amplitudinea schimbărilor sociale şi economice care se produc în Moldova, lucrurile trebuie privite într-o perspectivă dinamică. Având un sector agricol destul de extins, Moldova a suferit nişte schimbări structurale dramatice în timpul perioadei de tranziție, asociate cu reducerea rolului agriculturii şi expansiunea serviciilor (Diagrama 3).

Mai mult, în ultimii 10 ani nici o altă țară în tranziție, nu a trecut prin schimbări de asemenea proporții (Tabelul 4). Pentru o analiză pertinentă, trebuie să mai adăugăm că schimbările structurale nu se datorează numai expansiunii rapide a sectorului prestări servicii, ci şi recesiunii agricole prelungite. Între 1991 şi 2007 s-au înregistrat numai 8 episoade de creştere în sectorul agrar, care nu au compensat pierderile anterioare. Producția totală în 2007 a reprezentat doar 45% din producția din perioada pre-tranziție. În general, reorientarea Moldovei spre o economie bazată pe servicii a fost cea mai rapidă, nu numai în comparație cu media pe regiune, ci în comparație cu toate țările în tranziție. Reducerea rolului agriculturii în țările din Caucaz şi din Asia Centrală a fost puțin mai rapidă decât în Moldova. Cu toate acestea, în Moldova, rolul în scădere al agriculturii a fost compensat de avansarea mai rapidă a sectorului de servicii, şi nu al industriei, ca în cazul țărilor din Caucaz şi Asia Centrală. Anticipăm că în viitor rolul agriculturii se va reduce şi mai mult, în timp ce rolul serviciilor şi a industriei agroalimentare va creşte.

Diagrama 3. Dinamica structurii Valorii Adăugate Brute pe sectoare economice majore, % din total (tabelul include volumul VAB, mii MDL)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
servicii	2000	2586	3125	3557	5431	6905	8354	10381	12789	15314	18248	21976	28534
construcții	228	298	422	289	409	433	584	665	812	1101	1257	1730	2575
industria	1619	1799	1803	1522	2093	2614	3564	3901	4860	5469	5936	6327	7892
agricultura	1897	2143	2315	2351	3066	4070	4272	4742	5062	5634	6175	6636	5304

Sursa: BNS

Tabelul 4. Modificarea ponderii sectoarelor economice în PIB, 2006 față de 1996, puncte procentuale

	Agricultură	Industrie	Servicii şi construcții
Moldova	-13	-16	29
CSI de Vest	-5	-1	6
Caucaz şi Asia Centrală	-14	7	7
Europa Centrală	-3	-2	5
România şi Bulgaria	-9	-4	13
Statele Balcanice	-7	-2	9

Sursa: calcule efectuate de autori în baza Indicatorilor de Dezvoltare Globală ai Băncii Mondiale

Dintr-o perspectivă istorică, este evident că schimbările structurale în economia Moldovei sunt fără precedent. În 1991 sectorul agricol angaja aproximativ 49% din forța de muncă şi contribuia cu aproape 40% la PIB-ul țării. În 2006 aceste cifre au coborât la 33% şi, respectiv, 14% (anul 2007 a fost marcat de condiții meteorologice deosebit de nefaste şi contribuția agriculturii la PIB a fost

şi mai redusă - 10%). În aceeaşi perioadă, cota serviciilor în PIB total a crescut de la aproximativ 20%, la 62%. Conform cotei totale a serviciilor în PIB, economia Republicii Moldova este similară cu cele ale statelor care au aderat la UE în 2000. Reducerea rolului agriculturii în PIB total, combinată cu intrări constante de mijloace din partea emigranților, au atenuat expunerea externă a economiei Moldovei. Acesta este unul din factorii care explică de ce economia moldovenească a reuşit să facă față într-un mod destul de satisfăcător secetei din vara anului 2007 şi inundațiilor locale din vara anului 2008.

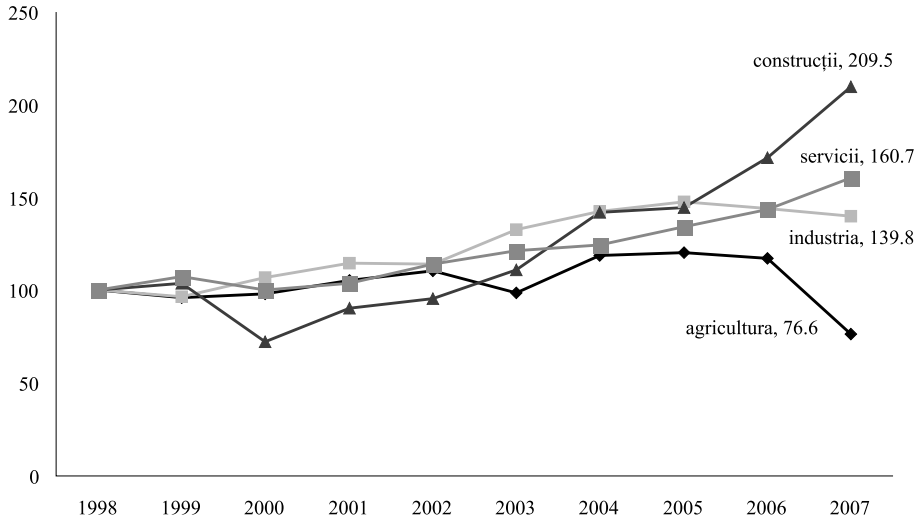
Agricultura Republicii Moldova

Agricultura a fost, în mod tradițional, un sector de importanță vitală pentru economia Moldovei. Deşi cota acestui sector în venitul național, angajarea în câmpul muncii şi în exporturi a înregistrat un declin rapid în ultima decadă, producția agricolă este încă importantă pentru economia Moldovei. Cu o politică de susținere corectă, companiile agricole din Moldova pot deveni foarte competitive pe plan internațional. Datorită climei ideale şi cernoziomului fertil, agricultura moldovenească este propice pentru o mare varietate de culturi. Moldova este un producător regional important de fructe şi legume proaspete, vinuri, alimente conservate, zahăr, carne de pasăre, carne de vită şi produse de tutungerie. Însă producția agricolă moldovenească se menține, încă, cu 40% sub nivelul pre-tranzițional. Aceasta înseamnă că în prezent, Moldova încă nu exploatează pe deplin potențialul de producție natural, dar cu o politică implementată corect în domeniul agriculturii, Moldova ar putea deveni în viitor un jucător regional foarte important.

Sectorul agricol s-a comprimat considerabil în perioada 1991-1996, în mare parte datorită şocului destrămării Uniunii Sovietice care a dus la sucombarea cererii externe pentru produse agricole moldoveneşti şi a cauzat colapsul lanțurilor de asigurare cu producție. În prezent, sectorul nu este într-o stare cu mult mai bună. Creşterea economică în Moldova a început în 2000, şi de atunci PIB-ul Moldovei a crescut, în medie, cu 6%. Celelalte trei sectoare importante ale economiei (industria, serviciile şi construcțiile) au cunoscut o dezvoltare sănătoasă, în timp ce producția agricolă în general a stagnat în perioada post-recesiune (Diagrama 4).

Cu o treime din forța de muncă angajată în agricultură, productivitatea muncii în acest sector este foarte scăzută. Media valorii adăugate în agricultură la un lucrător agricol în 2003-2005 a fost 505 dolari SUA. Această valoare devine mai semnificativă într-un context comparativ: media valorii adăugate în agricultură la un lucrător agricol a fost 25639 dolari în Franța, 14241 dolari în Germania, 4693 dolari în Bulgaria, 4045 dolari în Republica Cehă, 3404 dolari în România şi 1627 dolari în Polonia, pentru aceeaşi perioadă (Banca Mondială, 2007).

Diagrama 4. Creşterea Valorii Adăugate Brute pe principalele sectoare economice, 1998=100%.

Sursa: calcule efectuate de autori în baza BNS şi BNM

Această diferență de productivitate nu este doar o dovadă a subdezvoltării agriculturii moldoveneşti. Este şi un indiciu al rezervelor de creştere şi potențialului existent în acest sector. În multe aspecte, Moldova are condiții favorabile pentru producția, comerțul şi dezvoltarea agricolă. După proclamarea independenței, adoptarea Codului funciar şi începerea procesului de privatizare în ultima perioadă a anilor 1990, au fost întreprinşi paşi importanți pentru dezvoltarea ulterioară a sectorului, inclusiv dezvoltarea unei piețe funciare funcționale, expansiunea serviciilor financiare rurale, apariția cooperativelor private, crearea unei infrastructuri de servicii pentru ferme la scară națională şi modernizarea treptată a industriei alimentare. În pofida acestor reforme, actualmente producția agricolă constituie numai 60% din nivelurile anilor 1989-1990.

Într-o oarecare măsură, valoarea joasă a producției este explicată prin compoziția producției agricole, care s-a schimbat semnificativ în ultima decadă. A crescut importanța culturilor pentru subzistență, cu valoare redusă, cum ar fi cerealele, porumbul şi floarea-soarelui şi s-au extinse suprafețele ocupate cu legume, din contul culturilor fructifere perene şi culturilor vinicole. Producția şi exportul strugurilor şi a vinului au decăzut drastic spre sfârşitul anilor 1990, însă în 2003 au început să se restabilească, în parale cu extinderea plantațiilor vinicole noi. Cu toate acestea, producția de struguri şi vin în 2006 s-a aflat sub nivelul înregistrat în prima jumătate a anilor 1990. Marea parte a sectorului zootehnic a cunoscut, de asemenea, un declin constant după proclamarea independenței. Moldova a devenit un importator net de carne şi produse din carne din 2001. Numai producția de carne de pasăre a fost în ascensiune de-a lungul ultimilor cinci ani.

Reforma agricolă a avut drept scop crearea unui climat competitiv orientat spre piață, prin încurajarea formării unui număr mare de gospodării agricole individuale şi întreprinderi agricole mari. Impactul scontat al reformelor era că mai mulți producători eficienți vor duce la mărirea eficienței, productivității şi calității generale. Însă, lipsa resurselor umane cu cunoştințe în domeniul afacerilor, lipsa abilităților tehnice şi tehnologiile agricole depăşite în agricultura moldovenească au constituit piedicile principale în atingerea acestor scopuri.

O trăsătură importantă a economiei moldoveneşti, sărăcia rurală, reprezintă o piedică semnificativă pentru realizarea cu succes a reformelor şi pentru durabilitatea creşterii economice. Odată cu finalizarea crizei financiare ruseşti, a crescut ritmul de creştere a PIB, iar rata sărăciei a căzut treptat. Însă, după 2004, a fost înregistrat un progres modest în reducerea sărăciei, iar creşterea PIB a început să-şi piardă efectul pozitiv asupra reducerii sărăciei. Rata sărăciei rurale a început să crească în a doua jumătate a anului 2004 şi această tendință de creştere continuă. După cum am menționat mai sus, lipsa tehnologiilor şi a resurselor umane în zonele rurale şi practicarea culturilor de valoare redusă sunt factori importanți care au cauzat această problemă. La acestea se adaugă accesul inadecvat la finanțare în zonele rurale, care este o piedică importantă pentru modernizarea sectorului şi pentru reducerea sărăciei rurale. Principala sursă de finanțare pentru majoritatea producătorilor rurali sunt economiile personale. Atât pentru fermierii individuali, cât şi pentru întreprinderile mari, împrumuturile sunt greu de obținut din cauza dobânzilor înalte, cerințelor riguroase față de gaj şi termenelor scurte pentru care se oferă creditul. Acest lucru permite doar supraviețuirea agriculturii şi nu facilitează expansiunea sa prin investiții capitale. Pentru a cumpăra maşini noi şi echipamente de irigare, culturi agricole şi specii de animale de eficiență înaltă, sau pentru a face alte investiții pe termen lung, trebuie să fie disponibilă creditarea comercială pe termen lung (MNAF, 2006).

O altă cauză importantă a ineficienței agriculturii moldoveneşti este structura dualistă a sectorului. Pe de o parte există un număr mare de agricultori de subzistență, care îşi acoperă necesitățile curente şi nu manifestă interes de investire în gospodăriile lor din cauza lipsei stimulentelor de piață. Pe de altă parte, există gospodării corporative mari, orientate spre piață, care depind în mod direct de accesul la piață, tehnologii şi resurse. Numărul acestor gospodării corporative este mic, însă acestea prelucrează 60% din terenurile agricole. Gospodăriile de mărime medie de tip familial, scheletul oricărei agriculturi de piață, practic nu există în Moldova. Agricultura moldovenească este caracterizată printr-o concentrare mai accentuată a terenurilor în gospodării mari, decât agri-

culturile din economiile de piață (Lerman şi Cimpoies, 2006). Piața funciară este subdezvoltată; din 2000, mai puțin de 3% din toate terenurile agricole din țară şi-au schimbat stăpânul prin vânzare (MNAF, 2006). Prețurile la terenuri în zonele rurale sunt mici, iar procedurile sunt complicate şi taxele pentru tranzacțiile funciare sunt de asemenea mari.

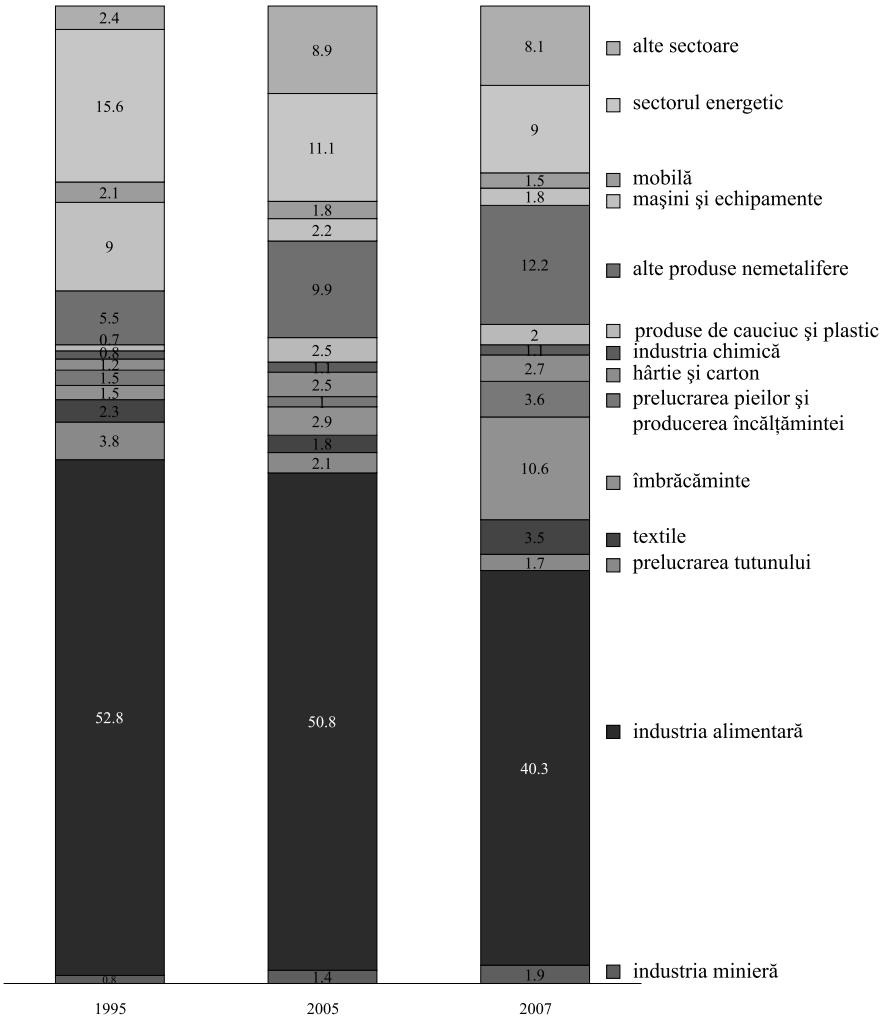
În concluzie, în pofida avantajelor naturale şi a reformelor în derulare, situația actuală în sector este cu mult sub potențial în ceea ce priveşte productivitatea şi veniturile din muncă, sărăcia rurală fiind o mare problemă a economiei. Guvernul este conştient de aceste probleme structurale şi constrângeri în adresa agriculturii moldoveneşti. În acest sens, Guvernul a adoptat o strategie de dezvoltare pentru acest sector pentru perioada 2006-2015, al cărei scop este creşterea competitivității agriculturii, perfecționarea soluțiilor tehnologice, calității şi productivității. Existența unei politici agricole şi rurale coerente este foarte importantă pentru transformarea sectorului, însă implementarea propriu-zisă a politicilor stabilite este de importanță vitală. După cum se menționează în documentul de politici publicat de Comitetul Organizatoric al Forumului național al Businessului Agricole din Moldova, în fiecare an au loc schimbări destabilizatoare în programele de subvenționare, impozitarea agricolă, mediul de reglementare şi instrumentele de promovare a exporturilor, ceea ce descurajează investițiile şi sunt în detrimentul creşterii orientate spre piață a sectorului. În sectorul agrobusinessului un mediu politic consecvent are o importanță critică pentru atingerea succesului. Autoritățile politice trebuie să definească prioritățile principale pentru dezvoltarea agrobusinessului şi să se orienteze spre acordarea suportului pentru activitățile prioritare, pentru a maximiza impactul şi a accelera creşterea.

Situația actuală în sectorul industrial

O trăsătură specifică pe care industria moldovenească a moştenit-o din timpurile sovietice este cota mica a industriei "grele" (cum ar fi metalurgia sau industria chimică). Industria se bazează aproape în totalitate pe sectoare "uşoare" de producere a bunurilor de larg consum: industria alimentară, textilă, producătoare de mobilă, îmbrăcăminte, încălțăminte ş.a.m.d. (aici ne referim doar la partea economiei moldoveneşti din dreapta Nistrului; economia transnistreană este mai industrializată, dar este în afara controlului autorităților constituționale moldoveneşti). Cu condiția existenței unei diversificări rezonabile a produselor şi piețelor de desfacere, această structură ar trebui să fie tratată mai degrabă ca un avantaj economic, decât ca un dezavantaj. Această structură nu a suferit schimbări semnificative pe durata perioadei de tranziție (Diagrama 5).

Cota mai mică a industriei grele, implică, printre altele, o situație ecologică mai bună. Or, aceasta este extrem de importantă pentru dezvoltarea unei agriculturi sau a unui turism competitiv. Aceasta mai înseamnă şi expunere redusă la crizele globale, precum şi rate mai mici de consum al energiei. Ca urmare, nu este surprinzător faptul că Moldova a fost mai puțin afectată de prețurile în creştere pentru gazele naturale din Rusia în 2006-2008 în comparație cu Ucraina. Cu toate acestea, Moldova a fost direct afectată de embargoul impus de Rusia asupra băuturilor şi produselor agricole. Acesta a dus la schimbări semnificative în structura industrială, industria uşoară, producătoare de textile, haine şi încălțăminte şi producerea de materiale de construcție compensând cota tot mai mică a industriei alimentare.

Diagrama 5. Ponderea ramurilor industriale în producția industrială totală în Moldova, % din total

Sursa: BNS

Sectorul industrial a început să crească intensiv în 2000, creşterea continuând până în 2005 (Tabelul 5). În 2006-2007 sectorul s-a comprimat cu aproape 10%, în mare parte ca urmare a impactului embargo-ului comercial impus de Rusia asupra industriei alimentare moldoveneşti. Se aşteaptă, însă, reluarea creşterii durabile a acestui sub-sector, multe companii reuşind deja să-şi diversifice pieţele de desfacere. Potențialul de creştere în acest sub-sector este foarte mare, însă este dependent de starea agriculturii, care furnizează materie primă pentru industria alimentară. Companiile producătoare de textile, îmbrăcăminte şi încălțăminte apar ca noi "superstar-uri", datorită integrării tot mai intense cu clienții din UE şi cu furnizorii de materie primă sau piese din UE. Industria producătoare de articole neferoase (reprezentată în mare parte de industria producătoare de materiale de construcție) a cunoscut o creştere spectaculoasă ca rezultat al cererii în creştere pentru lucrări de construcție. Alte ramuri industriale "tradiționale" s-au aflat în declin constant în ultimul deceniu. De exemplu, industria prelucrătoare de tutun, industria producătoare de maşini şi echipament şi alte ramuri industriale nu au putut să-şi redreseze situația economică în ultimul deceniu. Acesta este în mare parte rezultatul reformelor structurale în stagnare în ramurile menționate (lipsa privatizării, lipsa restructurării manageriale sau funcționale).

Tabelul 5. Creşterea producţiei unor sectoare industriale ale Republicii Moldova, 1995=100%

	1996	1998	2000	2002	2004	2005	2006	2007	Ponderea în total, %, în 2007
total industrie	93,5	79,5	75,7	95,4	119,3	127,7	121,6	119,7	100
industria extractivă	83,0	75,9	63,9	86,5	135.0	144,8	180	188,1	1.9
industria alimentară şi a băuturilor	90,6	71,5	65,5	90,6	113,7	119,4	97,3	89,8	40.3
industria tutunului	112,1	98	115,3	75,2	71,3	68,1	53,3	49,3	1.7
textile şi covoare	101,3	66,3	104,1	153,2	192,4	189.0	229	251,7	3.5
confecţii, îmbrăcăminte şi blănuri	99,4	94,2	136,5	160,7	191,2	200,8	208,8	200,5	10.6
industria hârtiei şi cartonului	85,6	87,7	86,2	156.0	305,2	362,6	324,5	378,7	2.7
industria chimică	71,2	72,5	120,3	164,5	156,7	200,8	225,5	246,4	1.1
articole din cauciuc şi mase plastice	107,9	87,8	113,8	218,8	357,2	420,1	522,6	546,1	2.0
produse minerale nemetalice	119,8	127,2	176,2	243,2	300,8	362,8	406,7	436.0	12.2
maşini şi utilaje	68,5	49,3	46,9	63,9	83,6	76.0	76,9	77,2	1.8
sectorul energetic şi de alimentare cu apă	104,2	94,6	57,8	61,9	63,6	70,4	73,9	73,7	9.0

Sursa: BNS

Servicii financiare

Deşi sectorul bancar al Republicii Moldova deţine cea mai mare cotă a sectorului financiar al ţării, aceasta este totuşi foarte redus comparativ cu alte ţări. Activele şi creditele acordate sectorului privat s-au dublat în 2001-2007, însă la nivel de 54% (32,887 mln. lei) şi, respectiv, 33% (22,577 mln. lei) din PIB,[2] proporţiile sectorului continuă să fie modeste (Tabelul 6).

Deşi rata înaltă de suficienţă a capitalului bancar şi indicatorii de lichiditate servesc drept amortizoare fiabile în cazurile unor riscuri majore, acestea mai indică şi o anumită slăbiciune în capacităţile de funcţionare şi management al riscului. Rata medie a adecvării de capital continuă să fie mare – 29.2%[3], deşi nivelul minim necesar este de 12%. Conform evaluării din partea FMI a sistemului bancar, doar 10% din gospodăriile casnice din mediul rural au acces la conturi bancare. Nivelul de capitalizare a băncilor a înregistrat o creştere pozitivă cu 12,7% şi a atins cifra de 5890 mln. lei în prima jumătate a anului 2008. Aceasta reflectă o mai mare consolidare a sistemului bancar şi, în consecinţă, o abilitate mai mare de a acoperi potenţialele pierderi. Nivelul curent al lichidităţii sistemului bancar constituie 28,8%, ceea ce este în conformitate cu cerinţele BNM (active lichide/ active în total × 100% ≥ 20%).

Tabelul 6. Indicatorii principali de dezvoltare ai sistemului bancar din Republica Moldova, 2004 – 2008, %

	2004	2005	2006	2007	2008
Profunzimea sistemului bancar					
Activele totale ale sistemului bancar / PIB	42	48	52	54	67
Credite / PIB	23	27	31	33	44
Depozite / PIB	30	37	39	40	49
Concentrarea					
Capitalul social / Sistemul bancar total	42	42	40	40	61
Activele totale / Sistemul bancar total	52	52	48	48	64
Credite totale / Sistemul bancar total	50	48	46	46	47
Depozite / Sistemul bancar total	57	55	51	52	67

[2] Banca Naţională a Moldovei
[3] Banca Naţională a Moldovei, "Situaţia sistemului bancar în primul semestru al anului 2008", iulie 2008.

	2004	2005	2006	2007	2008
Proprietatea ca pondere în active					
Proprietatea de stat	18	19	15	15	15
Proprietatea majoritar străină, *din care*	34	20	23	23	23
Filiale ale băncilor străine	4	4	12	22	22
Gradul de suficienţă a capitalului	31	27	28	27	29
Dolarizare					
Credite în valută străină / credite totale	42	37	38	40	40
Depozite în valută străină / depozite totale	42	39	49	48	46

Sursa: Banca Naţională a Moldovei, FMI, calculele Expert-Grup

Cu toate acestea, oportunităţile economice pentru instituţiile bancare sunt destul de puţine, fapt care sugerează majorităţii băncilor să evite specializarea. Serviciile bancare corporative sunt sursa primordială a beneficiilor, pe când serviciile bancare „cu amănuntul" au în cea mai mare parte rolul de mobilizare a surselor de finanţare. Implicarea băncilor în servicii financiare cum ar fi pieţele de capital, leasing, factoring sau asigurări, este mică. Numerarul mai rămâne instrumentul principal de plăţi în Republica Moldova, în deosebi în cazul plăţilor între persoanele fizice. Cu toate acestea, un factor pozitiv al dezvoltării este acela că în ultimii ani, băncile au introdus instrumente de plată mai avansate (internet banking şi scheme de plată prin carduri). Actualmente, 12 bănci comerciale emit carduri de plată de mărci internaţionale (VISA şi MasterCard), care sunt aplicate în cea mai mare parte pentru extragere de numerar din bancomate. Transferurile constituie cele mai importante instrumente de plată printre persoanele juridice. Însă, chiar şi în aceste cazuri instrumentele de plată rămân subdezvoltate, fiind departe în comparaţie cu serviciile oferite de băncile din ţările membre ale UE.

O realizare importantă o constituie dezvoltarea sistemului interbancar automatizat de plăţi care funcţionează cu instrumente moderne de plată (i.e., transfer electronic de credit) şi permite procesarea totalmente electronică a plăţilor inter-bancare, cât şi a plăţilor din partea terţelor-părţi. Sistemul este susţinut de un acces în timp real la informaţiile cu privire la solduri şi plăţi şi mecanismul de aşteptare la rând, ceea ce permite participanţilor o gestionare eficientă a plăţilor în rândurile create. Lacuna principală o reprezintă faptul că sistemul nu funcţionează non-stop, ultima sesiune fiind fixată să se termine la ora 20.00, ceea ce limitează funcţionalitatea sistemului.

Sectorul energetic

Până la declararea independenţei Republicii Moldova sectorul său energetic era parte integrală a sistemului energetic sovietic. Atât sectorul de furnizare a energiei electrice, cât şi a gazelor naturale erau integrate profund în reţelele sovietice de transportare şi distribuţie[4]. În faza iniţială, după destrămarea Uniunii Sovietice, infrastructura de producere şi de transportare a energiei electrice şi sistemul de transportare a gazului au devenit proprietate a Republicii Moldova. Însă, în rezultatul conflictului militar din regiunea secesionistă Transnistria, capacităţi considerabile de producere a energiei electrice au rămas sub jurisdicţia autorităţilor auto-declarate din regiune[5].

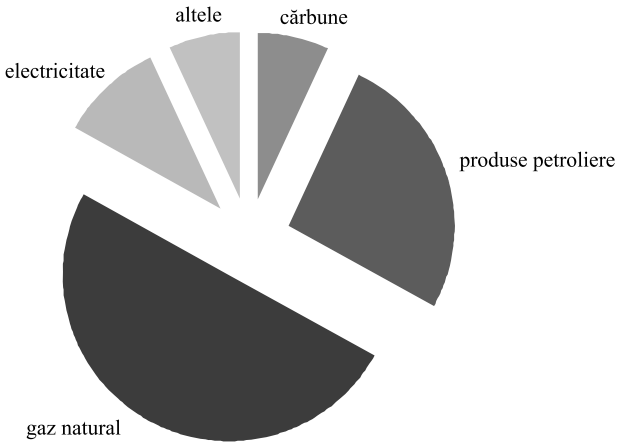
Principalele resurse energetice consumate sunt gazul natural, petrolul şi electricitatea (vezi Diagrama 6). Piaţa de petrol este liberalizată în totalitate, ceea ce nu se poate spune despre cea a gazului şi a electricităţii. Mai mult, deşi se fac unele progrese în liberalizarea pieţei electricităţii, piaţa de gaz,

[4] Interconectarea cu Ucraina se asigură prin 6 reţele electrice de 330kV şi 9 reţele a câte 110kV, cu capacitate de transport de 1000MW. Mai mult, funcţionează în paralel două sisteme ca parte a sub-sistemului „Sud" fost-sovietic. Însă, Ucraina a implementat proiectul care permite decuplarea celor două sisteme. O linie supraterană (400 kV) asigură conectarea cu România şi Bulgaria, pe când 3 reţele (110 kV) asigură inter-conectarea cu sistemul românesc în regim "insular".

[5] În anul 1990, capacitatea comună de producere a electricităţii din Republica Moldova (inclusiv Transnistria) a fost estimată efectiv la 3000 MW (1200 MW din cauza uzurii efective din 2006) şi a fost suficient pentru a acoperi necesităţile proprii şi de a furniza un volum considerabil de energie la export. Însă, peste 80% din capacităţi sunt situate în regiunea transnistreană şi nu sunt sub jurisdicţia autorităţilor constituţionale ale Moldovei. De exemplu, staţia electrică de la Cuciurgan (Moldavskaya GRES) care este situată pe malul stâng al râului Nistru are o capacitate de producere suficientă pentru a acoperi necesităţile locale ale Moldovei, în totalitate. A fost privatizată în anul 2005 de către compania rusească de stat RAO EES International. Deşi această privatizare nu este recunoscută legal, Agenţia Naţională de Reglementări în Energetică a Moldovei a emis autorizaţii de export pentru RAO EES International permiţând acestei companii să furnizeze electricitate către Balcani.

căreia îi revine cea mai mare cotă în structura consumului, rămâne totalmente dependentă de importurile din Federația Rusă. Situația nu pare să se schimbe în viitorul apropiat, deoarece Republica Moldova nu a fost parte a proiectelor energetice europene care vizează livrarea gazelor naturale din surse alternative din Orientul Mijlociu şi Asia Centrală.

Diagrama 6. Structura principalelor surse energetice în consumul de energie din Moldova, 2006

Sursa: Anuarul statistic, BNS, 2007.

Republica Moldova (în continuare se va subînțelege malul drept) are capacități de producere foarte limitate, în cea mai mare parte de electricitate, acoperind mai puțin de 1/4 din necesitățile locale de electricitate. Aceste capacități sunt compuse din 3 stații de cogenerare (CET-1 Chişinău, CET-2 Chişinău, CET-Nord Bălți), 1 stație hidro-electrică (CET Costeşti), precum şi 10 stații mici de generare a electricității pe lângă fabricile de zahăr. Capacitatea generală instalată este de 440MW, iar capacitatea disponibile este de 408 MW. Infrastructura de producție este în cea mai mare parte învechită fizic şi moral şi necesită o modernizare radicală[6].

Republica Moldova este nevoită să mizeze pe importuri pentru a acoperi necesitățile de energie. Actualmente, Republica Moldova importă aproximativ 97% din energia consumată. Gazul natural este importat doar din Federația Rusă[7], în timp ce electricitatea este importată în cea mai mare parte din Ucraina[8]. Majoritatea produselor petroliere sunt importate din România şi Ucraina. Republica Moldova cumpără electricitate din Ucraina la rate mai scăzute decât cele ale pieței, ceea ce înseamnă că accesul actual al ambelor țări la Uniunea de Coordonare a Transmisiei de Electricitate (UCTE) va conduce la o creştere considerabilă de prețuri pe care consumatorii Moldoveni le plătesc pentru electricitate.

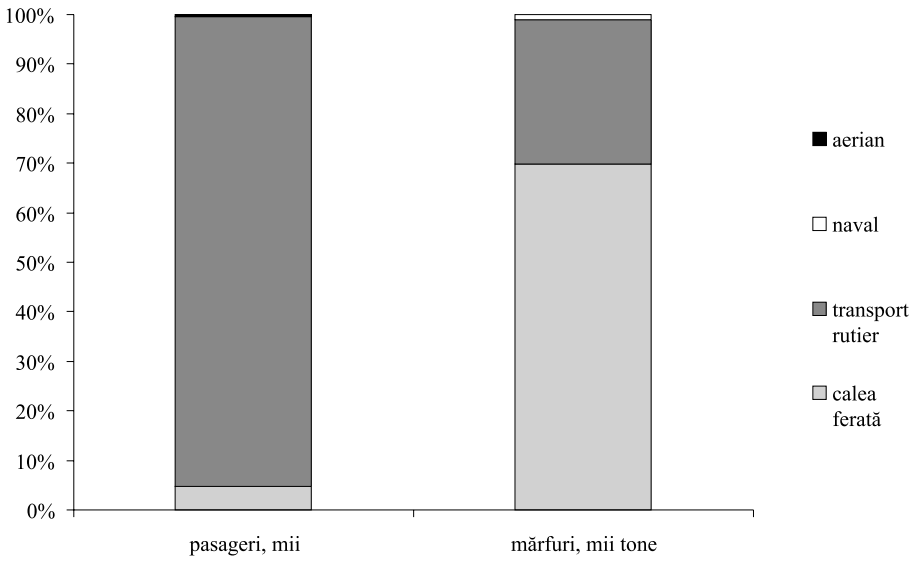
Aspectele majore ale preocupării în sectorul energetic al Moldovei sunt diversificarea livrărilor, modernizarea infrastructurii şi consolidarea instituțiilor bancare în sector.

Transportul

Transportul auto şi de cale ferată joacă un rol major în sectorul transporturilor din Republica Moldova: primul este dominant în sensul numărului de pasageri transportați, pe când al doilea deține cota majoră în transportul de mărfuri (Diagrama 7). Cotele deținute de transporturile fluvial şi aerian nu sunt semnificative, dar potențialul de creştere este mare dacă se vor face investițiile necesare pentru actualizarea infrastructurii şi cumpărării unor unități de transport.

[6] Strategia Energetică a Moldovei estimează o rată a uzurii de 60-70% în sectorul energetic.
[7] Gigantul energetic rusesc "Gazprom" deține monopolul în privința furnizărilor de gaze. Lungimea totală a conductelor de gaz care trec prin Moldova este de 15800 km (efectiv în a. 2006) prin care anual sunt tranzitate circa 20 mlrd. m3 de gaze.
[8] De fapt, de la 1 ianuarie, 2009 Moldova a început importul electricității de la stația electrică Cuciurgan (menționată mai sus) la prețuri care, conform unor surse neoficiale, sunt puțin mai mari decât cele oferite de furnizorii ucraineni. În orice caz, această nouă afacere cu electricitatea suferă de acelaşi neajuns la care ne referim în continuare.

Diagrama 7. Structura transporturilor de mărfuri şi pasageri, % din total

Sursa: BNS

În privința transportului de pasageri, transportul auto joacă un rol dominant în cazul Republicii Moldova şi UE: 95% şi, respectiv, 92%. Însă, din motive geografice evidente situația este foarte diferită în cazul transportului de mărfuri: în UE, doar 10% din mărfuri sunt transportate pe calea ferată, în timp ce majoritatea mărfurilor transportate pe mare (40%) şi auto (47%). Din această perspectivă, folosirea transporturilor din Republica Moldova se aseamănă cu cel al Bulgariei şi României, unde transportul feroviar joacă un rol major. Cu toate acestea, în Europa de Sud-est rolul căilor ferate înregistrează o anumită descreştere, în favoarea transportului auto.

Numărul de vehicule, îndeosebi a camioanelor de mare capacitate, a crescut considerabil în ultimii nouă ani. Această tendință demonstrează că sectorul de servicii de transport al Moldovei converge spre cel al UE. Noile țări membre ale UE au avut nevoie de circa 10 ani să realizeze această convergență.[9]

Registrul de transport aerian cuprinde 192[10] de nave aeriene, 47,4% din ele având certificate de navigabilitate. Stocul de nave aeriene este în cea mai mare parte (80%) compus din nave produse în fosta URSS, majoritatea din care nu corespund cerințelor Asociației Internaționale de Transport Aerian (AITA). Acest fapt limitează competitivitatea rutelor aeriene din Republica Moldova pe piața serviciilor aeriene la nivel regional şi global. Mai există constrângeri considerabile vis-a-vis de intrarea capitalului străin pe piața de transport aerian a Moldovei. Limitările sectorului de transport aerian al Republicii Moldova nu permit dezvoltarea şcolilor naționale de instruire pentru personalul care este calificat, dar înaintat în vârstă. Pentru a depăşi aceste limitări, Administrația de Stat a Aviației Civile acceptă organizarea instruirii peste hotare în conformitate cu cerințele JAR-FCL1 şi JAR-147. În baza acordurilor bilaterale, distribuirea cotelor pieței de transport de pasageri a Republicii Moldova în rândul liniilor locale şi internaționale constituie 75% şi, respectiv, 25%,.

Analiza Constrângerilor sectorului transportului terestru a dezvăluit o dezvoltare inadecvată a rețelelor auto şi de cale ferată cu impact negativ asupra dezvoltării acestor sectoare de transport[11]. Republica Moldova se situează sub nivelul standardelor regionale în ambele sensuri. Sistemul național de drumuri deocamdată mai face față cerințelor numai datorită nivelului relativ scăzut de dezvoltare a economiei locale, precum şi din cauza densității mici a unităților de transport/mia de locuitori. În ceea ce priveşte densitatea căilor ferate pentru teritoriul țării, Republica Moldova se situează la acelaşi nivel cu noile țări membre din Europa de sud-est, dar considerabil sub nivelul țărilor Europei Centrale şi de Vest.

[9] Cercetare Deutsche Bank, Monitorul extinderii UE, ianuarie 2003, p.20.
[10] Strategia de dezvoltare a aviației civile 2007-2016.
[11] Analiza constrângerilor, 2007.

Lipsa investiţiilor în dezvoltarea infrastructurii transportului terestru, în ultimii 15 ani, a condus la o deteriorare masivă a reţelelor de transport auto. Astfel, peste 90% din drumurile din Republica Moldova se află în condiţii majore de avariere[12] comparativ cu 2/3 din drumurile din România, în anii 2004-2005.

În acest context, situaţia Republicii Moldova în privinţa accesului la finanţarea necesară este foarte dificilă. Într-adevăr, resursele disponibile permit doar deservirea parţială a drumurilor, însă, acestea nu acoperă necesităţile anuale totale. Acest fapt conduce la deteriorarea continuă a drumurilor. Tendinţele înregistrate în efectuarea cheltuielilor pentru renovarea şi reconstruirea drumurilor demonstrează o descreştere considerabilă a capacităţilor de finanţare a infrastructurii drumurilor.

Fondurile anuale alocate pentru dezvoltarea şi deservirea reţelelor de drumuri în Republica Moldova constituie câteva zeci de milioane de USD (de exemplu, bugetul alocat în 2004-2007 a fost de circa 30 mln. USD). Aceste fonduri sunt suficiente doar pentru a menţine unele drumuri naţionale şi mai puţin a celor locale. Unica şansă reală este de a obţine unele granturi sau credite preferenţiale de la organizaţiile donatoare (Banca Mondială, BERD) sau de la partenerii bilaterali (UE, SUA etc.). Dacă nu se vor investi fonduri în infrastructura drumurilor, Republica Moldova riscă să devină totalmente necompetitivă şi evitată ca rută de tranzit de către transportatorii internaţionali.

Să aducem o comparaţie elocventă: În anii 2007-2013, România va obţine circa 4 mlrd. euro prin intermediul fondurilor structurate ale UE (fără a lua în consideraţie Banca Mondială sau alţi donatori), pentru reabilitarea reţelei de drumuri. Aceste fonduri vor fi folosite la construirea a circa 1300 km de noi autostrăzi până în a. 2013[13]. Pentru comparaţie, Republica Moldova în 8 ani (1998-2005) a construit mai puţin de 85 km de drumuri noi. În medie, în regiune, investiţiile în infrastructură au atins circa 8-10% din PIB, pe când în Republica Moldova aceste investiţii „plutesc" sub 3%.

Dezvoltarea ulterioară a transportului aerian va depinde de ameliorarea nivelului de trai al cetăţenilor Moldovei şi de creşterea puterii lor de cumpărare. Infrastructura transportului aerian este destul de limitată şi arondată practic totalmente unui singur aeroport – aeroportul internaţional Chişinău. Mai sunt şi alte 4 aeroporturi – Bălţi, Cahul, Tiraspol şi Mărculeşti. Aeroportul din Tiraspol se află sub controlul autorităţilor auto-proclamate a regiunii secesioniste ale Transnistriei. Aeroporturile din Cahul şi Mărculeşti sunt în proces de certificare şi doar aeroportul din Bălţi este funcţional şi folosit pentru unele zboruri ocazionale.

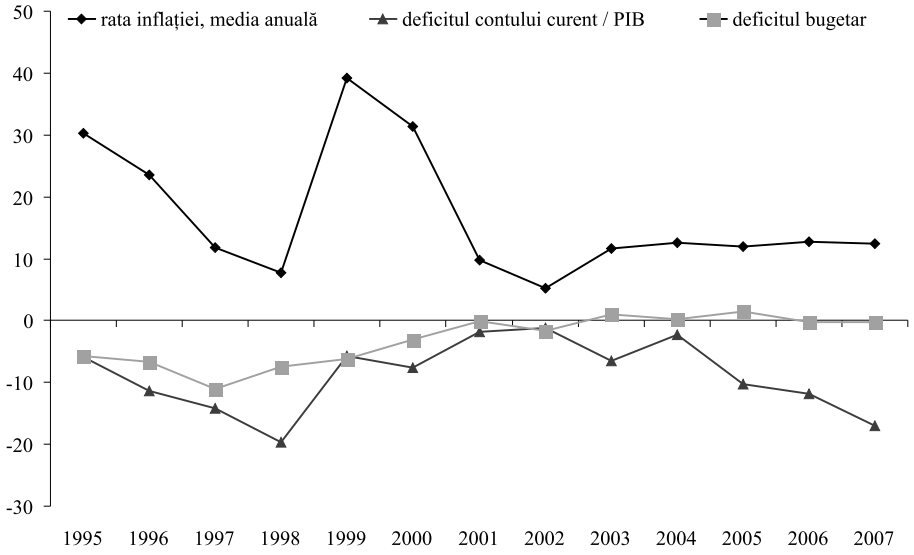
În ceea ce priveşte transportul feroviar, barierele majore sunt legate de lipsa întreprinderilor moldoveneşti care ar presta servicii de deservire şi reparare a locomotivelor şi a vagoanelor, fiind necesar de a importa aceste servicii de peste hotare (Ucraina, Rusia).

Stabilizarea macroeconomică şi noile provocări din viitor

Situaţia macroeconomică din Republica Moldova în ultimii 7-8 ani a fost influenţată considerabil de migraţia pe scară largă a forţei de muncă. Din punct de vedere macroeconomic, migraţia forţei de muncă a avut două efecte de bază: 1) a atenuat presiunile asupra pieţei muncii interne prin oferirea oportunităţilor de angajare a cetăţenilor peste hotare; şi 2) a fost asociată cu un flux mare de remitenţe care ajută la atenuarea sărăciei şi susţinerea consumului intern. Actualmente rata şomajului din Republica Moldova este printre cele mai joase în Europa (5,1% în 2007, comparativ cu circa 8-9% în ţările UE). Din cauza nivelelor relativ scăzute ale şomajului, inflaţia a fost provocarea macroeconomică primordială pentru Republica Moldova în ultimul deceniu. În pofida succeselor pe care le-a realizat Republica Moldova în combaterea inflaţiei către mijlocul anilor 1990, criza din Rusia din 1998 a subminat eforturile de stabilizare macroeconomică. Republicii Moldova a realizat noi succese în stabilizarea economiei doar abia către a.2002, când rata medie anuală a inflaţiei a scăzut până la 5,3% de la 39,6% în 1999 (Diagrama 8).

[12] Analiza constrângerilor, 2007.
[13] www.pmrpublications.com

Diagrama 8. Evoluția principalilor indicatori macroeconomici, Moldova

Sursa: Republica Moldova: Anexe statistice, Oficiul FMI în Moldova

Însă, în 2003-2007 nu s-au mai înregistrat rate anuale ale inflației de o singură cifră, şi aceasta din cauza faptului că Banca Națională a Moldovei urmărea concomitent două obiective concurente. Menținerea unei rate scăzute a inflației şi a unui curs valutar competitiv a fost o sarcină grea de realizat mai ales în contextul creşterii continue a afluxului de remitențe. În a.2007, BNM a definit oficial stabilitatea prețurilor ca obiectiv primordial, dar seceta acută şi importurile de energie mai scumpă au compromis eforturile de dezinflație. Din cauza creşterii presiunilor exercitate de către exportatori, banca menține, însă, prezența pe piața de schimb valutar pentru a diminua variațiile excesive ale ratei de schimb. Totuşi, în 2008, în urma unei înăspriri fără precedent a politicii monetare, a fost atinsă o rată a inflației de o singură cifră (7,3%).

După criza financiară din 1998, Guvernul Moldovei a susținut politica anti-inflaționistă a băncii centrale prin ameliorarea disciplinei fiscale, lucru care s-a reflectat în reducerea deficitului bugetului de la intimidantul nivel de -11,1% din PIB în a.1997 până la aproape zero în a.2001. În anii 2002-2007, Guvernul s-a confruntat cu surplusuri de buget sau mici deficite: de exemplu, în a.2007, deficitul a fost de 0,3% din PIB. De fapt, actualmente deficitul bugetar al Guvernului Republicii Moldova este printre cele mai mici în Europa (Tabelul 7).

Tabelul 7. Date comparative privind situația macroeconomică

	2003	2004	2005	2006	2007
Rata inflației, media anuală, %					
Moldova	11.7	12.5	11.9	12.7	12.4
CSI şi Mongolia	12.3	10.4	12.2	9.5	9.7
Europa Centrală şi de Est	10.1	6.3	5.1	5.4	5.6
Zona Euro	2.1	2.2	2.2	2.2	2.2
Deficitul guvernamental general, % din PIB					
Moldova	1,0	0,2	1,5	-0,3	-0,3
CSI	-1,0	-0,3	-1,3	1.3	–
Europa Centrală şi de Est	-3,2	-2,0	-2,3	–	–
Zona Euro	-3.1	-3.0	-2.5	-1.3	-0.6
Soldul contului curent, % din PIB					
Moldova	-6.6	-2.3	-10.3	-11.8	-14.5
CSI	6.3	8.2	8.8	7.5	4.4
Europa Centrală şi de Est	-4.1	-5.3	-4.6	-6.0	-6.6
Zona Euro	0.6	1.2	0.5	0.3	0.2

Sursa: FMI şi BNM

Deficitul contului curent s-a redus până la -1,2% din PIB în a.2002, pe când în a.1998 era de aproape -20%. Ulterior, contul curent s-a agravat rapid şi a atins nivelul de -14,5% din PIB în a.2007, actualmente este unul din cele mai mari în Europa. Înrăutățirea deficitului contului curent se explică în cea mai mare parte prin faptul că reluarea creşterii economice s-a produs în cea mai mare ca urmare a creşterii remitențelor emigranților. Cât de paradoxal ar părea, o eventuală reducere a remitențelor ar exercita un impact pozitiv asupra contului curent al Moldovei, prin reducerea importurilor de bunuri pentru consum final.

Concluzii

- Faza inițială a tranziției economice a fost foarte dificilă pentru Republica Moldova, transformând-o în una din cele mai sărace țări din Europa. Însă, în a.2000 economia a început să crească din nou şi actualmente se poate spune că în multe sectoare şi ramuri recesiunea transformațională este depăşită. Cea mai mare excepție este agricultura unde nivelul de până la tranziție a producției nu a fost încă recuperat. În general Republica Moldova este într-o situație economică mult mai bună decât în anii 1990, ceea ce va ajuta țara să atingă un nivel mai înalt de integrare economică şi comercială cu UE.
- Creşterea economică a Republicii Moldova în anii 2000-2007 a fost mai rapidă decât în țările balcanice şi Europa Centrală şi de Est (în medie). Acest fapt a ajutat țara să diminueze decalajul veniturilor comparativ cu țările europene. Embargourile comerciale din partea Rusiei au exercitat efecte negative asupra creşterii economice şi au stopat convergența. Însă, creşterea a rămas pozitivă în anii 2006-2007 şi s-a accelerat în anul 2008. Dacă cererea de exporturi moldoveneşti nu se va prăbuşi în condițiile actualei crize financiare globale, creşterea economică din țară va rămâne puternică şi convergența veniturilor cu cele din UE va fi reluată.
- Structura investiții-consum a PIB-ului Republicii Moldova se află în proces de schimbare, rolul investițiilor de motor al creşterii economic devenind în anii 2006-2008 mai important. În a.2007, Republica Moldova a fost pe locul 4 în topul țărilor în tranziție, după cota afluxului de Investiții Străine Directe (ISD) în PIB. Investițiile din țările UE reprezintă actualmente 80% din stocul total al ISD şi joacă un rol important în integrarea companiilor moldoveneşti în rețelele valorice şi tehnologice europene.
- După obținerea independenței economia Moldovei a suferit schimbări structurale profunde, care în alte țări au durat considerabil mai mult timp. În plan economic şi social, cea mai importantă tendință a fost reducerea dramatică a cotei agriculturii în angajarea totală a forței de muncă şi PIB. Chiar şi în condițiile în care sectorul agricol îşi va recupera nivelul producției de până la perioada de tranziție, anticipăm că industria de prelucrare a producției agricole şi industria alimentară se vor dezvolta mai repede, iar cota agriculturii în PIB şi în ocuparea forței de muncă vor descreşte mai rapid. După cota serviciilor în ocuparea forței de muncă şi PIB, Republica Moldova este deja similară celor din țările UE. Atare schimbări economice dramatice au fost asociate inevitabil cu unele costuri sociale mari, cu o migrațiune intensă şi cu schimbarea rapidă a tiparelor culturale în societatea moldovenească. Deşi este dificilă estimarea acestor costuri, ele sunt probabil mai mari decât în alte țări de tranziție. Este clar, însă, că o continuare a modernizării este necesară, în vederea reducerii vulnerabilității economice a țării pe termen lung.
- Situația macroeconomică în Republica Moldova a fost influențată considerabil de migrația forței de muncă. Migrația a redus rata şomajului şi a asigurat gospodăriile casnice cu resurse necesare pentru consum. Evident, aceasta a influențat negativ deficitul contului curent care s-a înrăutățit ca urmare a creşterii exponențiale a importurilor. În acest sens, Republica Moldova înregistrează probabil cea mai gravă situație în comparație cu restul țărilor europene. În pofida eforturilor depuse de autoritățile financiare, în vederea menținerii controlului asupra inflației, aceasta rămâne o problemă îngrijorătoare pe termen lung. Disciplina fiscală demonstrată de Guvern, care nu a admis deficite bugetare mari, a susținut politica anti-inflaționistă a Băncii Naționale a Moldovei.

POLITICA COMERCIALĂ ŞI RELAŢIILE COMERCIALE DINTRE MOLDOVA ŞI UE

Acest capitol analizează succesele şi problemele din sfera politicii comerciale a Moldovei, îndeosebi în contextul angajamentelor sale faţă de OMC la care Moldova a aderat în 2001. Deşi Moldova are unele dintre cele mai reduse tarife vamale din lume, ţara se confruntă cu bariere mari în ceea ce priveşte accesul altor pieţe. În acest capitol se atrage atenţia, de asemenea, asupra faptului că, comerţul Moldovei în general, şi comerţul cu UE în particular, este afectat de bariere tehnice şi administrative, care îşi au originea în politica internă. Politica comercială a UE a fost supusă unor schimbări semnificative pe parcursul ultimilor ani. Este important să fie înţeleasă natura şi cauzele acestor schimbări, pentru a cunoaşte ce concesii poate oferi Moldovei Uniunea Europeană, în termeni de liberalizare a comerţului. După cum este indicat în acest capitol, UE a oferit Moldovei preferinţe comerciale unilaterale destul de însemnate, însă unele studii arată că, creşterea exporturilor Moldovei în UE a fost propulsată mai mult de factori economici fundamentali, decât de reducerea sau anularea tarifelor pe import. Dat fiind că circa jumătate din comerţul exterior total al Moldovei se realizează cu ţări din UE, s-ar putea aprecia că Moldova a atins deja un nivel înalt de integrare comercială cu UE şi că această tendinţă, probabil, se va menţine şi în viitor.

Politica comercială a Republicii Moldova: progrese şi blocaje

Privire generală asupra politicii comerciale a Moldovei

Republica Moldova are un regim comercial foarte liberal. Ultima evaluare a Indicelui de restricţie a tarifelor comerciale realizată de Banca Mondială plasează Moldova pe locul 12 din 125 de ţări evaluate. Media simplă a tarifului vamal al Moldovei este de 5,2%, media simplă a tarifului vamal pentru produsele agricole este de 11,7%, iar tariful mediu vamal pentru produsele neagricole este de 4,2%. Cele mai semnificative tarife rămân cele pentru zahăr (30%), carne şi carne de găină (20%), produse lactate (15%), fructe şi legume (15-20%) şi cereale (15%). Tarifele de import din Moldova sunt semnificativ mai reduse decât cele mediile înregistrate în ţările din Europa Centrală şi de Răsărit (Tabelul 8). Tariful vamal mediu din Moldova este egal cu cel al UE, fiind mai mic pentru produsele agricole şi mai mare pentru produsele neagricole. Tariful moldovenesc este, în medie, mai mic decât s-ar putea aştepta de la o ţară din grupul ţărilor cu venituri reduse, în rândul cărora se înscrie Moldova. Se consideră că Moldova are şi unul dintre cele mai liberale regimuri comerciale pentru servicii, ceea ce se reflectă printr-un indice general de angajament GATS[1] foarte înalt.

Tabelul 8. Tarifele vamale de import în unele ţări, 2007

	Media simplă	Produse agricole	Produse neagricole
Albania	5.4	7.8	5.0
Armenia*	2.9	6.9	2.3
Azerbaidjan	9.2	14.2	8.4
Belarus	11.3	12.8	11.1
Croaţia	5.0	11.2	4.0
Georgia	1.4	8.8	0.3
Kazahstan	7.8	12.5	7.1
Kîrgîzstan	4.8	8.0	4.3
Macedonia	7.8	13.9	6.8
Federaţia Rusă	11.0	14.6	10.5

[1] World Bank, "Moldova: Trade Brief", http://info.worldbank.org/etools/wti2008/docs/brief127.pdf.

	Media simplă	Produse agricole	Produse neagricole
Serbia	7.4	13.8	6.4
Tadjikistan*	7.9	11.4	7.4
Ucraina*	6.9	23.0	4.4
Uzbekistan	15.6	18.6	15.1
Media pentru țările de mai sus	7.5	12.7	6.7
Moldova	5.2	11.7	4.2
UE (inclusiv Europa Centrală şi de Est)	5.2	15.0	3.8

*Note: *- datele pentru 2006*

Sursa: WTO, ITC, UN "World Tariff Profiles 2008".

Pe de altă parte, Moldova se confruntă cu unul din cele mai joase nivele de acces la pieţele externe, ocupând locul 111 din cele 125 ţări evaluate[2]. Aceste date relevă faptul că pentru Moldova este imperios necesară folosirea oricărei oportunităţi pentru a-şi îmbunătăţi accesul propriilor exporturi la pieţe de desfacere din străinătate, UE fiind cea mai importantă piaţă de acest fel. Scopul primordial al politicii comerciale a Moldovei pe parcursul ultimilor 7 ani a fost îmbunătăţirea soldului comercial negativ prin promovarea exporturilor naţionale, nu prin substituirea importurilor. Moldova şi-a asumat angajamentul de a menţine piaţa deschisă pentru partenerii comerciali, având în vedere liberalizarea regimurilor comerciale cu partenerii, pentru a utiliza capacităţile sale de export şi a produce mărfuri şi servicii cu valoare adăugată înaltă.

Până în prezent, Moldova a încheiat acorduri bilaterale de comerţ liber cu 9 ţări din Comunitatea Statelor Independente (CSI): Armenia, Azerbaidjan, Belarus, Kazahstan, Kîrgîzstan, Rusia, Turkmenistan, Ucraina şi Uzbekistan. Moldova a avut, de asemenea, acorduri comerciale cu România şi Bulgaria, care au fost anulate odată cu aderarea acestor ţări la UE (în pofida anulării acordurilor de liber schimb cu cele două ţări, exporturile moldoveneşti spre aceste destinaţii au înregistrat o creştere rapidă pe parcursul anilor 2007-2008).

Moldova este, de asemenea, parte semnatară a Acordului Multilateral Central European cu privire la comerţul liber (CEFTA-2) care include Albania, Bosnia şi Herţegovina, Croaţia, Macedonia, Serbia şi Muntenegru. Până în anul 2004, Moldova a reuşit să semneze acorduri bilaterale de comerţ liber conform iniţiativei Pactului de Stabilitate cu 7 ţări: Bosnia şi Herţegovina, Albania, Croaţia, Macedonia, Serbia şi Muntenegru, Bulgaria şi România (semnat în 1994). Către decembrie 2006, acordurile anterioare de comerţ liber cu ţările din Europa de Sud-est au fost integrate într-o singură iniţiativă regională: noul acord CEFTA. În iunie 2007 Moldova s-a asociat la Memorandumul de Înţelegere cu privire la Liberalizarea şi Facilitarea Comerţului în Europa de Sud-est. În prezent, Moldova participă activ la procesul de creare a unei zone de comerţ liber a CEFTA planificată a fi realizată până la sfârşitul anului 2010.

La 20 iulie 2002, Georgia, Ucraina, Azerbaidjan şi Moldova au încheiat Acordul GUAM despre Crearea unei Zone de Comerţ Liber în vederea eliminării taxelor vamale şi a altor taxe cu efect echivalent şi a limitărilor cantitative în comerţul mutual, precum şi în vederea eliminării altor obstacole în calea circulaţiei libere a bunurilor şi serviciilor. Însă, din diverse motive politice, până în prezent nu s-a avansat în mod real spre crearea unei zone de comerţ liber.

Acordul multilateral de liber schimb al CSI între Azerbaidjan, Armenia, Belarus, Georgia, Moldova, Kazahstan, Rusia, Ucraina, Uzbekistan, Tadjikistan şi Kîrgîzstan a fost semnat la 15 aprilie 1994 cu scopul principal de a pregăti ţările pentru parcurgerea primei etape în procesul de creare a unei uniuni economice. Acest acord de comerţ liber a fost conceput pentru anularea treptată a taxelor vamale, impozitelor şi plăţilor cu efect echivalent şi eliminarea restricţiilor cantitative şi altor bariere ce afectează comerţul reciproc cu bunuri şi servicii. Acest Acord nu a mai intrat în vigoare, deoarece nu a fost ratificat de toate părţile semnatare, inclusiv de Rusia.

Uniunea Europeană i-a oferit Moldovei o serie de preferinţe comerciale unilaterale (GSP, GSP+, în prezent sunt vigoare Preferinţele Comerciale Autonome), alături de Elveţia, Japonia, SUA, Turcia

[2] Idem.

şi Norvegia. Republica Moldova a beneficiat de Sistemul Generalizat de Preferinţe (GSP) al UE din 1 iulie 1999. Conform acestui regim, o bună parte din exporturile moldoveneşti erau scutite total sau parţial de tarifele vamale. În ianuarie 2006, UE i-a oferit Moldovei o schemă extinsă de preferinţe comerciale (cunoscută sub denumirea de „GSP+"), care a inclus un spectru mai larg de produse, decât GSP-ul anterior. Exporturile moldoveneşti au beneficiat, de asemenea, de anumite preferinţe tarifare din partea Elveţiei, Japoniei, Statelor Unite, Turciei şi Norvegiei. Actualmente, Moldova beneficiază de Preferinţele Comerciale Autonome oferite în mod unilateral de către UE începând cu 01 martie 2008, conform Regulamentului CE Nr.55 din 21.01.2008, amendamentelor la Regulamentul CE Nr.980/2005 şi Deciziei Nr.2005/924 a Comisiei Europene.

Politica tarifelor pe import a Moldovei corespunde angajamentelor tarifare asumate ca ţară membră a OMC; în particular, ratele aplicate conform Clauzei Naţiunii celei mai Favorizate nu trebuie să depăşească tarifele plafonate enumerate în graficul OMC CLI – Moldova (WTO/ACC/MOL/37/Add.1). După cum s-a indicat mai sus, tarifele vamale din Moldova sunt foarte mici conform standardelor internaţionale. Mai mult de 50% din liniile tarifare sunt scutite de orice taxe vamale. În prezent se aplică trei tipuri de taxe vamale aplicate: ad-valorem, non-ad-valorem/specifice şi rate combinate, tendinţa generală fiind de a trece tot mai mult la tarife ad-valorem. Începând cu anul 2003, Moldova aplică, de asemenea, şi unele instrumente protecţioniste, cum ar fi taxa de salvgardare pentru importul zahărului şi produselor asociate.

Produsele de import sunt impozitate cu taxa pe valoarea adăugată (TVA) şi accize, taxele fiind aplicate în mod nediscriminatoriu atât pe bunurile importate, cât şi pe cele produse în ţară. Moldova aplică principiul destinaţiei la taxa pe valoarea adăugată. Ratele TVA sunt stabilite în Codul Fiscal, Titlul III (ratele standard sunt de 20%, ratele reduse - de 8% şi 5%). Ratele reduse de 8% se aplică în cazul produselor lactate şi de panificaţie, precum şi al unor produse farmaceutice. Articolele 103 şi 104 ale Codului Fiscal stabilesc cazurile de scutire de TVA şi TVA la cota „0" pentru anumite tipuri de importuri.

Moldova îşi îmbunătăţeşte sistemul de administrare vamal prin implementarea sistemelor de date de schimb valutar şi informaţii vamale pentru a susţine crearea unui mediu vamal digital. Sistemul Informaţional Integrat Vamal al Republicii Moldova este fundamentat pe sistemul informaţional ASYCUDA World, iar acum se implementează şi unele elemente de analiză a riscurilor pentru metodele automatizate de procesare a datelor. Avansarea în reforma sistemului vamal a fost apreciată de către UE, fiind şi una din condiţiile pentru oferirea Preferinţelor Comerciale Autonome. Or, acordarea PCA a fost condiţionată de succesele palpabile în supravegherea vamală şi controlul regulilor de origine a produsului.

Bariere netarifare şi măsuri comerciale restrictive

În pofida avansării reformei serviciului vamal şi raţionalizării regulamentelor comerciale, multe dintre barierele birocratice au rămas neschimbate. În general, există o serie de măsuri comerciale cu scop neclar care menţin Moldova în urma majorităţii ţărilor europene şi a principalilor săi parteneri comerciali în ceea ce priveşte facilitarea comerţului internaţional (vezi Tabelul 9). Deşi nivelul tarifelor vamale din Moldova plasează ţara printre cele mai liberale din lume, din cauza barierelor interne, Moldova se află pe locul 18 din cele 27 ţări aflate în tranziţie din punct de vedere a uşurinţei derulării afacerilor. Printre aceste bariere se pot identifica un şir de măsuri legate de cerinţele de licenţiere, certificare, marcare şi etichetare.

De exemplu, conform regulamentelor vamale, controlul vamal trebuie realizat în zona de înregistrare juridică a entităţii respective. La solicitare, controlul vamal poate fi efectuat, cu autorizarea administraţiei vamale, şi în alte locuri, dar aceasta se face în alte ore decât orele de lucru ale autorităţii vamale şi din contul entităţii care solicită controlul. Aceste limitări creează o multitudine de probleme logistice atât pentru importatori, cât şi pentru exportatori. Cerinţele minime de documentaţie pentru import includ: declaraţia vamală, factura comercială, contractul de vânzare-cumpărare, certificatul de origine, certificatul de respectare a conformităţii şi documentaţia de transport. Funcţionarilor vamali li se permite, însă, să ceară mai multe informaţii şi documente referitoare la

bunurile importate sau exportate. În cazul când documentația este incompletă, bunurile ce necesită control vamal se plasează în regim de păstrare temporară. Mulți importatori se plâng de complexitatea acestor proceduri de păstrare.

De asemenea, cu scopul controlului vamal şi dacă vor considera necesar, funcționarii vamali au dreptul de a cere de la importator mostre şi specimene de produse, în scopul efectuării expertizei acestora. Astfel de certificate de expertiză pot fi solicitate pentru: determinarea prețului de piață cu scopul evaluării vamale; confirmarea caracteristicilor produselor şi determinarea codurilor HS; determinarea calității produselor, ambalajului, cantității la etapa depozitării produselor pentru păstrare temporară sau scoaterii din acest regim; selectarea specimenelor; determinarea originii produselor şi alte servicii similare. Deseori, asemenea tipuri de expertiză sunt solicitate pentru fiecare autocamion cu produse pentru comerț.

Conform angajamentelor din Acordul cu privire la Articolul VII al GATT 1994 (Evaluarea vamală), Moldova trebuie să aplice şase metode de evaluare vamală în raport cu bunurile importate, metoda principală fiind cea a valorii tranzacției. Însă, funcționarii vamali mai recurg încă la liste ale prețurilor de referință pentru monitorizarea tranzacțiilor de import realizate de persoane fizice[3]. Aplicarea prețurilor de referință/minime sau indicative nu corespunde angajamentelor Moldovei față de OMC.

Tabelul 9. Indicatorii Comerțului Transfrontalier, 2007-2008

	Rangul uşurinței derulării afacerii	Rangul comerțului trans-frontalier	Documente pentru export (număr)	Timpul pentru export (zile)	Costul unei tranzacții de export (USD / container)	Documente pentru import (număr)	Timpul pentru import (zile)	Costul unei tranzacții de import (USD / container)
Georgia	15	81	8	12	1380	7	14	1340
Estonia	22	5	3	5	730	4	5	740
Lituania	28	26	6	10	870	9	13	980
Letonia	29	25	6	13	900	6	12	850
Azerbaidjan	33	174	9	48	3075	14	56	3420
Slovacia	36	116	6	25	1445	8	25	1445
Ungaria	41	68	5	18	1300	7	17	1290
Armenia	44	143	7	30	1746	9	24	1981
Bulgaria	45	102	5	23	1626	7	21	1776
România	47	40	5	12	1275	6	13	1175
Slovenia	54	78	6	20	1075	8	21	1130
Mongolia	58	156	8	49	2131	8	49	2274
Kîrgîzstan	68	181	13	64	3000	13	75	3250
Kazahstan	70	180	11	89	3005	13	76	3055
Macedonia	71	64	6	17	1315	6	15	1625
Cehia	75	49	4	17	985	7	20	1087
Polonia	76	41	5	17	884	5	27	884
Belarus	85	134	8	20	1772	8	26	1720
Albania	86	77	7	21	770	9	22	775
Serbia	94	62	6	12	1398	6	14	1559
Moldova	103	135	6	32	1775	7	35	1895
Croația	106	97	7	20	1281	8	16	1141
Bosnia-Herțegovina	119	55	6	16	1070	7	16	1035
Rusia	120	161	8	36	2150	13	36	2150
Uzbekistan	138	171	7	80	3100	11	104	4600
Ucraina	145	131	6	31	1230	10	36	1250
Tadjikistan	159	177	10	82	3150	10	83	4550

Sursa: WB Doing Business Survey 2008.

[3] Ordinul Departamentului Vamal Nr.361/25.09.2007 cu privire la monitorizarea tranzacțiilor de import comercial realizate de persoane fizice

Autoritățile vamale solicită, de asemenea, contractul original cu producătorul şi nu recunosc ordinul de achiziție sau factura comercială, care sunt utilizate conform uzanțelor comerciale internaționale. Aceste cerințe sunt, de asemenea, excesive. Pentru a evita penalitățile mari prescrise de legislația în vigoare, agenții economici sunt nevoiți să urmărească toate actele normative excesiv de complicate, frecvent modificate şi care nu sunt sistematizate în ceea ce priveşte procedurile de plată, regulamente cu privire la realizarea şi semnarea tranzacțiilor de comerț exterior, proceduri vamale, de certificare a conformității şi certificare igienică a produselor alimentare şi a medicamentelor. Importul produselor agricole este reglementat tot şi prin autorizații fito-sanitare.

Exporturile din Moldova nu sunt supuse tarifelor vamale (cu excepția exporturilor de nuci, pentru care se plăteşte o taxă vamală specială). Însă, mărfurile exportate sunt obiect al multor regulamente de export, licențiere şi altor instrumente de reglementare. Cerințele şi procedurile care trebuie îndeplinite de exportator, sunt încă destul de complicate şi necesită mult timp. Procedura de înregistrare a importurilor şi operațiunile preliminare sunt aplicabile şi față de exporturi. Setul minim de documente cerute pentru tranzacția de export include: contractul de export-import, factura comercială, documentația de transport, certificatul de origine, certificatul de conformitate cu standardele naționale şi un certificat igienic. În cazul produselor de origine animală şi vegetală mai sunt necesare şi certificatul veterinar şi cel fito-sanitar.

Licența de export se cere pentru aceleaşi produse, ca şi cea de import, mai ales din motive de siguranță şi securitate. Nu în toate cazurile, însă, se oferă licența de export. De exemplu, procedurile de licențiere pentru exportul băuturilor alcoolice şi strugurilor proaspeți sunt administrate astfel încât ele au efecte restrictive asupra exporturilor produselor vinicole. În particular, fiecare sticlă de vin exportat trebuie să aibă o „marcă de stat”[4]. La momentul solicitării acestor mărci solicitantul trebuie să prezinte contractul original cu importatorul şi licența de producție a băuturilor alcoolice. Această cerință are un efect restrictiv asupra comerțului şi un impact negativ asupra dezvoltării capacităților de export în industria vinurilor şi alte industrii, ce fac parte din clusterul vinicol.

O altă cerință problematică pentru exportatori este repatrierea veniturilor din export. Aceasta constituie o povară destul de mare pentru exportatori. Mulți exportatori au dificultăți în obținerea plăților de la clienții lor şi uneori nu pot respecta termenii de repatriere a veniturilor din exporturi. Aceste dificultăți mai sunt urmate de penalități mari.

Taxa pe valoarea adăugată plătibilă atât pe intrări de producție interne, cât şi pe cele importate urmează să fie rambursată la etapa exportului produselor finite. Însă, conform multor studii, doar 40% din cererile de rambursare a TVA pe exporturi sunt satisfăcute regulat, iar întârzierea rambursării (de obicei, în formă de plăți compensatorii), este, de obicei, de şase luni. În plus, rambursarea se face, de regulă, sub formă de plăți compensatoare, dar nu în bani. Un studiu asupra exportatorilor, realizat de Banca Mondială, a arătat că în realitate doar 56% dintre exportatori solicită rambursarea TVA. Exportatorii au cheltuieli mari legate de întârzierea rambursării. Conform studiului, cheltuielile medii asociate cu întârzierea rambursării TVA sunt echivalente cu 9,5% din venitul din export, ceea ce reprezintă o barieră considerabilă în calea exporturilor[5].

În pofida numărului limitat de produse supuse licențierii de import şi export, o problemă serioasă este că comercianții nu sunt informați cu privire la spectrul concret de mărfuri acoperit de licența de import sau export. În Moldova încă nu există un clasificator electronic general sau sectorial al produselor armonizat cu clasificarea internațională HS sau bazat pe aceasta şi care ar putea fi consultat la luarea unei decizii cu privire la comerț. Aceasta conduce la inconsecvențe şi aplicarea discriminatorie a licențierii şi autorizațiilor pentru tranzacții în străinătate.

Anumite cerințe pentru licențiere sau obținerea autorizațiilor sunt excesive şi creează limitări indirecte însemnate ale comerțului, îndeosebi pentru firmele mici. Mulți exportatori consideră că Guvernul Republicii Moldova solicită licențe şi autorizații, care implică doar cheltuieli, fără a servi

[4] Legea Nr.1100/2000 şi Decizia Guvernului Nr.1255/2006 cu privire la circulația alcoolului etilic şi băuturilor alcoolice.
[5] Din punct de vedere economic, rambursarea cu întârziere generează costuri din cauza oportunităților ratate de a folosi aceşti bani. De exemplu, dacă exportatorii se folosesc de credite, acest cost va fi echivalent cu dobânda respectivă.

vreunui interes public. De exemplu, toți producătorii de vinuri intervievați în cadrul Studiului Costul Afacerilor 2007 au menționat povara inutilă impusă de Agenția Moldova-Vin sub forma cerinței de etichetare internă pentru produsele vândute în țară şi de aplicare a mărcii pentru exporturi, şi care oricum nu oferă niciun fel de informație cu privire la calitatea produselor.

Ca țară membră a OMC, Moldova şi-a asumat angajamentul ca toate taxele şi plățile (cu excepția taxelor pe import şi export) asociate cu importuri şi exporturi să se limiteze la o sumă aproximativ egală cu serviciile asigurate şi să nu reprezinte o protecție indirectă a produselor interne sau o impozitare a importurilor sau exporturilor din motive fiscale. Însă, aşa-numita „taxă ecologică" la rata ad-valorem (0,5-1% din valoarea vamală) se percepe pe asemenea importuri ca: guma arabică, țigări, țigarete şi alte tipuri de produse de tutungerie, azbest, uleiuri şi uleiuri petroliere, precum şi pe gaze de petrol, îngrăşăminte minerale, coloranți, pigmenți, vopsele şi alte produse chimice.

Există câteva bariere de reglementare în calea comerțului, care erodează potențialul de export al Moldovei în sectoare economice de importanță majoră. Mediul de reglementare din Moldova creează bariere neoficiale în calea comerțului, diminuând competitivitatea produselor agricole. Conform informațiilor provenite de la unele firme de procesare a produselor agricole, competitivitatea lor este diminuată din cauza barierelor puse de guvern în calea importurilor unor inputuri agricole utilizate de producătorii autohtoni, chiar dacă aceste produse nu se produc în țară. În plus, fermierii se confruntă cu dificultăți în obținerea semințelor importate, deoarece nu-şi pot permite cheltuielile de testare şi certificare a acestora conform standardelor din Moldova şi de respectare a numeroaselor cerințe sanitare şi fito-sanitare.

La rândul lor, standardele industriale reprezintă o problemă în multe domenii. Firmele producătoare de bunuri industriale susțin că pentru ele este foarte costisitor să procure echipamente şi piese de schimb de peste hotare din cauza cerințelor interne şi plăților vamale necesare procedurilor de control vamal şi de certificare a conformității. Astfel, este împiedicat accesul producătorilor naționali la tehnologii străine mai avansate, care ar conduce la o productivitate mai înaltă.

În pofida angajamentelor Moldovei față de OMC de a reduce spectrul de produse importate supuse certificării obligatorii de conformitate, Clasificatorul mărfurilor aprobat prin decizia Guvernului Nr.1469/2004 este de două ori mai mare decât cel remis membrilor OMC. Înainte de adoptarea acestei decizii, importatorii aveau opțiunea să aleagă una din trei scheme de certificare disponibile (certificarea de partidă, certificarea în serie şi certificarea pe baza acordului de termen lung). În prezent, unica opțiune este certificarea fiecărei partide de mărfuri. Aceasta prezintă o barieră tehnică esențială în fața comerțului, din cauza căreia importatorii înregistrează pierderi mari de timp şi bani. Obținerea certificatului de evaluare a conformității este un proces foarte complicat pentru furnizorii străini, iar transparența informației este practic inexistentă.

Unele regulamente contravin evident împotriva angajamentelor Moldovei față de OMC. Asemenea exemple sunt, interdicția comercializării: 1) găinilor şi altor produse de origine animală, care nu sunt ambalate, etichetate, marcate, fără date despre producător şi importatorul autorizat; şi 2) produselor de origine animală (alte preparate) din produse înghețate sau refrigerate (salamuri din carne şi tot spectrul de acest tip de produse)[6]. Aceste regulamente nu se bazează pe dovezi ştiințifice şi par să vină în contradicție cu regulile de bază ale OMC. Aceste cerințe trebuie revăzute şi modificate cât mai curând posibil pentru a respecta angajamentele față de OMC şi recomandările OMC.

O altă încălcare a angajamentelor asumate de Guvernul Republicii Moldova față de OMC este autorizarea şi restricția cantitativă a importului cărnii şi lactatelor. Măsurile restrictive în raport cu produsele vizate în HS, capitolul 02, produse incluse la pozițiile codificate prin 1601 00 şi 1602 şi produsele lactate conform codurilor 040510 şi 0406 se aplică în mod discriminatoriu şi nu corespund Clauzei Națiunii celei mai Favorizate de tratare şi concurență loială pe piața internă[7]. Volumele aşa-numitelor „cote" sunt definite lunar de către Ministerul Agriculturii în conformitate cu necesitățile lunare de consum intern, iar autorizațiile sunt acordate pentru fiecare contract în

[6] Decizia Guvernului Nr.883/2006.
[7] Decizia Guvernului Nr.1363/2006 cu privire la autorizarea importului cărnii şi produselor din carne şi al produselor lactate.

parte şi pentru fiecare partidă de bunuri importate, în mod separat. În plus, importul produselor din carne poate fi realizat doar de producători sau furnizori specializaţi testaţi de organe abilitate ale UE, SUA sau din Moldova. Autorizaţia se eliberează în timp de 15 zile şi este valabilă doar 2 luni. Angajamentul Moldovei faţă de OMC de a aplica restricţii pe importuri, cote şi licenţe de limitare a importurilor doar în conformitate cu prevederile relevante ale OMC, nu este respectat.

Politica comercială a UE

Aspecte generale de politică comercială

Începând cu mijlocul anilor ’90, odată cu finalizarea Rundei Uruguay şi crearea OMC, UE şi-a orientat politica sa comercială spre multilateralism. Această reorientare spre multilateralism a fost fortificată după ce Pascal Lamy a fost numit în calitate de Comisar pentru Comerţ în anul 1999. Lamy era un adept deschis al multilateralismului, iar pe durata mandatului său, UE a suspendat literalmente deschiderea negocierilor bilaterale sau regionale pentru a încheia acorduri de comerţ extern şi a optat pentru un sistem comercial multilateral. Lamy (2002) a explicat această politică ca singura care "*îndeplineşte toate mandatele existente de negocieri regionale cu vigoare şi loialitate, dar nu iniţiază niciun fel de negocieri noi*" (p. 1412). Această strategie comercială se baza pe două motive: prin cel dintâi ea favoriza abordarea multilaterală a Agendei de Dezvoltare de la Doha (DDA), iar UE nu dorea să-şi asume nici o iniţiativă, care să distragă de la procesul de înfăptuire al obiectivelor Agendei; cel de-al doilea motiv viza UE, care iniţia o abordare de „integrare profundă" în materie de acorduri de comerţ extern, iar negocierea acestor acorduri era complexă şi necesita mult timp (Lamy, 2002, pp. 1412-1413). Sporirea numărului de acorduri bilaterale a fost etichetată ca un ‘bol cu spaghete’ de reguli comerciale ce se suprapun, reguli ce erodează principiul de nediscriminare şi sporesc cheltuielile de afaceri şi de tranzacţie; ca urmare, se presupunea că ar duce la complicarea sistemului comercial internaţional în întregime.

Însă, în urma eşecului negocierilor de la Cancun din 2003 şi suspendarea temporară a Agendei de Dezvoltare de la Doha (DDA) în iulie 2006, UE a fost nevoită să-şi reformeze strategia de politică comercială. Între timp, SUA urmărea încheierea acordurilor de comerţ extern cu parteneri comerciali importanţi, iar această reformă era inevitabilă pentru a evita diversiunea comercială în favoarea SUA.

Comisia Europeană şi-a prezentat noua strategie de politică comercială în octombrie 2006: Conform acesteia, UE va urmări încheierea acordurilor bilaterale de comerţ extern cu economiile principale pentru a-şi asigura acces la pieţe şi a ameliora competitivitatea companiilor europene pe pieţele importante. Noua strategie de politică comercială se axează primordial pe necesitatea de a identifica şi elimina barierele tarifare şi netarifare pentru a asigura accesul la piaţă al bunurilor şi serviciilor care sunt importante pentru exportatorii europeni. Prin aceste acorduri, Comisia Europeană urmărea, de asemenea, să soluţioneze unele probleme care proveneau din politicile interne ale statelor partenere, îndeosebi chestiunile de protecţie a investiţiilor, politica de concurenţă şi transparenţa în achiziţiile guvernamentale, care nu putea fi abordată în DDA. Strategia de încheiere a acordurilor de comerţ extern constituie o parte foarte importantă a acestei politici comerciale. UE a încheiat deja un număr destul de mare de acorduri bilaterale[8], însă evoluţiile recente din domeniul sistemului comercial mondial sporesc necesitatea ca UE să-şi lărgească accesul la noi pieţe pentru a proteja şi îmbunătăţi competitivitatea companiilor europene (Comisia Europeană, 2006).

Noua strategie de acorduri de comerţ extern a UE urmăreşte atingerea celui mai înalt nivel posibil de liberalizare a comerţului, investiţiilor şi serviciilor, pe lângă interdicţia impozitelor pe exporturi şi a restricţiilor cantitative asupra importurilor. Ţintele principale sunt convergenţa regulamentelor, barierele netarifare şi unele prevederi mai stricte cu privire la drepturile asupra proprietăţii intelectuale şi a concurenţei. Aceste relaţii comerciale ar putea duce, de asemenea, la incorporarea unor noi prevederi de cooperare în domeniile ce ţin de standardele de muncă şi protecţie a mediului înconjurător. În acest sens, UE va trebui să ţină cont şi de efectele de eroziune ale preferinţelor

[8] Acordurile cu ţările EFTA, uniunea vamală cu Turcia, acordurile cu privire la produse cu ţările Euromed, aranjamentele preferenţiale oferite ţărilor din Africa sub-Sahariană, ţările din Caraibe şi Oceanul Pacific (ACP) şi acordurile de comerţ extern cu Chile, Mexic şi Africa de Sud.

comerciale existente la etapa negocierii acordurilor de comerț extern, ceea s-ar putea reflecta în protejarea unor anumite produse de reducere a tarifelor (ICTSD, 2006).

După anunțarea noii sale strategii de acorduri de comerț extern, UE a dat imediat un impuls acestor eforturi prin semnarea acordurilor de comerț extern. Partenerii-țintă ai UE prin aceste acorduri au fost țările ASEAN şi Coreea, iar negocierile cu ambele părți au început în mai 2007. După acestea, au urmat negocieri pentru acorduri de comerț extern cu India, în iunie 2007. În plus, UE şi-a accelerat negocierile acordurilor de comerț extern cu Consiliul de Cooperare din Golf (GCC) şi cu Mercosur, care fusese suspendate anterior. UE caută, de asemenea, să negocieze astfel de acorduri cu Rusia, țările Andine şi din America Centrală. Există şi propuneri ale diferitelor țări, privind acorduri de comerț extern: este vorba de Japonia şi Pakistan.

Politica comercială a UE în raport cu Republica Moldova

După eşecul negocierilor OMC, de la Doha, în 29 iulie 2008, din cauza conflictelor cu SUA a țărilor în curs de dezvoltare, în domeniul produselor agricole, la Geneva se anticipa că politica comercială a UE, care depinde de urmărirea încheierii acordurilor de comerț extern cu parteneri comerciali-țintă, se va extinde de la țările cu piețe mari spre parteneri cu potențial comercial important, cum este Moldova.

Deoarece Moldova reprezintă doar 0,1% din comerțul extern total al UE, relațiile comerciale cu Moldova nu prezentau interes deosebit pentru UE pe parcursul deceniului trecut. Însă, pe măsura creşterii comerțului, UE acordă o atenție mai mare acestui aspect şi încurajează relații economice şi legături comerciale mai strânse cu Moldova. Deoarece impactul unui regim comercial mai liberalizat cu Moldova asupra piețelor UE este limitat, acest fapt poate constitui un argument important şi în calitate de instrument de negociere cu UE. Evident, pentru Moldova, aspectul comerțului cu UE are o importanță vitală. Pentru Moldova este important nu numai comerțul cu bunuri, ci şi comerțul cu servicii. În 2007, Moldova a exportat către UE servicii în valoare de 200 milioane USD, pe când serviciile importate din UE au valorat circa 230 milioane USD.

Până în prezent, UE a oferit Moldovei multe preferințe comerciale unilaterale pentru importul produselor. Până în ianuarie 2006, Moldova era eligibilă pentru GSP oferite de UE (şi un şir de alte țări industrializate), iar după această dată, ea a beneficiat de o schemă mai largă GSP (GSP plus). Ultima a oferit posibilitatea exporturilor fără taxe vamale pe piețele UE, pentru circa 22% din produsele agricole din Moldova şi 55% din produsele neagricole. Mărimea reducerilor tarifare a depins în foarte mare măsură de sensibilitatea produsului. Însă, în general, este recunoscut faptul că schema GSP a stat la baza preferințelor comerciale oferite de UE țărilor cu venituri mici, asemenea relații fiind semnate cu țările mediteraneene şi, în special, preferințe de o „calitate mai înaltă”[9] au fost oferite țărilor din Africa, Caraibe şi Oceanul Pacific. Desigur, orice preferințe comerciale, care au fost oferite în mod unilateral, pot fi retrase în mod unilateral. Ne referim aici nu numai la schemele GSP, ci şi la Preferințele Comerciale Autonome (ATP) oferite Moldovei de UE, în martie 2008.

Conform schemei ATP, UE anulează tarifele comerciale pentru toate produsele din Moldova, cu excepția celor indicate clar în regulamentul ATP, pentru care tariful se anulează doar pentru o anumită cotă. În acelaşi timp, Moldova a fost exclusă din lista țărilor beneficiare de GSP. Schema ATP va expira în anul 2012. În cadrul GSP+, spectrul produselor scutite de taxe vamale era larg, însă nu erau prevăzute produse agricole strategice pentru exportul Moldovei, cum sunt vinurile sau fructele şi legumele proaspete. Schema ATP a soluționat această problemă şi a facilitat exportul acestor produse pe piața UE. Cu toate acestea, nu au fost eliminate toate restricțiile; de exemplu, în 2008, cota pentru furnizarea de vinuri fără taxe vamale era de 60 mii hectolitri, adică circa 10 milioane de sticle. Exportatorii de vinuri din Moldova au utilizat cea mai mare parte a acestei cote pe parcursul a opt luni. În mod similar, UE a stabilit cote scutite de taxe vamale pentru zahărul moldovenesc pentru export în UE. Pentru anul 2008 nivelul cotei la zahăr a fost de 15.000 tone, cea mai mare parte producției de zahăr fiind furnizată pe piața României.

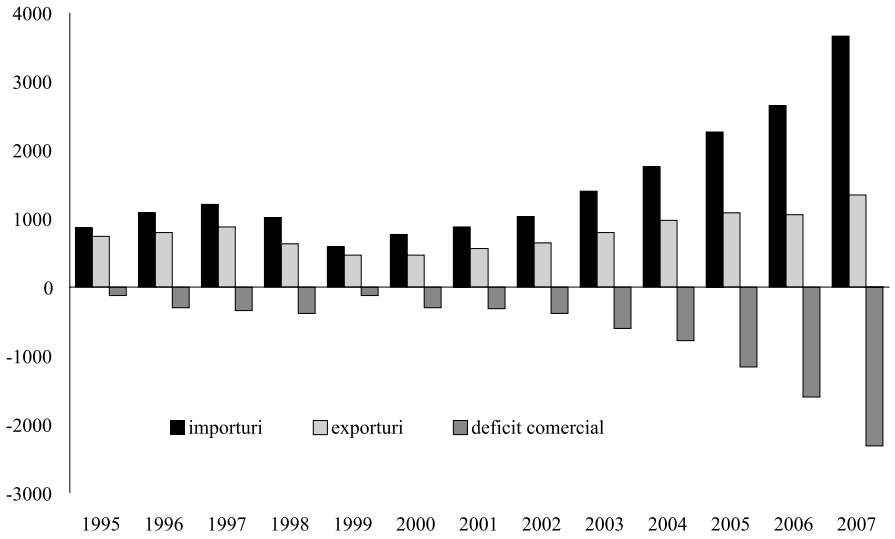
[9] Persson, Maria and Wilhelmsson, Frederik, “Assessing the Effects of the EU Trade Preferences for Developing Countries” (“Aprecierea efectelor preferințelor comerciale ale UE pentru țările în curs de dezvoltare”), 26 iunie, 2006.

Comerțul Republicii Moldova cu UE

Reechilibrarea structurii comerțului extern

După reformele de liberalizare a comerțului său extern la începutul anilor 1990, Moldova şi-a accelerat integrarea în economia globală. Însă, în mod absolut previzibil, din cauza economiei aflate într-o recesiune avansată, exporturile şi importurile Moldovei au urmat traiectorii diferite, rezultatul înregistrat în final constituind un deficit comercial în creştere (Diagrama 9). Pe parcursul perioadei 1995-2007, importurile s-au intensificat rapid, crescând de peste patru ori doar pe parcursul a 12 ani (de la 840,7 mln USD în 1995, până la 3.689,9 mln USD în 2007). Din cauza situației extrem de precare a sectorului real al economiei, care a fost supus periodic unor şocuri economice şi climatice în perioada 1995-2007, exporturile produselor interne au crescut de 2,5 ori mai încet ca importurile (de la 745,5 mln. USD până la 1,341,8 mln USD). Pe parcursul întregii perioade analizate, doar o singură dată (în 2001) ritmul de creştere al exporturilor a depăşit-o pe cea a importurilor, iar balanța comercială a fost permanent negativă.

Diagrama 9. Evoluția indicatorilor de bază ai comerțului moldovenesc, milioane USD

Sursa: BNS

Tabelul 10. Ponderile industriilor în exporturile din Moldova, 1994-2007, %

	Alimente şi animale vii	Băuturi şi tutun	Materie primă	Minerale şi combustibil	Uleiuri şi grăsimi animale şi vegetale	Produse chimice	Mărfuri industriale	Maşini, transport echipament	Articole diverse	Bunuri neclasificate
1994	40.74	23.35	3.29	2.53	1.97	2.14	7.48	11.51	6.98	0.00
1995	39.70	29.62	5.37	0.87	1.50	1.36	7.06	7.89	6.63	0.00
1996	33.87	37.16	3.48	0.01	0.42	2.27	7.80	6.85	7.66	0.47
1997	51.69	11.08	4.91	1.42	2.69	6.75	17.57	3.82	0.07	0.00
1998	31.41	38.03	4.72	0.00	0.60	1.41	4.53	8.10	10.78	0.42
1999	28.91	30.84	8.28	0.03	0.54	3.09	4.87	7.39	15.89	0.17
2000	21.24	33.56	8.98	0.09	0.83	1.84	6.86	6.22	20.10	0.29
2001	20.62	34.97	7.87	0.02	1.52	1.59	6.20	6.90	20.31	0.00
2002	24.11	33.10	7.59	0.02	2.62	1.18	5.66	5.93	19.79	0.00
2003	21.12	31.81	9.32	0.59	3.66	1.22	7.03	5.24	19.86	0.16
2004	16.52	29.11	10.21	1.57	4.18	1.02	6.31	6.34	21.53	3.21
2005	18.02	29.91	9.66	0.15	3.47	1.73	9.22	5.64	22.21	0.00
2006	19.85	18.69	6.30	0.23	3.32	2.23	14.33	6.48	28.57	0.00
2007	18.80	11.23	10.04	0.34	4.13	2.27	16.14	8.15	28.90	0.00

Sursa: calcule efectuate de autori în baza datelor UN Comtrade

În structura industrială a fluxurilor comerciale au avut loc schimbări semnificative. Tabelul 10 şi Tabelul 11 ilustrează structura comerțului Moldovei prin prezentarea cotelor industriilor în comerț. Produsele sunt clasificate conform clasificării SITC Rev. 3 şi prezintă mărfuri din clasificarea SITC la nivelul de un semn digital (SITC 0 până la 9). La capitolul exporturi noi vedem că cea mai însemnată reducere în totalul exporturilor a avut loc în sectorul alimentației şi animalelor vii; de la circa 40% la sfârşitul anilor 1990, până la mai puțin de 20% în ultimii ani. Din alt punct de vedere, industria manufacturieră (SITC 6 şi 8) a devenit industria dominantă în exporturi, înlocuind agricultura. Suma produselor de manufactură (SITC 6) şi a articolelor diverse de manufactură a constituit 604 milioane USD în 2007, ceea ce reprezintă 45% din exporturi. În acelaşi an, valoarea exporturilor de alimente şi animale vii (SITC 0) a fost de 250 milioane USD, iar valoarea exporturilor de băuturi şi tutun (SITC 1) a fost de 150 milioane USD.

Tabelul 11. Ponderile industriilor în importurile Moldovei, 1994-2007, %

	Alimente și animale vii	Băuturi și tutun	Materie primă	Minerale și combustibil	Uleiuri și grăsimi animale și vegetale	Produse chimice	Mărfuri industriale	Mașini, transport echipament	Articole diverse	Bunuri neclasificate
1994	5.24	1.05	2.90	55.11	0.11	6.74	11.37	12.80	4.59	0.08
1995	5.88	1.86	3.75	45.95	0.11	9.24	14.33	15.21	3.50	0.16
1996	8.29	2.77	3.41	36.57	0.21	9.10	16.82	18.16	4.50	0.18
1997	11.07	3.29	5.38	11.44	0.40	17.78	24.51	20.37	5.68	0.08
1998	5.58	1.99	2.74	31.21	0.14	10.84	16.99	23.68	6.57	0.26
1999	3.76	1.89	2.51	38.82	0.18	9.62	19.53	15.22	8.41	0.05
2000	5.16	7.48	3.03	32.42	0.26	11.26	18.53	14.28	7.52	0.06
2001	7.74	5.45	3.85	26.61	0.25	11.25	21.55	16.21	7.01	0.08
2002	8.97	2.76	3.91	22.28	0.61	13.76	21.50	18.64	7.48	0.08
2003	10.02	2.91	4.84	20.48	0.32	11.82	21.44	19.69	8.43	0.06
2004	8.15	2.82	5.37	20.96	0.36	11.91	20.93	18.31	8.24	2.96
2005	7.90	3.09	4.57	21.15	0.33	13.28	21.90	18.76	8.96	0.04
2006	7.38	3.31	2.34	24.12	0.29	11.85	21.60	19.52	9.54	0.05
2007	8.16	3.08	2.63	21.00	0.27	11.89	21.57	22.18	9.17	0.06

Sursa: calcule efectuate de autori în baza datelor UN Comtrade

La etapa timpurie a tranziției, Moldova îşi reechilibra foarte lent structura comercială şi dependența covârşitoare de piețele CSI. De fapt, cota exporturilor în piețele estice s-a redus doar marginal în perioada 1992-1994, apoi a început din nou să crească, atingând cota maximă în anul 1997 (când 70% din toate exporturile se realizau pe piețele CSI). În 1998, criza financiară din Rusia a reprezentat un prim impuls pentru companiile din Moldova să-şi diversifice piețele, distanțându-se de piețele tradiționale şi explorând noi piețe. Embargoul rusesc impus în perioada 2005-2006 asupra importurilor băuturilor alcoolice şi produselor de origine animală şi vegetală din Moldova a fost cel de-al doilea „duş rece" pentru exportatorii moldoveni. Barierele comerciale din partea Rusiei au determinat multe companii din Moldova să caute noi parteneri în UE şi în alte țări. Aderarea unui şir de țări din Europa Centrală şi de Răsărit la UE în 2004 şi 2007 a contribuit, de asemenea, la sporirea cotei UE în statistica comercială a Moldovei. Totuşi, pe lângă şocurile comerciale şi convergența comercială „statistică", trebuie spus că creşterea reală rapidă a exporturilor Moldovei în țări ca Germania, Italia şi Franța se explică, în ultimă instanță, prin gravitarea firească a comerțului Moldovei către polurile economice mari. În perioada 1995-2007, exporturile Moldovei în țările UE-15 au crescut mai mult de patru ori. Aceasta a fost cea mai înaltă rată de creştere a exporturilor Moldovei comparativ cu orice altă destinație geografică. Ca urmare, în anul 2007 cota generală a exporturilor în UE a atins 50,7%, pe când cota exporturilor în CSI a reprezentat în total 31,6% (Tabelul 12). În ce priveşte importurile, în prezent, dependența Moldovei de CSI este mai mică decât în cazul exporturilor (36,5%), cota importurilor din țările UE constituind 45,2% din importurile totale.

Cifrele din Tabelul 12 demonstrează că Moldova a atins deja un nivel înalt de integrare comercială cu UE şi este foarte probabil că în viitor UE îşi va consolida rolul de partener comercial principal al Moldovei. Comerțul intra-industrial a apărut ca factor-cheie al comerțului Moldova - UE. Comerțul intra-industrial este dominant în industriile uşoare (textilele şi producția încălțămintei). Peste 75% din exporturile Moldovei în UE se realizează în cinci țări: România, Italia, Germania, Polonia şi Regatul Unit. Rata de creştere a exporturilor moldoveneşti în unele țări este foarte impresionantă: de exemplu, în anii 1995-2007, valoarea exporturilor Moldovei în Franța a sporit de 18 ori, în Polonia – de 16 ori, în Italia – de 9 ori şi în Regatul Unit – de 6 ori.

Tabelul 12. Evoluția structurii geografice a comerțului extern al Moldovei, % din total

		Import			**Export**	
	1997	2002	2007	1997	2002	2007
CSI de Vest	49.0	38.9	35.7	68.1	53.0	36.0
Caucazul şi Asia Centrală	1.0	1.1	0.8	1.7	1.7	5.1
UE-15	19.3	26.8	25.9	10.3	22.5	26.5
Europa Centrală	7.7	6.7	5.7	3.1	4.3	6.4
România şi Bulgaria	13.5	10.9	13.7	7.9	9.4	17.8
Alte țări	9.5	15.7	18.3	9.0	9.0	8.2
Total	100	100	100	100	100	100

Sursa: calcule efectuate de autori în baza datelor privind comerțul extern ale BNS

Este important de observat că exporturile Moldovei în UE nu numai că au crescut cantitativ, ci s-au şi diversificat. Numărul de poziții de produse vândute în UE a crescut de la 482 poziții în 1995, până la 589 poziții în 2007, pe când numărul de poziții de mărfuri exportate în partea occidentală a CSI s-a diminuat de la 1049 până la 731 pe parcursul aceleiaşi perioade (la nivel de 4 semne digitale dezagregate). S-a îmbunătățit, de asemenea, indicele de concentrare Herfindal al exporturilor din Moldova - în UE, de la 0,40 în 1995, până la 0,22 în 2007, pe când indicele pentru exporturile efectuate în partea occidentală a CSI s-a înrăutățit: de la 0,24 în 1995, până la 0,50 în 2005 (ca urmare a barierelor impuse de Rusia împotriva importurilor băuturilor alcoolice din Moldova, indicele de concentrare s-a diminuat până la circa 0,30, dar pe parcursul primelor 9 luni ale anului 2008, când exporturile vinurilor au fost reînnoite, indicele a început să crească din nou).

După cum se arată într-un studiu precedent realizat de Expert-Grup (2008), regimurile comerciale dintre UE şi Moldova nu au avut o influență semnificativă asupra lărgirii exporturilor Moldovei. Creşterea acestora se explică foarte bine în cadrul modelului de gravitație comercială prin variabile economice şi geografice fundamentale (creşterea ofertei interne, cererea în UE şi apropierea geografică de piețele UE). Însă, preferințele comerciale au avut şi ele un impact important, deoarece au scos în evidență avantajele comparative reale ale Moldovei în producție. Structura exporturilor în UE, după produs, elucidează avantajele reale de care dispune Moldova la momentul actual. Textilele şi produsele similare prezintă aproape o treime din exporturile moldoveneşti în UE. Fructele neprelucrate şi sucurile din fructe ocupă locul doi, urmate de încălțăminte şi variate componente pentru încălțăminte, care încheie topul celor cele mai importante trei categorii de exporturi. Compoziția actuală a exporturilor este absolut diferită de cea din 1995. Produse precum carnea de bovine şi de porc aproape au dispărut din lista exporturilor către UE, mai ales pentru că produsele din Moldova nu satisfac cerințele de securitate alimentară. Valoarea exporturilor de vinuri s-a diminuat de la 19 milioane USD în 1995, până la 6 milioane în 2003. Ulterior acestea au crescut din nou până la 17 milioane USD în 2007, ca urmare a eforturilor producătorilor de a găsi alte piețe de desfacere decât cele ruse.

Deşi până în prezent nu s-au manifestat efecte economice semnificative ale preferințelor comerciale ale UE asupra exporturilor moldoveneşti, situația se poate schimba în viitor. Un factor care ar explica influența modestă a preferințelor comerciale ale UE este că impactul lor a fost umbrit

de alți factori economici mai puternici existenți în modelul de gravitație comercială (populațiile, PIB-ul țărilor importatoare şi PIB-ul țării exportatoare - Moldova). În plus, unele dintre țările CSI au şi ele unele preferințe comerciale pentru Moldova. Însă, deoarece structura geografică a comerțului evoluează spre cea prezisă de modelul de gravitație comercială, impactul factorului economic fundamental se va diminua, în timp ce influența preferințelor comerciale ale UE va deveni mai importantă.

Comerțul agricol dintre Republica Moldova şi UE

Uniunea Europeană devine tot mai importantă în comerțul agricol al Moldovei[10]. Tabelul 13 şi Tabelul 14 cuprind valorile comerțului cu produse agricole şi ponderile lor în comerțul agricol total. Valoarea comerțului cu produse agricole şi cota lor în comerțul agricol total se estimează pentru UE-15, UE-25 şi UE-27 pentru a determina cum este distribuit comerțul agricol al Moldovei între cele 15 țări membre mai vechi ale UE, țările din Europa Centrală şi de Răsărit, care au devenit membre ale UE în 2004 şi cele două țări devenite membre ale UE în 2007.

Tabelul 13. Exporturile pe țări de produse agricole din Moldova şi ponderea lor în exportul total de produse agricole, %

	1995	2000	2002	2004	2005	2006	2007
Valoarea comerțului (USD)							
Ucraina	33,96	17,86	42,77	34,80	64,15	62,42	122,90
Rusia	288,74	177,73	204,74	294,49	283,27	90,47	81,70
Belarus	22,89	19,76	35,75	54,65	66,42	68,85	67,71
România	71,18	21,93	30,66	28,87	42,94	74,33	56,73
Kazahstan	7,90	4,18	5,46	13,20	15,12	17,33	30,92
Austria	8,40	3,31	6,42	6,43	9,03	10,25	25,11
Germania	24,05	5,39	9,08	10,59	13,38	12,17	24,13
Elveția	3,75	0,95	1,67	0,07	6,42	13,47	21,37
Franța	0,43	7,12	9,90	9,01	13,77	17,47	19,19
Polonia	2,11	0,63	1,27	3,28	9,27	12,29	14,07
UE-27	162,68	66,79	99,95	143,94	171,93	172,56	186,42
UE-25	73,99	42,04	66,67	112,15	126,19	93,66	124,17
UE-15	49,64	28,19	45,24	89,95	95,12	57,43	91,26
Ponderea în exporturile de produse agricole (%)							
Ucraina	6,2	6,0	10,2	6,1	10,0	13,3	23,7
Rusia	52,7	59,9	48,7	51,7	44,2	19,2	15,8
Belarus	4,2	6,7	8,5	9,6	10,4	14,6	13,1
România	13,0	7,4	7,6	5,1	5,0	18,0	11,0
Kazahstan	1,4	1,4	1,3	2,3	2,4	3,7	6,0
Austria	1,5	1,1	1,5	1,1	1,4	2,2	4,9
Germania	4,4	1,8	2,2	1,9	2,1	2,6	4,7
Elveția	0,7	0,3	0,4	0,0	1,0	2,9	4,1
Franța	0,1	2,4	2,4	1,6	2,2	3,7	3,7
Polonia	0,4	0,2	0,3	0,6	1,4	2,6	2,7
UE-27	29,7	22,5	23,8	25,3	26,8	36,6	36,0
UE-25	13,5	14,2	15,9	19,7	19,7	19,9	24,0
UE-15	9,1	9,5	10,8	15,8	14,8	12,2	17,6

Sursa: Calcule efectuate de autori în baza datelor UN Comtrade

[10] Pentru analiza noastră, vom utiliza o definiție largă a produselor agricole, care cuprinde codurile de produse SITC Rev. 3: 0, 1, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 29 şi 4.

Tabelul 14. Importurile pe țări de produse agricole ale Moldovei şi ponderea lor în importul total de produse agricole, %

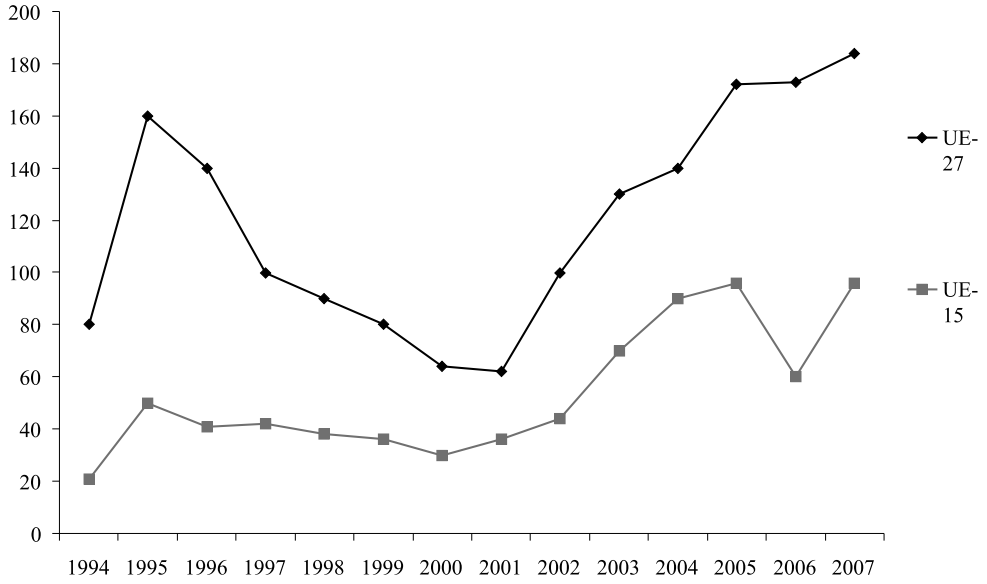
	1995	2000	2005	2007
Valoarea comerțului (USD)				
Ucraina	14,41	10,34	112,23	171,13
Rusia	14,14	3,66	54,00	78,48
România	8,29	9,24	21,22	30,28
Turcia	0,50	1,82	10,57	20,92
Franța	0,29	5,26	14,91	17,98
Germania	9,39	36,62	10,24	17,72
SUA	5,59	11,28	22,13	13,61
Polonia	0,30	7,22	15,52	11,32
Brazilia	0,03	0,14	11,62	10,15
Ungaria	0,58	2,23	8,40	8,98
UE-27	42,58	81,06	114,12	148,41
UE-25	23,97	67,60	89,16	115,31
UE-15	19,94	54,73	55,54	81,64
Ponderea în importurile de produse agricole (%)				
Ucraina	16,1	8,6	31,5	33,6
Rusia	15,8	3,1	15,2	15,4
România	9,3	7,7	6,0	6,0
Turcia	0,6	1,5	3,0	4,1
Franța	0,3	4,4	4,2	3,5
Germania	10,5	30,5	2,9	3,5
SUA	6,2	9,4	6,2	2,7
Polonia	0,3	6,0	4,4	2,2
Brazilia	0,0	0,1	3,3	2,0
Ungaria	0,7	1,9	2,4	1,8
UE-27	47,5	67,4	32,1	29,2
UE-25	26,8	56,2	25,0	22,7
UE-15	22,3	45,5	15,6	16,0

Sursa: Calcule efectuate de autori în baza datelor UN Comtrade

În anul 1995, Moldova a exportat produse agricole în valoare de circa 50 milioane USD în UE-15. Numai Germania a importat astfel de produse în valoare de 24 milioane USD (22,7 milioane USD provin din exportul de sucuri de fructe). Exporturile agricole în țările CEE-10 au valorat circa 24 milioane USD, din care peste 18 milioane USD provin din comerțul cu țările baltice. Exporturile agricole în Bulgaria au fost în valoare de circa 17,5 milioane USD. România a fost un importator foarte important de produse agricole din Moldova în 1995, valoarea exporturilor atingând valoarea de 71 milioane USD.

După cum rezultă din Diagrama 10, începând cu anul 1995, exporturile agricole spre UE s-au diminuat şi au atins cel mai scăzut nivel în anul 2000. După acest an, s-a înregistrat o tendință de creştere. În anul 2007, Moldova a exportat produse agricole în valoare de 186 milioane USD către UE-27, ceea ce a constituit 36% din exporturile agricole ale Moldovei. În profilul țărilor, România a fost cel mai mare importator de produse agricole moldoveneşti dintre toate statele membre ale UE, cu un volum sumar de 56,7 milioane USD. Austria, Germania, Franța şi Polonia au fost, de asemenea, destinații importante de export al produselor agricole în anul 2007.

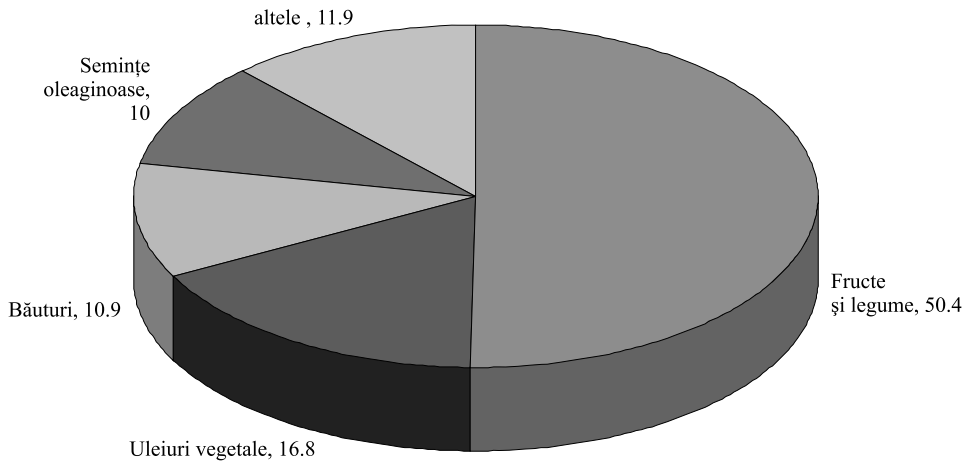
Diagrama 10. Exporturile de produse agricole din Moldova în UE, milioane dolari SUA (1994-2007)

Sursa: în baza datelor UN Comtrade

Diagrama 11 relevă că exporturile agricole din Moldova în UE-27 se referă îndeosebi la fructe şi legume (codul SITC: 05). Uleiurile vegetale, băuturile şi semințele pentru ulei sunt, la rândul lor, grupuri importante de mărfuri în exporturile agricole către UE-27. Tabelul 15 extinde analiza produselor exportate la UE-27 şi indică cele mai solicitate zece produse agricole (conform clasificării SITC la nivelul de patru semne digitale), care au fost exportate în UE-27 în anul 2007. Sucurile de fructe, nucile, uleiul din semințe de floarea soarelui, vinurile şi semințele de floarea soarelui au fost cele mai însemnate produse.

Diagrama 11. Structura exporturilor de produse agricole din Moldova în UE-27 (2007)

Sursa: în baza datelor UN Comtrade

Tabelul 15. Principalele produse agricole exportate de Moldova în UE (2007)

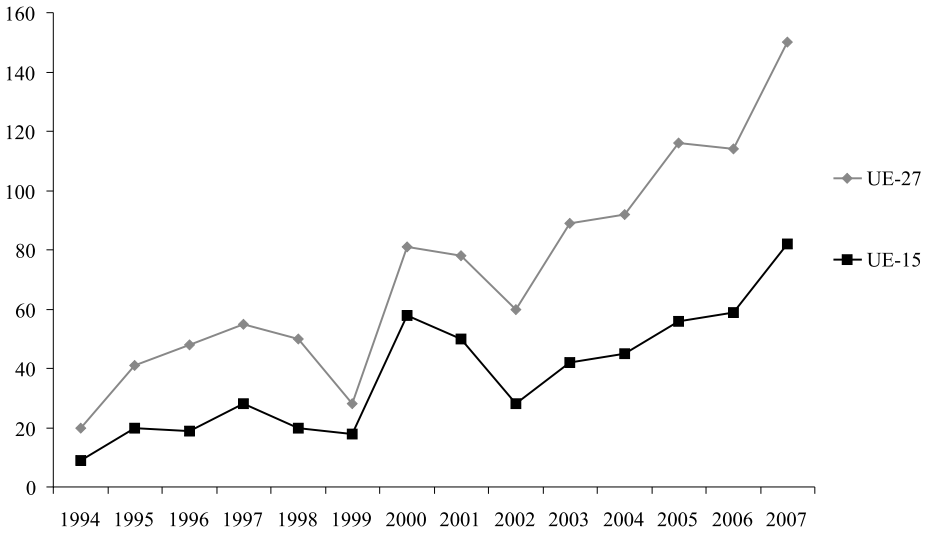
Codul SITC	Produsele	Valoarea comerțului (milioane USD)	Principalele destinații de export
0599	Sucuri de fructe (exc. citrice)	41.6	Austria, Germania, Polonia
0577	Nuci proaspete şi uscate	41.3	Franța, Grecia, Germania
4215	Ulei de floarea-soarelui	27.7	România
1121	Vinuri din struguri proaspeți	17.1	Polonia, România, R. Cehă
2224	Semințe de floarea-soarelui	15.3	România
0579	Fructe uscate, nes	3.4	Germania
0581	Gemuri, jeleuri de fructe, marmelade	2.7	R. Cehă
2111	Piei de bovine	2.2	Italia
2226	Rapiță, semințe de muştar	2.1	Marea Britanie, Ungaria
4211	Ulei de soia	2.0	România

Sursa: Calcule efectuate de autori în baza datelor UN Comtrade

Referitor la importul produselor agricole, UE are un rol însemnat; circa o treime din produsele agroalimentare importate de Moldova provin din țările UE. Diagrama 12 ilustrează importurile de produse agricole ale Moldovei din UE-15 şi UE-27.

În concluzie, tendința importurilor a fost de continuă creştere din anul 2002, iar în anul 2007 importurile agricole din UE-27 au atins cifra de 148 milioane USD. Moldova a fost exportator net în UE în anii ’90. Ea a pierdut, însă, această poziție în anii 2000 şi 2001 când importurile agricole ale Moldovei din UE au depăşit exporturile sale agricole în UE. Moldova şi-a recâştigat poziția de exportator net în anul 2002, o poziție pe care încă mai reuşeşte să o mențină. În anul 2007, surplusul comercial al Moldovei vizavi de UE-27 în produse agricole a alcătuit circa 32 milioane USD. Acest surplus este, însă, de doar 2,5 milioane USD dacă vom considera UE-25 ca partener comercial. Putem spune, deci, că cea mai mare parte a surplusului comercial al Moldovei în produse agricole provine din exporturi nete în România şi Bulgaria. De fapt, comerțul agricol net în România a valorat 26,4 milioane USD în 2007.

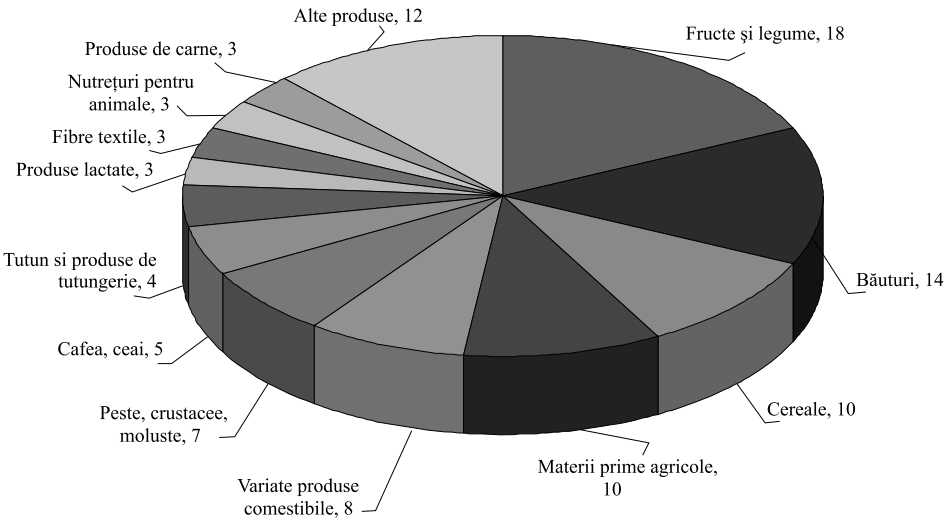
Diagrama 12. Importurile de produse agricole ale Moldovei din UE (1994-2007)

Sursa: în baza datelor UN Comtrade

Din Diagrama 13 se observă că importurile agricole ale Moldovei din UE sunt mai diversificate decât exporturile sale agricole. Importurile în valoare de 148 milioane USD din UE-27 în 2007 cuprindeau 18% de fructe şi legume, 14% - băuturi, 10% - cereale şi preparate din cereale şi 10% - materie primă agricolă.

Diagrama 13. Structura exporturilor de produse agricole din Moldova în UE-27 (2007)

Sursa: calcule efectuate de autori în baza datelor UN Comtrade

Tabelul 16 indică cele mai importate produse agricole în Moldova din UE-27, în 2007. Principalele produse au fost apele minerale şi neminerale importate din România, malţul şi făina de malţ importate din Republica Cehă, preparate alimentare importate din Germania şi România şi băuturile alcoolice importate din Franţa.

Tabelul 16. Principalele produse agricole importate de Moldova din UE (2007)

Codul SITC	Produsele	Valoarea comerţului (milioane USD)	Principalele origini ale importului
1110	Apă, minerală sau nemineralã	11.8	România
0482	Malţ	6.6	Rep. Cehă
0989	Preparate alimentare, nes	6.5	Germania, România, Italia
1124	Băuturi spirtoase	6.4	Franţa
0567	Legume preparate, nes	6.1	Spania, România, Grecia
2925	Seminţe	6.0	Germania, Belgia, Olanda
0342	Peşte congelat	5.5	Marea Britanie, Olanda
0577	Nuci	4.7	Franţa
0579	Fructe, nes	4.4	Grecia
1211	Tutun	3.4	Grecia, Bulgaria

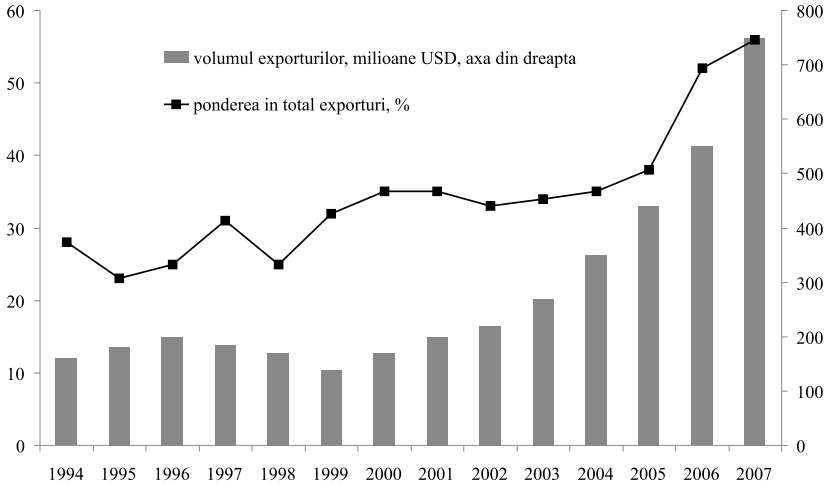
Sursa: Calcule efectuate de autori în baza datelor UN Comtrade

Analiza exporturilor industriale ale Republicii Moldova

Pe durata perioadei de tranziţie, structura exporturilor industriale moldoveneşti a urmat traiectoria dezvoltării sectoarelor economice. Astfel, exporturile de produse industriale din Republica Moldova au sporit de 3,67 ori din anul 1994 comparativ cu sporul de 34% al exporturilor agricole. Prin urmare, exporturile industriale constituie cea mai mare parte a exporturilor, care a crescut de la 28,11% în 1994 până la 55,47% în 2007 (Diagrama 14).

Cea mai importantă evoluţie o reprezintă creşterea exporturilor produselor diverse de manufactură şi a articolelor de manufactură. Diversele produse de manufactură, care constituiau mai puţin de 7% din exporturile totale în 1994, au devenit sectorul lider în exporturile industriale ale Moldovei din 2002, cota lor atingând 28,9% în 2007. Acesta rezultat s-a datorat mai ales investiţiilor străine în industria textilă, care lucrează "în lohn". Peste 60% din exporturile din acest grup sunt reprezentate de articole de vestimentaţie şi accesorii vestimentare. În cadrul grupului de articole de manufactură, cea mai importantă creştere s-a remarcat în exportul articolelor minerale nemetalice, iar produsele din metal s-au situat pe locul întâi în cadrul exporturilor (Tabelul 17).

Diagrama 14. Evoluția exporturilor industriale ale Republicii Moldova şi ponderea lor în totalul exporturilor

Sursa: Baza de date Comtrade şi calcule efectuate de autori

Tabelul 17. Principalele exporturi industriale din Moldova, 2007

Codul SITC	Produsele	Valoarea exporturilor (mil. USD)	Ponderea exporturilor industriale	Ponderea exporturilor totale
84	Articole de confecții şi accesorii de îmbrăcăminte	238.32	32.02%	17.76%
66	Produse minerale nemetalice	57.27	7.69%	4.27%
69	Produse din metale	48.85	6.56%	3.64%
85	Încălțăminte	39.93	5.36%	2.98%
77	Maşini, aparate şi dispozitive electrice	39.24	5.27%	2.92%
65	Fire textile, țesături, articole finite	37.46	5.03%	2.79%
89	Diverse articole fabricate	31.60	4.25%	2.36%
67	Fier şi oțel	31.19	4.19%	2.32%
82	Mobilă, şi accesorii de mobilă	30.68	4.12%	2.29%
64	Hârtie, carton şi articole din celuloză pentru hârtie, hârtie sau carton	23.24	3.12%	1.73%
87	Instrumente şi aparate profesionale, ştiințifice şi de control	22.89	3.07%	1.71%
74	Maşini şi utilaje industriale generale	21.84	2.93%	1.63%
83	Articole de călătorie, genți de mână şi recipiente similare	17.49	2.35%	1.30%
72	Maşini specializate pentru anumite industrii	17.34	2.33%	1.29%

Sursa: Baza de date Comtrade şi calcule efectuate de autori

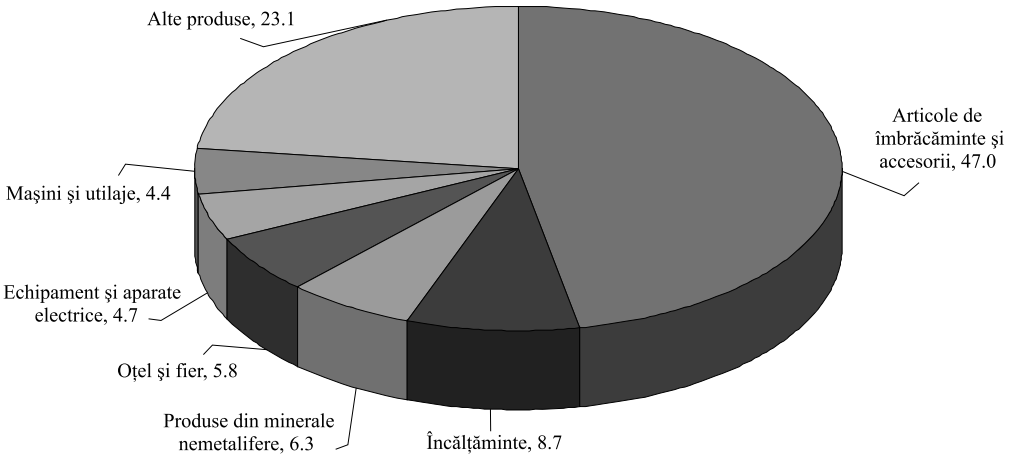
Există câteva produse, pentru care Moldova şi-a pierdut poziția de exportator pe parcursul perioadei de tranziție; în cazul acestora nu numai că a avut loc o diminuare a cotei lor, dar s-a remarcat şi un declin însemnat al valorii absolute a exporturilor. Este vorba de exporturile de aparate şi echipamente de telecomunicații, înregistrare şi reproducere a sunetelor şi substanțe chimice organice, care s-au redus cu 78% şi, respectiv, 90%, din anul 1994.

Spre deosebire de exporturile agricole, produsele industriale sunt exportate preponderent în țările UE, care reprezintă destinația a 60% din exporturile industriale. Un volum de 32% al exporturilor industriale au ca destinație țările CSI, iar 8% - alte țări. Aceasta este o evoluție naturală în contextul piețelor în continuă extindere şi explorării unor noi piețe pe parcursul perioadei de tranziție, însă este şi un rezultat al creşterii investițiilor provenite de la companiile europene în industriile orientate spre export din Republica Moldova.

Între produsele exportate în țările UE şi cele exportate în țările CSI există o diferență semnificativă. În timp ce țările UE importă preponderent articole de vestimentație şi accesorii vestimentare, încălțăminte, articole din fier şi oțel, articole de călătorie, genți de mână şi alte recipiente de acest fel, țările CSI sunt importatorii principali ai articolelor din metal, fire pentru țesături, țesături, cosmetice, hârtie, carton şi articole din celuloză, hârtie şi carton, maşini şi utilaje, vehicule pentru drumuri, produse medicinale şi farmaceutice. Prin urmare, importurile UE din Moldova se axează preponderent pe articole de manufactură şi articole diverse de manufactură (grupele 6 şi 8 din clasificarea SITC Rev. 3), în care țările UE au realizat cele mai importante investiții străine (Diagrama 15).

Majoritatea exporturilor industriale ale Moldovei au ca destinație UE-15 sau România şi Bulgaria (Tabelul 18). Cota UE-10 în exporturile Moldovei a fost destul de mică în primul deceniu de tranziție şi a crescut doar o dată cu aderarea lor la UE în anul 2004 (Tabelul 19). În prezent, Polonia a devenit cel mai important importator din UE-10 țări, însumând 63% din exporturile pe această categorie de țări. În mod surprinzător, cota exporturilor în țările baltice s-a diminuat, şi aceasta în pofida existenței unor relații comerciale mai strânse din perioada precedentă dezmembrării Uniunii Sovietice.

Diagrama 15. Structura exporturilor industriale în UE 27, 2007, % din total (SITC Revizia 3, nivel de dezagregare 2 cifre)

Sursa: Baza de date Comtrade şi calcule efectuate de autori

Tabelul 18. Principalele exporturi industriale în UE 27 şi principalele țări de destinație, 2007

Codul SITC	Produsele	Valoarea comerțului (mil. USD)	Principalele țări de destinație
8514	Altă încălțăminte, lthr. Jambiere	23.51	România, Italia, Germania
6761	Bare, tija de fier, hot-fd, bobine	22.91	Polonia, Slovacia, Bulgaria
8421	Pardesiuri, alte haine etc.	21.34	Italia, Germania, România
6651	Recipiente, din sticlă	20.36	România, Bulgaria, Ungaria
8414	Pantaloni, combinezoane, pantaloni scurți şi şorturi, pentru bărbați sau băieți	19.44	Italia, Polonia, România
7731	Sârmă izolată	17.53	România, Italia, Republica Cehă
8454	Tricouri, maiouri şi alte veste, tricotate sau croşetate	17.30	Italia, Marea Britanie, Olanda
8447	Bluze, cămăşi şi bluze-cămaşă, pentru femei sau fete, tricotat sau croşetate	16.51	Marea Britanie, România, Italia
8426	Pantaloni, combinezoane, pantaloni scurți şi şorturi, pentru femei sau fete,	16.14	Italia, Germania, Marea Britanie
8411	Pardesiuri, haine	12.69	Italia, România

Codul SITC	Produsele	Valoarea comerțului (mil. USD)	Principalele țări de destinație
8427	Bluze, cămăşi şi bluze-cămaşă, pentru femei sau fete, din materiale textile	12.10	Marea Britanie, România, Belgia
8453	Jerseuri, pulovere, cardigane, veste şi articole similare, tricotate	11.99	Italia, Bulgaria, România
8413	Jachete şi sacouri, pentru bărbați sau băieți, din materiale textile, netricotate	10.75	Italia, Polonia, România
8442	Costume, rochii, fuste etc.	10.32	Italia, Marea Britanie, România
6415	Hârtie, carton, unctd, vrac	9.64	România, Bulgaria, Polonia

Sursa: Baza de date Comtrade şi calcule efectuate de autori

Tabelul 19. Structura exporturilor Moldovei în UE 27

	1995	2000	2005	2007
UE27 (mil. USD)	55.73	91.53	257.01	447.11
Inclusiv				
UE 15, %	41.18%	76.32%	58.14%	52.52%
Europa Centrală, %	5.98%	6.45%	15.48%	11.81%
România şi Bulgaria	52.85%	17.23%	26.38%	35.67%

Sursa: Baza de date Comtrade şi calcule efectuate de autori

În ce priveşte România, vecinătatea apropiată şi legăturile istorice ale Moldovei cu România au făcut ca această țară să devină unul dintre cei mai importanți parteneri comerciali la începutul perioadei de tranziție. Dezvoltarea acestor relații a fost facilitată şi de acordul de liber schimb dintre România şi Republica Moldova încheiat la începutul perioadei de tranziție. Moldova a avut un acord de comerț preferențial şi cu Bulgaria. Când cele două țări au aderat la UE şi aceste acorduri de liber schimb au fost anulate, se anticipa că şi exporturile din Moldova spre țările menționate vor diminua. În mod surprinzător, însă, ele au continuat să crească, iar cota lor în exporturile totale în UE a sporit până la 35% în 2007. Acest lucru este foarte important în contextul negocierilor unui acord de liber schimb cu UE, deoarece se poate vedea că cel mai important pas spre exporturile în UE nu este acordul de liber schimb, ci preponderent alți factori (competitivitatea produselor în piața internă a țărilor).

Concluzii

- Formal, Moldova are un regim comercial liberal, atât în domeniul exporturilor, cât şi al importurilor. Tarifele de import sunt scăzute, iar tarifele de export practic lipsesc. TVA şi accizele se aplică, în general, în mod echitabil, atât pentru importuri, cât şi în cazul producției interne. Moldova şi-a deschis până în prezent piața față de toți partenerii externi, fiind clasată printre economic cele mai deschise țări din lume. Țara are şi cea mai extinsă rețea de acorduri comerciale din regiunea Europei Centrale şi de Est. Toate acestea formează o poziție inițială bună pentru lansarea negocierilor pe marginea unui acord de liber schimb cu UE. Un asemenea acord este cu atât mai important dacă avem în vedere că Moldova se confruntă cu condiții mult mai restrictive pe piețele internaționale, decât oferă ea partenerilor săi. Deoarece economia Moldovei este foarte dependentă atât de accesul liber la piețe de export, cât şi de o furnizare liberă a materialelor de import pentru producție, țara trebuie să-şi îmbunătățească în continuare relațiile sale comerciale, îndeosebi cu UE şi să le ridice cel puțin la acelaşi rang cu relațiile comerciale cu CSI şi cu țările din Balcani.
- Însă, şi barierele tehnice interne afectează capacitățile de export ale Moldovei. Limitările importante pentru exportatorii din Moldova includ accesul slab la cunoştințe, deficitul forței de muncă calificate, infrastructura proastă şi serviciile logistice inadecvate. Accesul slab la cunoştințele cu privire la tehnologii şi lipsa informației despre potențialii clienții externi sunt constrângeri frecvent menționate de exportatori, îndeosebi în ceea ce priveşte piețele înalt competitive. În domeniul textilelor şi al producției încălțămintei firmele se confruntă în particular cu deficitul

forței de muncă semicalificate din cauza ponderii mari a economiei „gri" şi a migrației. În final, derularea tranzacțiilor de comerț extern se consideră mult mai dificilă în Moldova decât în țările vecine şi decât la partenerii săi comerciali, parțial din cauza infrastructurii slabe de transport (îndeosebi, căile ferate), serviciilor inadecvate de logistică, procedurilor vamale excesiv de complexe şi inconsecvente şi schimbărilor frecvente ale regulamentelor cu privire la comerț.

- Pe lângă aceasta, există un şir de limitări instituționale, care reduc potențialul de creştere al exporturilor Moldovei. Multe proceduri de reglementare complexe afectează comerțul internațional atât direct, cât şi indirect. Din acest punct de vedere, Moldova se compară nefavorabil cu țările europene şi cele în tranziție. În contextul unui potențial Acord de Liber Schimb Aprofundat şi Comprehensiv cu UE, este imperativ necesar ca Moldova să-şi îmbunătățească mediul instituțional comercial, pentru a utiliza din plin preferințele comerciale şi pentru ca companiile din Moldova să poată rezista în concurența cu companiile europene.
- Pe parcursul ultimului deceniu, Moldova deja a atins un nivel înalt de integrare comercială cu UE. În 2007 ceva mai mult de jumătate din exporturile Moldovei au fost realizate în țările UE şi aproape o treime din acestea – în CSI. În cazul importurilor, cota UE era egală cu 45,2%, de comparat cu cota de 37% pentru țările CSI. Această structură corespunde cu predicțiile pe Moldova a modelelor bazate pe teoria gravitațională a comerțului internațional, însă, cota bunurilor exportate în țările UE ar putea fi majorată în continuare, dacă Moldova va reuşi să fructifice preferințele comerciale existente şi cele viitoare.

CAPITOLUL III

IMPACTUL UNUI SIMPLU ACORD DE LIBER SCHIMB ÎNTRE REPUBLICA MOLDOVA ŞI UE

3

Acest capitol arată în ce fel un simplu Acord de Liber Schimb ar afecta economia Republicii Moldova. Simulările economice se bazează pe modelul Echilibrului General Calculabil (EGC) al economiei moldoveneşti, care include atât efectele directe, cât şi indirecte ale unui Acord de Liber Schimb. Autorii au examinat trei scenarii pentru a aprecia magnitudinea efectelor unui simplu ALS în diferite condiţii. Primul scenariu se bazează pe creşterea preţurilor FOB ale exporturilor moldoveneşti în UE, simulând eliminarea tarifelor UE la importurile din Moldova. Al doilea scenariu prevede eliminarea tuturor tarifelor vamale ale Moldovei faţă de importurile din UE. Al treilea scenariu îmbină efectele instrumentelor de politici din celelalte două scenarii. În baza cercetărilor econometrice realizate la scară internaţională cu privire la efectele de lungă durată a integrării regionale şi convergenţei instituţionale asupra creşterii economice şi bunăstării ţării a fost evaluat la nivel calitativ impactul unui Acord de Liber Schimb Aprofundat şi Comprehensiv între Moldova şi UE.

Un acord de liber schimb între Moldova şi UE ar afecta economia moldovenească în două moduri. În primul rând, UE ar anula tarifele şi cotele la importurile din Moldova, sporind astfel competitivitatea exporturilor moldoveneşti pe piaţa UE. În practică, acest lucru ar avea efecte imediate destul de mici, fiindcă tarifele la importurile din Moldova au fost deja suspendate în cadrul regimului curent de Preferinţe Comerciale Autonome ale UE pentru importurile din Moldova. Beneficiile ar fi concentrate în sectoarele unde exporturile în UE sunt limitate de cotele de export. În al doilea rând, Moldova ar elimina tarifele proprii la importurile din UE. Deşi aceasta ar plasa importurile din UE pe aceeaşi treaptă cu importurile din ţările CSI, s-ar reduce şi încasările bugetare de pe urma tarifelor vamale dacă nu vor fi adoptate careva măsuri compensatorii.

Luate împreună, aceste măsuri ar determina o mai mare integrare a economiei moldoveneşti în economia mondială. Exporturile şi importurile totale vor tinde să crească, în timp ce ponderea producţiei locale pe piaţa autohtonă va scădea. Volumul exporturilor va creşte într-un număr mic de sectoare, producţia cărora deja este intens exportată. În această secţiune, folosim un model simplu de simulare a economiei moldoveneşti pentru a ilustra direcţia probabilă a schimbării structurale rezultante în economia Moldovei. Ţinem să menţionăm faptul că acest model al Echilibrului General Calculabil (EGC) nu prevede neapărat schimbarea structurală după implementarea unui ALS; există mulţi alţi factori ce influenţează evoluţia structurii sectoriale a economiei Moldovei, care nu sunt incluşi în acest model. Mai degrabă, acest exerciţiu de simulare oferă o privire generală asupra direcţiei şi magnitudinii schimbărilor majore care ar putea fi determinate de ALS.

Mai mult, un ALS între Moldova şi UE ar promova şi susţine creşterea economică în Moldova prin câteva canale de impact. Specializarea sporită a economiei Moldovei ar promova eficienţa economică şi ar spori interesul pentru investiţii; tarifele mai mici ar duce la intensificarea concurenţei între furnizorii străini şi cei locali şi ar reduce preţurile; un acord cu Uniunea Europeană ar contribui şi la consolidarea instituţiilor economice în Moldova şi ar îmbunătăţi mediul de afaceri. Totuşi, este dificil de cuantificat toate aceste efecte în cadrul unui model formal; prin urmare, în cadrul limitat de aplicare al acestui studiu, noi facem unele comparaţii cu alte procese de integrare regională pentru a evalua magnitudinea creşterii economice suplimentare care ar putea rezulta pe termen lung dintr-un ALS între Moldova şi UE.

Trăsăturile principale ale modelul de simulare

Un ALS între Moldova şi UE nu doar că va afecta în mod direct unele sectoare şi fluxurile comerciale, dar va cauza şi schimbări în variabilele macroeconomice, precum rata reală de schimb, care, la rândul său, va avea repercusiuni asupra întregii economii. De aceea, simulările noastre ţin de mode-

lul echilibrului general calculabil (EGC) al economiei Moldovei, care presupune atât efecte directe, cât şi indirecte. Modelul nostru reprezintă o extindere a modelului standard al IFPRI, documentat în întregime de Logfren ş.a. (2002). În această secţiune sunt descrise structura şi ipotezele care stau la baza modelului; Anexa oferă detalii tehnice suplimentare asupra modelelor EGC.

Deoarece economia Moldovei este puţin dezvoltată în comparaţie cu partenerii săi comerciali principali (UE, CSI), nu este necesar să ţinem cont de efectele reacţiei de răspuns din partea partenerilor comerciali respectivi asupra economiei Moldovei (de exemplu, orice majorare a PIB-ului Uniunii Europene datorită unui ALS dintre Moldova şi UE, ar fi prea neînsemnată pentru a avea un impact major asupra cererii de importuri din Moldova). Prin urmare, ar fi potrivit să se folosească modelul unei singure ţări pentru Moldova, care presupune (i) o cerere perfect elastică pentru exporturile Moldovei şi (ii) ofertă perfect elastică pentru importurile Moldovei (de exemplu, Moldova poate exporta şi importa practic volume „nelimitate" la preţurile respective de pe piaţa mondială).

Modelele EGC comparativ-statice, ca cel folosit în acest studiu, sunt folosite pentru a analiza efectele modificării instrumentelor de politică şi a altor şocuri asupra economiei într-o perioadă medie de timp. Modelele de acest fel sunt aplicate perioadelor de timp necesare pentru ca economia să treacă de la un echilibru la altul, ca răspuns la schimbările de politică (de exemplu, un acord de liber schimb regional) sau la alte şocuri. Aceasta poate fi privit ca o soluţie pe termen mediu, în sensul că dezechilibrul care a urmat şocului iniţial a fost absorbit, dar efectele dinamice (de exemplu, investiţiile suplimentare ca urmare a liberalizării comerciale) încă nu se manifestă. Deşi este posibil de construit modele „dinamice" care includ un mecanism ce permit ajustarea stocului de capital, aceste modele implică ipoteze suplimentare destul de grele.

Baza de date pentru un model EGC este o matrice a contabilităţii pe societate (MCS) pentru un anumit an. MCS este o matrice pătrată care descrie toate fluxurile de bunuri şi monetare între agenţii economici dintr-o anumită economie la un nivel potrivit de dezagregare (sectoarele de producţie, gospodăriile casnice, întreprinderile, guvernul, restul lumii). Alături de alte surse de date, o MCS tipică combină informaţia din tabelele input-output, venitul naţional, conturile de producţie, sondajele bugetelor gospodăriilor casnice, anchetele asupra forţei de muncă şi statistica fiscală. Modelul nostru include 15 sectoare primare, de producere şi servicii (unde agricultura este divizată în întreprinderi comerciale vs. gospodării agricole de familie împreună cu consumul gospodăriilor), 14 mărfuri, 6 factori de producţie, 6 tipuri de gospodării şi 4 regiuni comerciale partenere (vezi în Tabelul 20 lista de sectoare şi parteneri comerciali). Astfel, modelul oferă un tablou destul de amplu al economiei Moldovei. Deşi ar fi util ca agricultura şi sectoarele de prelucrare a produselor alimentare să fie dezagregate la un nivel şi mai detaliat (de exemplu, produse vegetale vs. produse animaliere), datele disponibile din conturilor naţionale nu ne permit acest lucru. Modelul se bazează pe datele din anul 2004, deoarece la momentul întocmirii acestui raport, acestea erau cele mai recente date disponibile.

Rezultatele simulărilor bazate pe modelele EGC depind foarte mult de ipotezele care se fac referitor la comportamentul agenţilor economici. Din punct de vedere tehnic, aceste ipoteze ţin de forma concretă a funcţiilor (de exemplu modelul Leontief versus funcţiile de producţie CES), parametrii de bază (cum ar fi elasticităţile de substituţie în funcţiile de producţie şi de cerere) şi a mecanismelor macroeconomice de balansare. Multe modele EGC, inclusiv modelul nostru adaptat pentru Moldova, sunt modele focusate pe economia reală, care nu modelează în termeni expliciţi piaţa activelor, iar moneda este considerată neutră. Moldova este privită ca o economie mică, deschisă. Preţurile exporturilor Moldovei spre şi importurilor din cele patru regiuni comerciale (UE 26, România, CSI, restul lumii) sunt exprimate în moneda naţională.

„Regulile de închidere" ale unui model al EGC definesc mecanismele prin care se realizează cele trei balanţe macroeconomice de bază: 1) balanţa curentă a bugetului; 2) balanţa contului curent şi 3) balanţa economiilor şi investiţiilor. În simulările noastre, noi am presupus că investiţiile totale, „economii guvernamentale" (adică, surplusul veniturilor curente în bugetul de stat asupra cheltuielilor curente, fără a ţine cont de cheltuielile pentru investiţii) şi soldul contului curent sunt constante în termeni reali. Ajustările necesare pentru a genera un echilibru la nivelul întregii economii în aceste condiţii se

produc în ratele de economii ale gospodăriilor şi întreprinderilor, ratele taxelor directe şi rata reală de schimb. Aceste ipoteze ne permit să facem o comparaţie directă între scenariile noastre diferite.

Tabelul 20. Moldova: comerţul internaţional pe sectoare şi regiuni partenere, 2004, în milioane USD

	Exporturi					Importuri				
	UE (26)	Rom	CSI	Altele	Total	UE (26)	Rom.	CSI	Altele	Total
Sectoare primare	94,4	17,5	68,4	25,7	206,0	23,4	1,5	128,3	11,7	164,8
Produse alimentare, băuturi, tutun	45,2	12,5	391,9	11,0	460,5	37,3	17,3	73,8	32,0	160,5
Textile, îmbrăcăminte, bunuri din piele	135,7	23,5	11,5	31,8	202,5	101,2	15,0	4,8	41,0	162,1
Lemn, hârtie, aparate de imprimare, mobilă	3,1	11,0	24,6	1,8	40,5	56,7	20,4	53,2	13,9	144,3
Materiale chimice, metalurgice, reciclarea deşeurilor	14,5	16,5	18,5	8,9	58,4	142,9	83,0	312,2	43,3	581,4
Maşinărie, echipament	11,2	5,8	45,4	2,8	65,2	262,9	17,8	118,8	93,3	492,8
Distribuirea energiei electrice	0,0	6,6	0,0	0,0	6,6	0,0	0,0	184,1	0,0	184,1
Construcţii	2,7	0,1	0,1	1,3	4,3	0,6	0,6	0,3	1,3	2,9
Comerţ en-gros şi cu amănuntul	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Hoteluri şi restaurante	6,7	0,2	2,7	13,4	23,0	5,7	1,7	7,9	11,3	26,5
Transport	31,6	12,9	63,8	31,6	140,0	14,5	4,2	17,9	14,5	51,1
Servicii de comunicaţii	12,7	4,7	14,8	12,7	44,9	4,3	2,8	5,1	8,6	20,8
Servicii financiare, profesionale, alte servicii private	4,1	0,9	1,2	4,1	10,3	4,2	0,6	1,6	8,4	14,8
Administraţia publică/ONG-uri	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Servicii publice şi gospodării individuale	0,1	0,0	0,2	0,5	0,8	0,0	0,0	0,1	0,4	0,5
Volumul total de exporturi	362,0	112,3	643,1	145,6	1262,9	653,8	164,9	908,1	279,7	2006,4

Sursa: calcule proprii în baza sistemului Comtrade

Rezultatele simulării

Au fost efectuate trei simulări separate pentru evaluarea impactului unui ALS între Moldova şi UE: (i) majorarea preţurilor FOB pentru exporturile moldoveneşti în UE cu 5% pentru a simula eliminarea tarifelor UE asupra importurilor din Moldova; (ii) eliminarea tuturor tarifelor Moldovei la importurile din UE; (iii) combinarea ambelor efecte. Scenariul (i) reflectă în linii mari situaţia curentă a sistemului de Preferinţe Comerciale Autonome ale UE, care elimină tarifele la majoritatea importurilor UE din Moldova, cu doar câteva cote tarifare rămase la produsele agricole, pe care UE le consideră sensibile. Scenariul (ii) reflectă pasul principal pe care Moldova va trebui să-l facă în vederea implementării ALS cu UE. Deoarece simulările sunt comparativ-statice, efectele simulate reprezintă schimbările pe termen lung care vor fi observate după ce economia Moldovei se va adapta în întregime la schimbările parametrilor de politici.

În Scenariul (i), preţurile FOB mai înalte la exporturile moldoveneşti în UE cauzează pentru economia Moldovei, în mare parte, schimbările structurale prezise de teorie. Volumul total de exporturi creşte cu circa 3% în termeni reali, cu o creştere a ponderii exporturilor spre UE şi descreştere a exporturilor spre alte regiuni (Tabelul 21). Deoarece fluxurile comerciale cu cele 4 regiuni comerciale partenere (UE26, România, CSI, altele) sunt tratate simetric, declinul exporturilor este identic pentru fiecare regiune non-membru al UE. Reamintim că în anul nostru de referinţă 2004, Moldova deja avea acorduri de liber schimb semnate cu ţările CSI (precum şi cu România). Astfel, un ALS cu UE ar plasa relaţiile comerciale ale Moldovei cu UE pe aceeaşi poziţie cu ţările CSI.

În cadrul scenariului (i), importurile Republicii Moldova au crescut cu 2% în termeni reali pentru toţi partenerii comerciali (Tabelul 22) ca răspuns la aprecierea reală a leului moldovenesc cu circa 4% (Tabelul 23). Ameliorarea raportului comercial (creşterea preţurilor fob de export prin tarife mai mici ale UE, cu preţuri de important constante) sporeşte absorbţia totală şi consumul privat cu circa 1%.

Tabelul 21. Rezultatele simulării EGC: schimbările în exporturile reale pe regiuni comerciale partenere, %, în raport cu modelul de bază

	Prețuri mai mari de export în UE			Tarife moldovenești mai mici la importurile din UE	Tarife de import mai mici și prețuri de export mai mari		
	UE (26)	Restul lumii	Total	Toate regiunile	UE (26)	Restul lumii	Total
Sectoare primare	3,2	-6,4	-2,0	-0,8	2,1	-7,4	-3,0
Produse alimentare, băuturi, tutun	-1,5	-10,6	-9,7	-1,5	-3,5	-12,5	-11,6
Textile, îmbrăcăminte, bunuri din piele	50,0	36,1	45,5	12,0	65,5	50,1	60,5
Lemn, hârtie, aparate de imprimare, mobilă	3,3	-6,3	-5,5	-0,6	2,3	-7,2	-6,5
Materiale chimice, metalurgice, reciclarea deșeurilor	2,9	-6,7	-4,3	-1,2	1,3	-8,1	-5,8
Mașinărie, echipament	0,3	-9,0	-7,4	-1,1	-1,4	-10,6	-9,0
Distribuirea energiei electrice etc.	0,0	-3,7	-3,7	-0,6	-4,6	-4,6	-4,6
Construcții	4,4	-5,3	0,2	0,2	4,5	-5,2	0,3
Comerț en-gros și cu amănuntul	0	0	0	0	0	0	0
Hoteluri și restaurante	2,1	-7,4	-4,6	-1,0	0,6	-8,7	-6,0
Transport	4,5	-5,2	-3,0	-0,2	4,0	-5,7	-3,4
Servicii de comunicații	4,3	-5,4	-2,6	-0,9	3,1	-6,5	-3,8
Servicii financiare, profesionale, alte servicii private	3,9	-5,7	-1,9	-0,7	2,9	-6,6	-2,9
Administrația publică/ONG-uri	0	0	0	0	0	0	0
Servicii publice și gospodării individuale	5,9	-4,0	-2,4	-0,7	4,9	-4,8	-3,3
Volumul total de exporturi			2,9	1,2			4,3

Sursa: calcule proprii în baza modelului EGC

Tabelul 22. Rezultatele simulării EGC: schimbarea importurilor reale pe parteneri comerciali, %, în raport cu modelul de bază

	(i) Prețuri mai mari de export în UE: toate regiunile	(ii) reducerea tarifelor moldovenești doar la importurile din UE			(ii) Tarife de import mai mici și prețuri de export mai mari		
		UE (26)	Restul lumii	Total	UE (26)	Restul lumii	Total
Sectoare primare	3,3	13,9	-1,1	1,1	17,8	2,3	4,6
Produse alimentare, băuturi, tutun	2,0	9,7	-2,1	0,6	11,9	-0,1	2,7
Textile, îmbrăcăminte, bunuri din piele	19,4	7,5	1,3	5,1	28,7	21,3	25,9
Lemn, hârtie, aparate de imprimare, mobilă	-0,3	5,3	-3,2	0,1	4,9	-3,5	-0,2
Materiale chimice, metalurgice, reciclarea deșeurilor	0,4	10,1	-3,0	0,3	10,6	-2,6	0,7
Mașinărie, echipament	0,0	2,3	-2,6	0,1	2,3	-2,6	0,0
Distribuirea energiei electrice etc.	1,4	0,0	0,1	0,1	2,0	1,6	1,6
Construcții	1,8	-0,2	-0,2	-0,2	1,7	1,7	1,7
Comerț en-gros și cu amănuntul	1,0	0	0	0	0	0	2
Hoteluri și restaurante	3,3	0,5	0,5	0,5	4,1	4,1	4,1
Transport	2,0	0,1	0,1	0,1	2,2	2,2	2,2
Servicii de comunicații	4,0	0,7	0,7	0,7	4,9	4,9	4,9
Servicii financiare, profesionale, alte servicii private	3,4	0,6	0,6	0,6	4,3	4,3	4,3
Administrația publică/ONG-uri	0,0	0	0	0,0	0	0	0,0
Servicii publice și gospodării individuale	4,2	0,7	0,7	0,7	5,1	5,1	5,1
Volumul total de importuri	2,3			0,7			3,1

Sursa: calcule proprii în baza modelului EGC

Modelul schimbării structurale în produsele sectoriale pare surprinzător la prima vedere. Producția totală nu se schimbă în termeni reali fiindcă se presupune că toți factorii de producție sunt utilizați în întregime. Totuşi, producția industriei uşoare creşte cu 43%, în timp ce majoritatea celorlalte sectoare înregistrează o reducere a producției. Industriei uşoare îi revine un rol special fiindcă are o pondere mare a exporturilor în producția totală, precum şi o cotă substanțială de consumuri intermediare importate (în mare parte, țesături utilizate în industria textilă). Ca urmare, industria uşoară atrage o pondere neproporțional de mare de resurse, dedicate producerii de bunuri pentru export. Deşi schimbările simulate în producția industriei uşoare şi exportul acesteia ar putea să pară exagerate, ținem să remarcăm faptul că acest sector realmente a crescut esențial începând cu anul 2004.

Scenariul (ii) presupune eliminarea tarifelor moldoveneşti la importurile de bunuri din UE; nu se prevede nici o modificare a regimului comercial pentru importurile de servicii. După cum era de aşteptat, importurile totale cresc marginal şi se manifestă o tendință de substituire a importurilor din țările ce nu sunt membre ale UE cu importurile din țările UE (Tabelul 23). Exporturile totale cresc în paralel cu creşterea importurilor (Tabelul 22); creşterea exporturilor se înregistrează în special în industria uşoară, practic proporțional creşterii producției. Deoarece tarifele de import ale Moldovei sunt deja scăzute, efectele macroeconomice rămân limitate: absorbția totală şi consumul privat cresc doar marginal, şi până şi scăderea veniturilor bugetului de stat poate fi compensată (ipotetic) prin majorarea impozitului pe venit doar cu jumătate de punct procentual. Aprecierea reală neînsemnată din Scenariul (ii) este contra-intuitivă, fiindcă scăderea unui tarif trebuie, în mod normal, să ducă la o depreciere reală a monedei. Acest rezultat se datorează în mare parte importurilor semnificative de materii prime intermediare, aspect caracteristic pentru industria textilă şi de confecții, care se extinde rapid.

Tabelul 23. Rezultatele simulării EGC: producția sectorială şi variabilele macro, schimbări procentuale în comparație cu modelul de bază

	Perioada de referință (ponderea procentuală)	(i) Prețuri fob mai mari de export în UE	(ii) Tarife mai mici la importurile din UE	(iii) Tarife mai mici şi prețuri de export mai mari
Absorbția totală		0,8	0,1	0,9
Consum individual		1,2	0,1	1,4
Producția pe activități				
Agricultura etc. la scară largă	7,2	-1,0	-1,0	-2,2
Agricultura etc. la scară redusă	13,9	0,0	0,0	0,0
Produse alimentare, băuturi, tutun	8,0	-6,4	-1,1	-7,7
Industria uşoară	2,3	43,0	11,3	57,2
Lemn, hârtie, aparate de imprimare, mobilă	1,5	-3,7	-0,8	-4,6
Industria chimică, de rafinare a petrolului, reciclare a deşeurilor	2,6	-2,2	-0,9	-3,3
Maşinărie	1,5	-5,5	-1,0	-6,9
Distribuirea energiei electrice şi gazului	2,6	-1,3	-0,3	-1,7
Construcții	3,9	-0,1	0,0	-0,1
Comerț en-gros şi cu amănuntul	11,7	-0,7	0,0	-0,7
Hoteluri şi restaurante	1,1	-2,5	-0,6	-3,3
Transport	7,0	-1,5	-0,1	-1,7
Comunicații	6,1	-0,5	-0,3	-0,8
Servicii financiare şi profesionale	12,3	-0,1	-0,1	-0,2
Administrația publică şi ONG-uri	5,3	0,3	0,0	0,3
Servicii publice şi alte servicii	13,0	0,5	0,0	0,5
TOTAL	100,0	0,0	0,0	0,0
Rata reală de schimb (indicatorul negativ arată o apreciere reală)		-3,7	-0,5	-4,5
Modificarea impozitului pe venit pentru gospodării şi întreprinderi pentru a echilibra bugetul de stat (puncte procentuale)		0	0,5	0,5

Sursa: calcule proprii în baza modelului EGC

Efectele combinației prețurilor reduse de export şi tarifelor vamale moldoveneşti reduse în Scenariul (iii) sunt, de regulă, (aproximativ) egale sumei efectelor corespunzătoare din Scenariul (i) şi (ii). Aceste simulări sugerează faptul că majoritatea schimbărilor structurale care ar rezulta dintr-un ALS între Moldova şi UE au fost deja puse în mişcare o dată cu acordarea de către UE a Preferințelor Comerciale Autonome. Impactul suplimentar al reducerii tarifelor la importurile UE în Moldova va fi relativ neînsemnat. Acest lucru este adevărat chiar şi pentru impactul fiscal, unde pierderea veniturilor din tarife ar putea fi (ipotetic) compensată de majorări modeste ale altor impozite sau ar putea, pur şi simplu, să fie distribuită pe o perioada de câțiva ani prin reducerea treptată a tarifelor. Deoarece veniturile bugetului de stat din alte surse au crescut considerabil în ultimii ani, ar trebui să fie posibilă reducerea treptată a tarifelor, fără creşteri vizibile ale impozitelor.

Din aceste considerente, este oare necesar ca Moldova să aspire spre încheierea unui simplu ALS cu UE dacă majoritatea beneficiilor (sub formă de tarife reduse la exporturile moldoveneşti în UE) au fost deja obținute? La această întrebare se va răspunde ținând cont de dinamica politică a relațiilor dintre Moldova şi UE, în special de rolul unui ALS ca punte de trecere spre un nivel de integrare mai adâncă. Dacă integrarea mai adâncă (cu efectele sale pozitiv pe termen lung rezultate din armonizarea politicilor, consolidarea instituțională a reformelor economice în Moldova şi transferurile din UE) este obiectivul final al Guvernului Republicii Moldova, atunci încheierea unui Acord de Liber Schimb ar fi primul pas necesar – dar nu şi ultimul – fiindcă acesta ar înlocui Preferințele Comerciale Autonome, pe care UE le poate retrage în orice moment, cu un tratat internațional obligatoriu pentru ambele părți. În următoarea secțiune sunt analizate în detalii efectele dinamice posibile ale unui Acord de Liber Schimb – mai concret, a unui Acord de Liber Schimb Aprofundat şi Comprehensiv, care are presupune şi un grad înalt de armonizare a politicilor.

Efectele asupra creşterii şi bunăstării

Această secțiune se bazează pe o discuție similară din Emerson ş.a. (2007). Modelul comparativ-static al echilibrului general calculabil din secțiunea precedentă oferă indicații utile cu privire la schimbările structurale de perspectivă ce vor fi observate în comerțul internațional şi modelele de producție grație încheierii Acordului de Liber Schimb între Moldova şi UE. Totuşi, acest model nu poate cuantifica măsura în care o îmbunătățire a calității instituțiilor în Moldova printr-o integrare mai strânse cu UE ar genera investiții suplimentare şi, în consecință, ar accelera creşterea PIB-ului în Moldova. În această secțiune sunt trecute în revistă concluziile majore din unele studii recente cu privire la efectele de dezvoltare pe termen mediu şi lung ale integrării regionale şi reformelor instituționale, constatările identificate fiind aplicate şi asupra unui Acord de Liber Schimb Aprofundat şi Comprehensiv între UE şi Moldova. S-au analizat două tipuri de surse bibliografice: (i) studii de caz bazate pe experiența unor proiecte majore recente de integrare regională (Acordul de Liber Schimb Nord-american); şi (ii) studii econometrice, care au estimat legătura între îmbunătățirea calității instituțiilor şi creşterea PIB-ului.

Piazolo (2001, capitolul D) analizează studiile de caz cu privire la efectele integrării regionale între țările bogate şi cele sărace asupra creşterii economice. Deseori se consideră că prin "ancorarea" principalelor reforme instituționale într-un acord internațional, guvernele statelor sărace şi-ar putea îmbunătăți credibilitatea, perfecționa climatul investițional şi accelera creşterea PIB-ului. Integrarea regională cu apropierea instituțională de partenerul bogat este un semnal puternic al angajamentului de a se reforma. Aceasta face schimbările politice arbitrare mai dificile şi mai costisitoare, stimulând astfel guvernul să mențină cursul de politici asumat. Influența grupurilor de interes asupra rezultatelor politicii este redusă, sporind în continuare credibilitatea reformelor.

Istoria Acordului de Liber Schimb Nord-american arată aceste mecanisme în acțiune. Fernandez-Arias şi Spiegel (1998) argumentează faptul că impactul primar al NAFTA constă nu atât în continuarea reducerii tarifelor vamale (deja destul de mici), cât într-o îmbunătățire fundamentală a atractivității Mexicului ca loc pentru investiții. Ei extind cadrul tradițional de analiză a uniunilor vamale pentru a ține cont de circulația capitalului internațional şi a arăta modul în care un acord de comerț poate îmbunătăți capacitățile partenerului mai puțin dezvoltat în atragerea capitalului investițional.

În plus, s-a demonstrat că din perspectivă economiei politice existența NAFTA a facilitat depăşirea de către Mexic a crizei pesoului din decembrie 2004, fiindcă, fără NAFTA, Guvernul SUA nu ar fi mobilizat resursele financiare mari necesare Guvernului mexican pentru a evita incapacitatea de plată. În acest sens, integrarea regională a oferit Mexicului o anumită asigurare, reducând totodată, pentru agenții economici, şi incertitudinile legate de planificarea politicilor. Experiența NAFTA este deosebit de relevantă pentru un ALS Aprofundat şi Comprehensiv între UE şi Moldova care nu ar corespunde, din punct de vedere al forței angajamentelor şi volumului suportului financiar, calității de membru UE cu drepturi depline. NAFTA a fost totuşi un mecanism eficace de intensificare a reformelor economice în Mexic.

Exemplul Mexicului şi NAFTA scoate în evidență un canal de transmisie prin care îmbunătățirile în climatul investițional generează investiții mai mari şi creşterea veniturilor. O pondere mare a creşterii producției în Mexic a rezultat din rețelele de comerț şi producere care au integrat întreprinderile din SUA şi Mexic. În timp ce externalizarea de către companiile din SUA a activităților ce utilizează intensiv forță de muncă cu o calificare redusă, a constituit forța motrice majoră a acestei integrări, îşi fac apariția şi modele de interacțiune mai complexe. În acest sens, experiența Mexicului este similară experienței multor economii în tranziție şi țări în curs de dezvoltare, unde exporturile de mărfuri industriale s-au extins rapid. În mod tipic, în aceste țări a evoluat o varietate largă de rețelele de producere şi comerț, care implică atât firme locale cât şi companii din țările importatoare (vedeți Luecke, Szalavetz 1999). În cadrul acestor rețele, importatorii îndeplinesc funcții care, inițial, depăşesc capacitățile firmelor locale (de exemplu, comercializarea pe piața de export, proiectarea produselor, controlul calității, finanțe sau logistică). Firmele locale sunt astfel libere să se concentreze asupra operațiunilor de producere, pentru care dispun de un avantaj comparativ. Cu timpul, „învățarea prin încercare", precum şi transferurile formale ale capacităților manageriale şi tehnologice permit multor firme locale să treacă la activități cu o valoare adăugată mai mare, devenind astfel mai independenți față de partenerii din țările importatoare.

Astfel de rețele de comerț şi producere pot implica diferite modele de proprietate, fără a se limita însă, la investițiile străine directe. Totuşi, crearea acestora solicită din partea firmelor din țările importatoare investiții substanțiale - de efort, timp şi bani - în vederea creării unor relații cu firmele locală. Prin urmare, un climat de investiții propice şi mediu bun de afaceri reprezintă o premisă pentru succesul creării acestor rețele (şi în mod indirect, pentru extinderea exporturilor de mărfuri industriale) chiar şi în cazul când nu sunt implicate investiții străine directe (ISD). Tocmai în acest context, integrarea regională, precum un ALS Aprofundat şi Comprehensiv între UE şi Moldova, ar avea un rol decisiv. Acest lucru este adevărat mai ales într-o țară ca Moldova, unde rețelele de comerț şi producere abia încep să se dezvolte. Întreprinderile moldoveneşti de confecții şi alte ramuri industriale similare, ce utilizează intensiv forță de muncă cu o calificare redusă, au fost deja subcontractate de unele companii din Europa de Vest. Totuşi, mediul de afaceri care încă este destul de problematic îngreuiază, mai ales pentru firmele mici şi mijlocii, atragerea suportului din partea firmelor străine, suport care le-ar permite să avanseze spre exporturi de mărfuri mai sofisticate şi să depăşească dependența de operațiunile de procesare primară („lohn"). Dacă integrarea mai profundă între Moldova şi UE va contribui la îmbunătățirea mediului de afaceri din Moldova, beneficiile companiilor (în formă de investiții suplimentare, rețele de producere şi comerț extinse), ar putea fi substanțiale.

Deşi studiile de caz cu privire la aranjamentele de integrare regională (ex.: NAFTA) sunt destul de instructive, ele nu pot cuantifica efectele pe termen lung al acordurilor de integrare şi reformelor instituționale rezultante asupra creşterii economice, fiindcă majorarea veniturilor în perioada integrării mai depinde de mulți alți factori. Studiile econometrice cu privire la efectele schimbărilor instituționale asupra creşterii economice încearcă să depăşească această dificultate. Astfel de studii se bazează în marea lor majoritate pe date panel de țară şi urmează una din două abordări conceptuale de bază: (i) consideră calitatea instituțiilor ca un parametru în funcția de producere macroeconomică şi estimează elasticitatea producției în dependență de calitate instituțională; sau (ii) estimează regresiile de tip Barro care modelează creşterea PIB-ului în perioada de observații ca o funcție a venitului inițial pe cap de locuitor, cota investițiilor în capitalul uman şi fizic, precum şi

a unor variabile suplimentare – inclusiv calitatea instituțională – care pot exercită influență asupra parametrului de eficiență a funcției de producere ce stă la baza modelului de creştere.

Dintre studiile care estimează în mod direct elasticitatea producției în dependență de calitatea mediului instituțional, estimările lui Piazolo (2001, capitolul D) pot fi aplicabile în modul cel mai direct la cazul unei eventuale apropieri instituționale dintre UE şi Moldova. Piazolo foloseşte Indicele Tranziției calculat de BERD (publicat anual în Raportul de Tranziție al BERD) pentru a aprecia măsura în care reformele din economiile în tranziție efectuate pe parcursul anilor '90 au creat instituții de aceeaşi calitate cu cele din UE. Indicii de tranziție ai BERD acoperă domenii majore ale reformei instituționale (guvernare corporativă, piața internațională şi comerț internațional, sector financiar, infrastructură legală) şi variază de la 1 (indicând implementarea unui număr mic de reforme sau lipsa de reforme într-un domeniu concret) la 4+ (indicele calității instituționale echivalent cu acquis-ul comunitar). Punctajul mediu pentru Moldova era 3 în anul 2007. Este rezonabil să presupunem că un ambițios Acord de Liber Schimb Aprofundat şi Comprehensiv cu UE ar putea ridica scorul mediu al țării până la aproximativ 4 într-o perioadă realistă de implementare. Potrivit estimărilor lui Piazolo, o astfel de îmbunătățire a calității instituționale (cu o treime) ar creşte nivelul PIB cu cel puțin o zecime numai datorită sporirii eficienței în alocarea resurselor. Ținând cont de efectuarea investiții suplimentare pe termen lung, creşterea totală a PIB ar putea atinge 20-30%. Cu toate că aceste estimări (şi alte rezultatele similare în literatură) se bazează pe cercetări econometrice solide, acestea nu trebuie privite ca estimări „exacte", ci mai degrabă ca nişte indicatori ai magnitudinii efectelor asupra venitului care ar putea rezulta dintr-o apropiere instituțională eficace între Moldova şi UE.

Un ALS Aprofundat şi Comprehensiv între Moldova şi UE ar putea fi extins pentru a cuprinde anumite sectoare de servicii. Au fost efectuate recent câteva studii econometrice cu privire la impactul reformării sectorului de servicii şi liberalizării asupra creşterii PIB (un rezumat poate fi găsit în Lücke, Spinanger 2004); acestea indică efecte semnificative de creştere, rezultate din reformarea şi liberalizarea sectorului de servicii. Pentru serviciile financiare, Francois şi Schuknecht (2000) constată că deschiderea sectorului financiar (de exemplu, prezența băncilor străine pe piața autohtonă, care nu implică obligatoriu liberalizarea contului de capital) corelează puternic şi pozitiv cu concurența în cadrul sectorului; mai mult, concurența este puternic corelată cu creşterea economică, în afară de efectul separat al dezvoltării sectorului financiar asupra creşterii. Cu alte cuvinte, un sector financiar puternic dezvoltat şi competitiv este asociat cu o rată mai mare de creştere a PIB decât cu un sector mai puțin competitiv dar la fel de dezvoltat.

În general, *ratele de creştere anuală a PIB* în țările care şi-au deschis complet sectoarele serviciilor financiare erau cu 1,3-1,6 puncte procentuale mai înalte decât în cazul țărilor cu "cel mai închis" regim de prestare a serviciilor financiare. În acelaşi timp, Mattoo, Rathindran şi Subramanian (2001) concluzionează în baza unor regresii bazate pe date panel că țările cu sectoare de servicii financiare şi de telecomunicații complet deschise cresc cu 1,5 puncte procentuale *anual* mai rapid decât alte țări. Aceste efecte enorme asupra creşterii au rezultat din liberalizarea serviciilor; de exemplu, cu o diferență de 1,5 puncte procentuale în ratele de creştere anuale între două țări, după 20 de ani, PIB-ul este cu 35 procente mai mare în țara mai bogată. În general, studiile disponibile sugerează faptul că un ALS Aprofundat şi Comprehensiv între Moldova şi UE, care ar duce la continuarea liberalizării circulației serviciilor, la continuarea reformelor instituționale şi armonizarea legislativă cu UE va aduce o contribuție enormă la creşterea PIB în Moldova pe termen mediu.[1]

[1] Această concluzie este în continuare susținută de o cercetare recentă asupra statele din vecinătatea mediteraneană (Egipt, Tunisia), care indică câştiguri foarte substanțiale din liberalizarea sectorului serviciilor (Mueller-Jentsch 2004).

Concluzii

- Au fost efectuate trei simulări separate pentru a evalua impactul unui simplu ALS între Moldova şi UE. Prima simulare se bazează pe o creştere de 5% a preţurilor FOB de export în UE pentru a simula eliminarea tarifelor UE la importurile din Moldova. Acest scenariu reflectă în linii mari situaţia curentă a sistemului de Preferinţe Comerciale Autonome ale UE, care elimină tarifele la majoritatea importurilor UE din Moldova, cu doar câteva cote tarifare rămase la produsele agricole, pe care UE le consideră sensibile. În ceea ce priveşte al doilea scenariu, toate tarifele moldoveneşti la importurile din UE sunt eliminate, ceea ce constituie pasul principal pe care Moldova va trebui să-l facă în vederea implementării unui ALS cu UE. Al treilea scenariu cuprinde efectele celor două scenarii precedente luate împreună. Simulările sunt comparativ-statice, ceea ce înseamnă că efectele potenţiale reprezintă schimbările pe termen lung care vor fi observate după ce economia Moldovei se va adapta în întregime la schimbările parametrilor de politici (în cazul dat, tarifele vamale).
- În primul scenariu, eliminarea tarifelor vamale ale UE se asociază cu o creştere de 3% a volumului total de exporturi şi o creştere de 2% a volumului total de importuri, însoţit de o apreciere reală a valutei moldoveneşti. Absorbţia totală şi consumul individual vor creşte marginal cu circa 1%. Producţia va creşte în mod diferit pe sectoare, unde industria uşoară va înregistra cel mai mare potenţial de creştere, în timp ce astfel de sectoare industriale ca industria alimentară, industria de producere a băuturilor şi industria producătoare de maşini ar putea să-şi reducă producţia. Creşterea înaltă a producţiei în industria uşoară se explică, printre altele, printr-o pondere neproporţional de înaltă a factorilor de producţie utilizaţi pentru producere şi export.
- Scenariul numărul doi presupune eliminarea tarifelor moldoveneşti la importurile de bunuri din UE. Este important de menţionat că nu se presupune nici o modificare a regimului comercial pentru importurile de servicii. Se aşteaptă ca importurile să crească marginal, manifestându-se o tendinţă de substituire a importurilor din ţările ce nu sunt membre ale UE cu importuri din ţările UE. Exporturile totale de asemenea cresc, industria uşoară înregistrând din nou cele mai înalte rate de creştere a exportului şi producţiei. După cum se arată în capitolul precedent, tarifele moldoveneşti la importuri sunt deja reduse, de aceea nu este surprinzător că efectele macroeconomice rămân limitate şi în cadrul acestui scenariu. Pierderile potenţiale din veniturile la bugetul de stat din cauza reducerii tarifelor vamale ar putea fi compensate prin creşterea marginală a altor taxe sau pur şi simplu distribuite pe o perioadă mai mare de timp. Efectele combinării preţurilor reduse de export şi reducerii tarifelor vamale moldoveneşti în scenariul trei sunt aproape egale cu suma efectelor corespunzătoare din cele două scenarii precedente.
- Simulările economice sugerează faptul ca majoritatea efectelor schimbărilor structurale şi comerciale care vor rezulta dintr-un ALS între Moldova şi UE au fost deja puse în mişcare de Preferinţele Comerciale Autonome oferite de UE Moldovei în martie 2008. De aceea atât consecinţele pozitive, cât şi cele negative ale unui simplu ALS ar putea fi neînsemnate. Aceasta înseamnă că cel mai semnificativ efect al unui simplu ALS între Moldova şi UE ar putea să se refere mai mult la domeniul politic decât cel economic. În primul rând, acest lucru va plasa UE pe aceeaşi treaptă cu ţările CSI în ceea ce priveşte comerţul extern al Moldovei. În al doilea rând, prin semnarea unui ALS cu Moldova, UE nu va putea să se abţină de la executarea acestor angajamente, în timp ce în cazul Preferinţelor Comerciale Autonome, UE teoretic poate să le retragă unilateral în orice moment. Totuşi, Guvernul Republicii Moldova trebuie să aspire spre o integrare economică mai profundă cu UE, adică o integrare care ar depăşi sfera comercială propriu-zisă. În acest caz, un ALS Aprofundat şi Comprehensiv este primul pas necesar.
- Modelul folosit pentru simulările economice ale unui ALS între Moldova şi UE nu poate ţine cont în mod adecvat de efectele economice ale îmbunătăţirii calităţii mediului instituţional din Moldova, care în această privinţă se va apropia de standardele UE, şi de alte efecte asociate cu integrarea mai profundă (armonizarea politicilor, transferuri din UE, liberalizarea comerţului cu servicii, liberalizarea circulaţiei forţei de muncă). Literatura internaţională cu privire la efectele

economice ale integrării regionale între țările bogate şi sărace arată că, prin „ancorarea" țării sărace într-un acord internațional care stimulează reformele instituționale, guvernul țării sărace îşi poate îmbunătăți credibilitatea, perfecționa climatul investițional şi accelera creşterea PIB-ului. Promovând un mediu instituțional mai bun într-o țară mai puțin dezvoltată, un astfel de acord ar consolida legăturile internaționale între companii şi ar ajuta companiile din țara săracă să producă bunuri cu o valoare adăugată mai mare. Studiile existente sugerează faptul că dacă un ambițios ALS Aprofundat şi Comprehensiv între Moldova şi UE ar ajuta Moldova să-şi îmbunătățească punctajul calității instituționale (în baza metodologiei BERD) în medie de la 3 în 2007 la 4 într-o perioadă rezonabilă de timp, acest lucru ar creşte nivelul PIB cu cel puțin o zecime numai datorită eficienței sporite a utilizării resurselor. Creşterea totală a PIB, ținând cont de investițiile suplimentare şi liberalizarea financiară, ar putea să ajungă la 20-30%.

COMPETITIVITATEA SECTOARELOR ECONOMICE MOLDOVENEŞTI

4

În acest capitol analizăm avantajele comparative ale agriculturii moldoveneşti, ale produselor industriale şi ale unor servicii comercializate pe piaţa mondială şi în Uniunea Europeană. În teoria comerţului internaţional, există două teorii ale avantajului comparativ. Teoria ricardiană atribuie avantajul comparativ diferenţelor tehnologice între naţiuni. Conform teoriei Hecksher-Ohlin, avantajul comparativ rezultă din diferenţele de cost, determinate de raritatea factorilor de producţie în diferite ţări. Balassa a sugerat ca avantajul comparativ al diferitor ţări să fie relevat pe baza tendinţelor comerciale observate în practică şi care reflectă diferenţele existente în dotările cu factori de producţie a diferitelor naţiuni. În acest capitol, indicele Balassa este folosit pentru a determina sectoarele puternice şi slabe din Moldova. Capitolul se referă pe scurt şi la sectoarele „sensibile", care ar putea fi negativ afectate ca urmare a deschiderii acestora spre concurenţa cu companiile din Europa.

Agricultura şi industria alimentară

În anul 1965, Balassa a elaborat un indice de măsurare a Avantajului Comparativ Relevat (ACR). Indicele are anumite avantaje şi dezavantaje, care însă nu sunt obiectul acestui studiu. Cu timpul, Indicele ACR a fost modificat şi îmbunătăţit de o serie de economişti, dar şi indicele ACR original este încă pe larg utilizat şi acceptat ca un indice valabil de către variate organizaţii internaţionale, inclusiv de OCDE. În prezentul studiu, folosim indicele Balassa pentru măsurarea performanţei relative a mărfurilor exportate, indicele fiind definit ca cotă-parte a ţării în exporturile mondiale ale anumitor mărfuri, împărţit la cota-parte a acestei ţări în exporturile mondiale totale. Această analiză completează şi pune în perspectivă analiza efectuată în baza modelului EGC din capitolul precedent.

Indicele ACR pentru marfa *j* se calculează în felul următor:

$$ACR_{mj} = (X_{mj}/X_{wj})/(X_m/X_w)$$

unde:

X_{mj} = cantitatea de marfă *j*, exportată de Moldova

X_{wj} = cantitatea de marfă *j*, exportată pe plan mondial

X_m = volumul total al exporturilor Moldovei

X_w = volumul total al exporturilor, pe plan mondial

Dacă indicele ACR_{mj} pentru marfa *j* are o valoare mai mare decât 1, ţara relevă un avantaj comparativ pentru produsul respectiv. Analiza noastră asupra avantajului comparativ al produselor agricole moldoveneşti cuprinde două aspecte: avantajul comparativ de export al produselor agricole din Moldova în raport cu exporturile mondiale şi în comparaţie cu UE-25. Analiza se bazează pe datele cu privire la comerţul Republicii Moldova în conformitate cu clasificarea standard a comerţului internaţional SITC Rev.3 la nivelul de dezagregare de două cifre pentru perioada 1994-2006.[1]

După cum rezultă din Tabelul 24, jumătate din grupurile de produse agroalimentare moldoveneşti analizate deţin un avantaj comparativ pe piaţa mondială. Practic, în toate perioadele, băuturile demonstrează nivelul cel mai înalt de avantaj comparativ. Deşi nivelul indicelui a scăzut de la 51,5 în 2005 până la 32,4 în 2006, băuturile (în special vinul, băuturile alcoolice şi cele fermentate) încă

[1] Anul 1997 nu este inclus în analiză, deoarece datele din 1997 pentru multe mărfuri sunt eronate.

mai au o competitivitate înaltă pe piața mondială. Grăsimile şi uleiurile vegetale arată o tendință de consolidare a avantajului comparativ şi demonstrează o competitivitate destul de puternică în ultimii ani. Indicele de competitivitate al fructelor şi semințelor oleaginoase a crescut semnificativ din 1994 până în 2001. După o scădere temporară, acesta şi-a revenit în 2006, atingând nivelul 10. Fructele şi legumele au indicat o tendință constantă şi au indicat un avantaj comparativ puternic pe toată perioada de timp examinată. Cel mai volatil nivel al indicelui aparține pieilor şi pielicelelor de animale şi blănurilor. De la o valoare medie de 8 în perioada 1994-2001, indicele a crescut considerabil în perioada 2002-2005, şi chiar a depăşit valorile indicelui băuturilor. În anul 2006, indicele avantajului comparativ s-a redus din nou la 5,5. Produsele din carne şi grăsimile animale au înregistrat reduceri semnificative ale avantajului comparativ. Carnea şi preparatele din carne au fost foarte competitive în anii ’90, însă în ultimul timp, acest domeniu înregistrează un indice subunitar.

Tabelul 24. Indicele Avantajului Comparativ Relevat pentru produsele agricole moldoveneşti (1994-2006)

Cod SITC	Mărfuri	1994	1995	1996	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
11	Băuturi	24,84	35,81	42,60	52,19	37,03	49,58	52,01	48,55	47,83	47,18	51,54	32,38
42	Grăsimi şi uleiuri vegetale	3,99	3,72	1,09	1,41	1,24	2,76	6,25	8,66	11,16	12,96	11,74	11,21
22	Fructe şi semințe oleaginoase	2,71	3,50	4,06	7,39	11,31	18,34	17,84	9,99	5,77	8,91	8,10	10,01
05	Legume şi fructe	12,79	11,13	9,92	11,80	9,76	10,22	9,16	8,41	9,70	8,80	9,14	9,94
06	Zahăr, produse din zahăr, miere	19,47	23,93	20,30	14,84	8,09	3,24	6,38	8,89	6,49	2,11	3,05	7,42
04	Cereale	5,19	3,67	2,54	4,17	7,00	4,28	4,31	8,90	3,20	3,34	5,92	6,24
21	Piei şi pielicele de animale, blănuri	6,41	8,72	5,86	5,55	13,37	10,78	5,44	19,08	43,97	61,59	66,01	5,50
12	Tutun, produse din tutun	11,87	13,07	18,73	11,53	17,99	18,83	12,25	8,23	4,12	3,46	4,47	4,48
00	Animale vii	0,56	4,67	1,54	0,34	1,98	2,74	0,62	1,14	3,53	1,35	1,42	2,99
08	Nutreț pentru animale	0,16	0,42	0,62	0,49	0,90	0,81	0,85	2,38	2,37	2,52	2,49	2,88
02	Produse lactate, ouă	3,16	3,14	2,61	1,49	2,63	3,77	3,73	1,91	1,41	1,99	2,82	2,79
29	Produse animaliere şi vegetale brute	0,77	0,53	0,61	1,44	2,13	5,86	4,23	2,13	1,04	0,22	0,62	0,54
07	Cafea, ceai, cacao, mirodenii	0,31	0,67	0,74	0,12	0,13	0,22	0,22	0,37	0,26	0,26	0,49	0,50
01	Carne, produse din carne	5,95	6,77	6,50	6,40	6,27	4,67	2,51	2,18	3,66	1,66	0,40	0,48
24	Produse de plută şi lemn	0,01	0,05	0,03	0,07	0,11	0,07	0,14	0,14	0,18	0,29	0,27	0,45
09	Alte produse alimentare	3,07	2,37	2,74	0,93	1,48	0,60	0,20	0,10	0,18	0,23	0,24	0,28
43	Grăsimi animale, vegetale, uleiuri.	0,12	0,19	0,16	0,16	0,31	0,34	0,28	0,23	0,13	0,12	0,15	0,26
26	Fibre textile	0,27	0,56	0,54	0,42	0,27	0,63	0,53	0,24	0,24	0,15	0,23	0,19
25	Celuloză şi maculatură	0,10	0,05	0,09	0,01	0,02	0,18	0,29	0,36	0,33	0,23	0,10	0,06
03	Peşte, moluşte	0,03	0,03	0,06	0,02	0,00	0,00	0,00	0,08	0,00	0,01	0,03	0,01
23	Cauciuc natural	0,04	0,02	0,01	0,00	0,00	0,00	0,14	0,00	0,00	0,00	0,00	0,01
41	Grăsimi şi uleiuri animale	11,36	1,59	0,58	0,23	3,20	7,07	0,49	0,42	0,00	0,16	0,00	0,00

Sursa: Calcule proprii în baza datelor Comtrade ale ONU

Vom continua analiza cu privire la avantajul comparativ al produselor agricole moldoveneşti pe piața UE-25. În acest context, indicele ia următoarea formă:

$$ACR_{mej} = (X_{mej}/X_{wej})/(X_{me}/X_{we})$$

unde:

X_{mej}= cantitatea de marfă *j*, exportată de Moldova pe piața UE-25

X_{wej}= cantitatea de marfă *j*, exportată de toate țările lumii pe piața UE-25

X_{me}= volumul total al exporturilor Moldovei pe piața UE-25

X_{we}= volumul total al exporturilor mondiale pe piața UE-25

În mod similar, dacă valoarea indicelui ACR al bunului respectiv produs în Moldova şi exportat în UE (RCA_{mej}) este supraunitar, aceasta înseamnă că Moldova are un avantaj comparativ pentru produsul respectiv pe piața UE. Tabelul 25 prezintă valorile ACR_{mej} pentru perioada 1999-2006.

După cum arată tabelul, cerealele şi produsele cerealiere (CSCI 04), pieile şi pielicelele de animale şi blănurile (CSCI 21), băuturile (CSCI 11), fructele şi legumele (CSCI 05) dețin un avantaj comparativ foarte puternic în UE-25, deşi este mai mic decât în cazul competitivității pe piața mondială în general. Uleiurile vegetale, semințele oleaginoase şi produsele din tutun ale Moldovei au, la rândul lor, un anumit nivel de competitivitate pe piața europeană. Pentru unele grupuri de mărfuri examinate, valorile indicilor au tendințe foarte oscilante. Indicele ACR pentru pieile şi pielicelele de animale şi blănuri a înregistrat valori foarte înalte în perioada anilor 2002-2005, apoi a scăzut la 17,4 în 2006. De asemenea, tutunul a înregistrat un nivel înalt al avantajului comparativ în 2002, apoi a intrat în dezavantaj pentru o perioadă de trei ani, pentru ca în 2006 să-şi recapete avantajul comparativ. Produsele lactate au fost foarte competitive în perioada anilor 2000-2003, dar mai târziu şi-au pierdut poziția avantajoasă.

Tabelul 25. Indicele Avantajului Comparativ Relevat pentru produsele agricole moldoveneşti pe piața UE-25 (1999-2006)

Cod SITC	Mărfuri	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
04	Cereale, produse cerealiere	20,74	3,91	9,44	20,96	1,73	3,62	20,05	17,82
21	Piei şi pielicele de animale, blănuri	45,40	30,88	9,81	68,26	168,01	284,44	308,00	17,45
11	Băuturi	14,70	20,43	8,03	8,10	8,80	6,23	8,56	10,51
05	Fructe şi legume	10,56	11,05	11,33	9,51	10,61	5,99	9,23	9,41
42	Grăsimi şi uleiuri vegetale	0,24	0,87	3,96	0,01	9,47	12,88	1,71	5,92
22	Fructe şi semințe oleaginoase	8,17	13,03	9,52	0,84	0,07	3,69	1,77	4,23
12	Tutun	0,00	0,07	0,40	8,49	0,58	0,76	0,14	2,86
08	Nutreț pentru animale	0,20	0,41	0,21	1,43	2,71	2,94	1,65	1,07
06	Zahăr, produse din zahăr, miere	1,92	5,78	2,49	4,54	2,24	1,84	1,36	0,99
43	Zahăr, produse din zahăr şi miere	0,35	1,22	0,29	0,06	0,19	0,36	0,52	0,52
24	Produse de plută şi lemn	0,22	0,12	0,35	0,45	0,45	0,25	0,25	0,44
29	Produse animaliere şi vegetale brute	0,83	0,67	0,28	0,77	0,76	0,16	0,32	0,44
09	Alte produse alimentare	1,30	0,49	0,38	0,12	0,55	0,05	0,18	0,14
26	Fibre textile	0,25	0,36	0,24	0,19	0,18	0,05	0,07	0,05
07	Cafea, ceai, cacao, mirodenii	0,00	0,04	0,00	0,17	0,08	0,04	0,04	0,04
01	Carne, produse din carne	0,80	0,00	0,01	0,05	0,04	0,02	0,04	0,04
02	Produse lactate, ouă	0,55	3,16	10,92	9,06	6,75	0,70	2,98	0,00

Sursa: Calcule proprii în baza datelor Comtrade ale ONU

Competitivitatea produselor industriale moldoveneşti pe piața UE şi globală

În această secțiune folosim acelaşi indice Balassa al Avantajului Comparativ Relevat pentru măsurarea performanței relative a exporturilor industriale din Moldova pe piața UE şi cea mondială. În timp ce jumătate din exporturile agricole relevă un avantaj comparativ semnificativ, Moldova nu ocupă o poziție avantajoasă în domeniul exporturilor de produse industriale. Potrivit clasificării de două cifre a SITC Rev.3, numai 7 grupuri de produse industriale înregistrează un avantaj comparativ şi doar pentru 4 grupuri indicele ACR este mai mare decât 2. Tabelul 26 indică avantajul comparativ al Moldovei în domeniul produselor industriale referitor la exporturile mondiale.

În pofida puținelor produse industriale care au demonstrat un anumit avantaj comparativ în 2006, tendința a fost pozitivă pe parcursul perioadei de tranziție datorită investițiilor mai mari în unele sectoare industriale şi, de asemenea, datorită scăderii exporturilor de produse alimentare şi animale vii, băuturi şi tutun după anii 1998. În anul 1994, Moldova a înregistrat un avantaj comparativ în exporturile a patru produse industriale şi media indicelui ACR pentru produsele industriale a constituit 0,41, în timp ce în 2006, aceasta era de 0,99.

Bunurile din grupul altor mărfuri industriale înregistrează cei mai înalți indici ACR. Accesoriile de vestimentație, bunurile pentru călătorie, genți şi alte recipiente similare şi încălțăminte au acoperit o importantă parte din exporturi după anii 2000 şi au reprezentat 23% din toate exporturile Moldovei în anul 2006. Aceste produse reprezintă, în mare măsura, rezultatele activității "în lohn".

De asemenea, unele produse din grupul 6, care cuprind 14,3% din exporturile moldoveneşti, au avantaj comparativ pe piața mondială; totuşi, creşterea ACR în 2006 comparativ cu anul 1994 nu a fost la fel de semnificativă ca în cazul altor mărfuri industriale. Cele mai importante bunuri din acest grup – pielea, produsele din piele şi blănurile tăbăcite – şi-au păstrat aceeaşi poziție dominantă în grup în anul 2006, la fel ca în 1994. Reducerea considerabilă în 2004 a indicelui ACR pentru produsele din piele şi blănuri tăbăcite a fost o consecință a reducerii exporturilor. În acelaşi timp, în anii 2003 şi 2004, exportul de piei şi pielicele de animale şi blănuri a înregistrat o creştere impresionantă, urmată de o reducere în 2005.

Tabelul 26. Indicele Avantajului Comparativ Relevat pentru produsele industriale moldoveneşti (1994-2006)

Cod SITC	Mărfuri	1994	1995	1996	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
84	Îmbrăcăminte şi accesorii vestimentare	0,72	0,96	1,34	2,32	3,70	4,40	4,86	4,59	4,64	5,25	5,70	7,28
83	Bunuri pentru călătorie, genți şi alte bun. similare	0,32	0,32	0,33	2,09	4,46	4,19	3,90	3,82	3,82	4,22	4,17	5,35
85	Încălțăminte	0,45	0,41	0,48	0,45	0,86	0,95	1,27	1,84	2,58	3,28	3,69	4,67
61	Bunuri din piele şi blănuri tăbăcite	1,04	1,56	1,35	1,45	1,01	1,07	0,73	1,59	1,07	0,30	1,52	2,29
66	Bunuri minerale nemetalice	0,45	0,97	1,66	0,82	1,05	1,39	1,26	1,05	1,06	0,92	0,98	1,84
82	Mobilă, lenjerie de pat, somiere	2,00	1,42	1,08	0,49	0,44	0,22	0,19	0,11	0,14	0,48	0,96	1,80
69	Produse din metal	0,36	0,25	0,18	0,13	0,12	0,50	0,16	0,24	0,25	0,32	0,99	1,43
65	Fibre textile, țesături şi produse de referință	0,87	0,46	0,58	0,55	0,55	0,53	0,87	0,61	0,55	0,62	1,01	1,43
64	Hârtie, carton şi articole	0,54	0,45	0,43	0,08	0,14	0,12	0,24	0,36	0,72	0,22	0,69	1,17
55	Uleiuri de eter şi materiale pentru parfumuri	1,11	0,64	1,10	0,37	0,37	0,75	0,69	0,38	0,47	0,40	0,86	1,05
81	Clădiri din materiale prefabricate, sanitare, încălzire, iluminare	2,17	1,69	0,83	0,63	0,54	1,27	1,16	1,28	0,85	0,77	0,66	1,02
67	Fier şi oțel	0,50	0,35	0,21	0,04	0,03	0,03	0,04	0,06	0,45	0,50	0,52	0,95
89	Alte mărfuri industriale	0,24	0,23	0,24	0,13	0,11	0,13	0,13	0,14	0,16	0,29	0,35	0,63
87	Instrumente şi aparate profesionale, ştiințifice şi de control	0,14	0,10	0,31	0,25	0,20	0,30	0,54	0,52	0,35	0,34	0,34	0,57
74	Maşinării şi echipament industrial general	0,70	0,55	0,40	0,40	0,50	0,48	0,46	0,35	0,28	0,40	0,37	0,45
72	Echipamente mecanice pentru sectoare industriale speciale	0,55	0,51	0,49	1,00	0,67	0,44	0,64	0,55	0,47	0,50	0,36	0,38

Cod SITC	Mărfuri	1994	1995	1996	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
54	Produse medicinale şi farmaceutice	0,14	0,10	0,12	0,28	0,87	0,28	0,28	0,17	0,16	0,14	0,16	0,35
63	Dopuri şi bunuri din lemn (cu excepția mobilei)	0,07	0,13	0,14	0,09	0,16	0,21	0,35	0,14	0,23	0,38	0,15	0,35
62	Bunuri din cauciuc	0,20	0,20	0,27	0,25	0,20	0,22	0,35	0,07	0,41	0,28	0,25	0,29
73	Echipamente de prelucrare a metalelor	0,07	0,04	0,07	0,11	0,15	0,17	0,12	0,18	0,32	0,10	0,17	0,28
77	Echipamente electrice	0,39	0,25	0,22	0,19	0,09	0,10	0,12	0,10	0,09	0,09	0,13	0,22
58	Masă plastică în formă neprimară	0,08	0,03	0,06	0,09	0,01	0,06	0,13	0,05	0,02	0,07	0,21	0,21
78	Automobile	0,08	0,06	0,07	0,04	0,05	0,03	0,05	0,08	0,06	0,11	0,10	0,13
59	Materiale şi produse chimice	0,05	0,08	0,06	0,11	0,27	0,13	0,03	0,09	0,09	0,06	0,12	0,10
56	Îngrăşăminte minerale şi chimice	0,00	0,02	0,03	0,00	0,00	0,00	0,00	0,11	0,36	0,29	0,56	0,08
79	Alte echipamente de transport	0,01	0,09	0,09	0,08	0,17	0,10	0,12	0,30	0,18	0,45	0,15	0,08
71	Maşinărie şi echipamente de generare a energiei	0,05	0,05	0,08	0,10	0,17	0,04	0,38	0,05	0,25	0,11	0,24	0,08
88	Aparate foto şi bunuri optice, ceasuri	0,01	0,01	0,01	0,01	0,05	0,02	0,01	0,03	0,20	0,10	0,04	0,07
57	Masă plastică în formă primară	0,12	0,03	0,02	0,00	0,01	0,00	0,00	0,01	0,04	0,02	0,08	0,06
76	Telecomunicații, TV, audio, video	0,66	0,21	0,17	0,16	0,20	0,11	0,08	0,07	0,06	0,04	0,04	0,05
53	Materiale pentru colorarea țesăturilor, tăbăcire	0,05	0,04	0,25	0,17	0,14	0,39	0,28	0,27	0,13	0,05	0,05	0,04
51	Substanțe chimice organice	0,32	0,21	0,42	0,13	0,28	0,08	0,05	0,02	0,01	0,01	0,01	0,03
75	Aparate de calcul şi calculatoare	0,04	0,01	0,00	0,00	0,05	0,03	0,01	0,03	0,01	0,02	0,02	0,03
52	Substanțe chimice neorganice	0,08	0,09	0,08	0,01	0,09	0,01	0,01	0,00	0,01	0,00	0,00	0,01
68	Metale neferoase	0,05	0,13	0,05	0,04	0,07	0,04	0,06	0,06	0,06	0,07	0,00	0,00

Sursa: calcule proprii în baza sistemului Comtrade

Celelalte două clase de produse industriale (substanțe chimice şi produse aferente şi maşini şi echipamente de transport) dețin 6,5% şi, respectiv, 2,2% din exporturile totale şi nu au avantaj comparativ pe piața mondială de exporturi, excepțiile majore fiind uleiurile de eter, substanțele răşinoase şi materialele pentru parfumuri din Moldova. Acestea au fost unicele produse chimice pentru care Moldova a avut avantaj comparativ la exporturile pe piața mondială în 1994. După 9 ani de pierdere continuă a avantajului comparativ al exporturilor de uleiurilor de eter şi substanțelor răşinoase, indicele ACR a depăşit uşor, din nou, nivelul 1, în anul 2006.

Pe piața UE, mai multe grupuri de produse industriale exportate din Moldova au un avantaj comparativ, inclusiv unele grupe noi de produse industriale (Tabelul 27). În acelaşi timp, Moldova a progresat mult în ceea ce priveşte competitivitatea grupurilor de produse exportate pe piața UE în comparație cu bunurile exportate în altă parte. În anul 2007, Moldova a păstrat avantajul în cazul exporturilor tuturor grupurilor de bunuri care au avut avantaj comparativ în 2000, cu excepția exportului de maşini de prelucrare a metalului, în cazul cărora indicele ACR a scăzut sub unitate de la valoarea de 1,07, în 2000.

Tabelul 27. Indicele Avantajului Comparativ Relevat pentru produsele industriale moldoveneşti pe piaţa UE-27 (2000-2007)

Codul SITC	Mărfuri	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
53	Materiale pentru colorarea ţesăturilor, tăbăcire	8,45	8,84	6,63	5,12	6,50	6,58	7,34	7,17
51	Substanţe chimice organice	2,54	2,99	2,22	3,07	5,59	6,36	6,25	6,44
76	Telecomunicaţii, TV, audio, video	8,62	7,73	5,99	4,88	5,94	6,01	6,08	6,10
89	Alte mărfuri industriale	0,51	0,25	0,20	0,40	0,50	1,00	1,86	3,20
55	Uleiuri de eter şi materiale pentru parfumuri	3,59	1,86	1,52	3,17	0,73	3,87	3,55	2,21
74	Maşinării şi echipament industrial general	0,97	0,87	0,69	0,96	1,01	0,95	1,35	2,17
66	Bunuri minerale nemetalice	0,74	1,95	1,40	1,32	1,95	2,53	1,94	1,82
57	Masă plastică în formă primară	0,40	0,30	0,22	0,19	0,65	0,98	1,17	1,64
72	Echipamente mecanice pentru sectoare industriale speciale	0,10	0,20	0,16	0,16	0,87	1,79	2,56	1,30
88	Aparate foto şi bunuri optice, ceasuri	3,67	4,31	3,11	2,99	1,84	1,56	1,61	1,21
87	Instrumente şi aparate profesionale, ştiinţifice şi de control	0,76	1,93	1,54	0,64	0,61	0,82	1,32	1,13
73	Echipamente de prelucrare a metalelor	1,07	1,20	1,03	0,40	0,54	0,61	0,53	0,81
63	Dopuri şi bunuri din lemn (cu excepţia mobilei)	0,26	0,27	0,21	0,27	0,39	1,09	0,80	0,77
68	Metale neferoase	0,23	0,21	0,16	0,18	0,41	0,46	0,70	0,74
75	Aparate de calcul şi calculatoare	0,04	0,38	0,31	0,45	0,15	0,13	0,34	0,66
56	Îngrăşăminte minerale şi chimice	0,03	0,11	0,09	0,08	0,04	0,18	0,20	0,55
67	Fier şi oţel	0,21	0,27	0,21	0,11	0,44	0,20	0,20	0,36
77	Echipamente electrice	0,37	0,20	0,20	0,13	0,06	0,13	0,16	0,26
82	Mobilă, lenjerie de pat, somiere	0,00	0,01	0,01	0,29	0,95	2,01	0,23	0,20
79	Alte echipamente de transport	0,08	0,17	0,12	0,11	0,23	0,14	0,22	0,17
65	Fibre textile, ţesături şi produse de referinţă	0,03	0,07	0,06	0,12	0,32	0,49	0,29	0,15
58	Masă plastică în formă neprimară	0,16	0,18	0,15	0,23	0,11	0,15	0,20	0,14
69	Produse din metal	0,01	0,00	0,00	0,04	0,00	0,02	0,02	0,13
85	Încălţăminte	0,04	0,07	0,06	0,28	0,11	0,19	0,09	0,11
81	Clădiri din materiale prefabricate, sanitare, încălzire, iluminare	0,04	0,31	0,24	0,14	0,51	0,73	0,60	0,08
52	Substanţe chimice neorganice	0,01	0,01	0,01	0,02	0,10	0,05	0,10	0,07
64	Hârtie, carton şi articole din ele	0,10	0,06	0,04	0,04	0,06	0,08	0,17	0,06
62	Bunuri din cauciuc	0,03	0,20	0,16	0,02	0,23	0,56	0,11	0,05
61	Bunuri din piele şi blănuri tăbăcite	0,39	0,32	0,21	0,12	0,07	0,06	0,05	0,04
59	Materiale şi produse chimice	0,03	0,06	0,05	0,02	0,07	0,06	0,05	0,03
78	Automobile	0,08	0,03	0,03	0,03	0,02	0,02	0,02	0,02
83	Bunuri pentru călătorie, genţi şi alte bunuri similare	0,01	0,04	0,04	0,01	0,01	0,00	0,02	0,01
54	Produse medicinale şi farmaceutice	0,08	0,14	0,13	0,06	0,02	0,01	0,00	0,01
71	Maşinărie şi echipamente de generare a energiei	0,01	0,06	0,04	0,11	0,04	0,02	0,05	0,01

Sursa: calcule proprii în baza sistemului Comtrade

Substanţele chimice şi alte produse similare au cel mai semnificativ indice al Avantajului Comparativ Relevat pe pieţele UE. Însă produsele chimice sunt în mare parte exportate în România, care a deţinut 45% din exporturile grupurilor de bunuri în UE în 2007. Echipamentele şi aparatele pentru telecomunicaţii, televiziune, cele audio şi video şi industria producătoare de maşini sunt, de asemenea, exporturi importante din grupul maşinilor şi echipamentului de transport, care nu sunt prea concentrate din punct de vedere al ţării de destinaţie. În ultimii 8 ani, exporturile de echipamente industriale specializate în UE au crescut cu 186%, cauzând cea mai mare creştere a indicelui ACR din toate grupurile de produse industriale. O contribuţie importantă în acest sens a avut-o creşterea considerabilă a exporturilor de piese de schimb pentru echipamentele de procesare a alimentelor în Bulgaria după aderarea la UE.

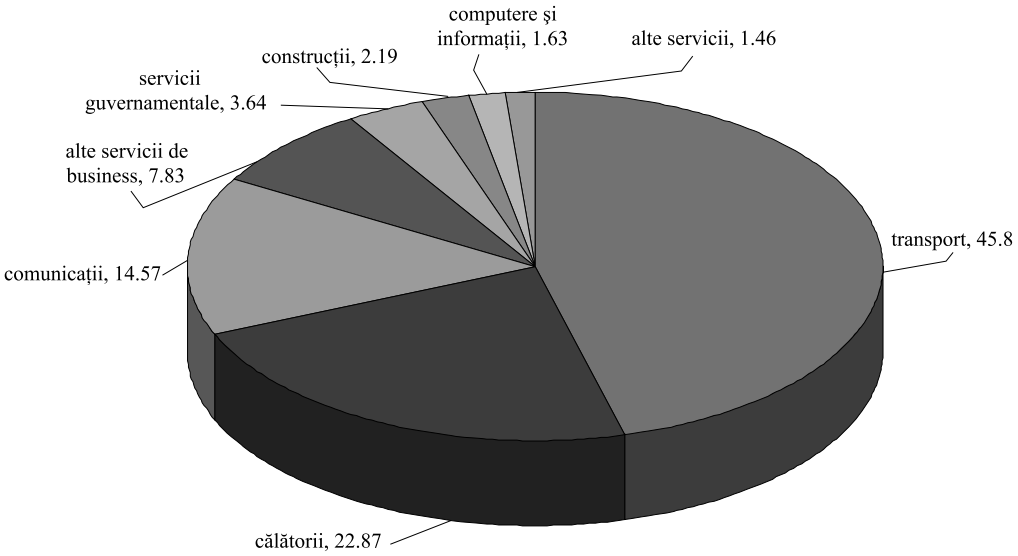
În pofida faptului că mai mult de 90% din exporturile moldoveneşti de articole de vestimentaţie şi accesorii de îmbrăcăminte, încălţăminte şi bunuri de călătorie, genţi şi alte recipiente similare merg spre pieţele UE şi au constituit 13,2% din exporturile totale în UE, aceste grupuri de produse au un indice al ACR sub 1, din cauza volumului mare de importuri din alte ţări, cu un potenţial de export mai mare.

Comerţul internaţional cu servicii

În anii 2006 şi 2007, Moldova a avut o balanţă comercială pozitivă pentru servicii, iar deficitul balanţei comerciale pentru bunuri a crescut semnificativ. Totuşi, balanţa comercială a serviciilor a fost întotdeauna pozitivă numai cu ţările CSI, spre care sunt orientate aproape 30% din exporturi de servicii, şi doar în 2007 ea a devenit pozitivă şi în cazul celorlalte ţări ale lumii.

Din păcate, din cauza lipsei datelor a fost imposibil să calculăm indicele Avantajelor Comparative Revelate pentru exporturi de servicii în UE. Datele disponibile permit analizarea exportului de servicii doar spre două ţări ale UE: Germania şi România, pe parcursul perioadei între anii 2000 şi 2006. Acestor două ţări le-au revenit 11,5% din totalul exporturilor de servicii din 2007. Totuşi, ponderea exporturilor spre Germania în total exporturi a scăzut de la 8,8% în 2000 la 3,7% în 2007, iar ponderea exporturilor spre România a crescut, chiar şi după aderarea ei la UE, de la 5,8% în 2000, la 7,8% în 2007. Deşi incompletă, analiza competitivităţii exporturilor de servicii spre aceste două ţări importante din Europa Occidentală şi de Est este sugestivă sub aspectul capacităţilor companiilor moldoveneşti prestatoare de servicii de a concura pe pieţele europene.

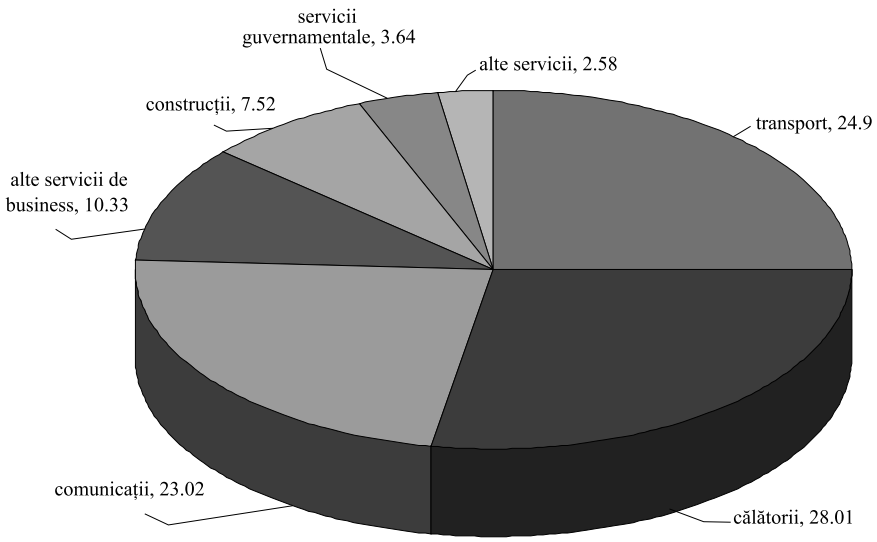
Diagrama 16. Structura serviciilor exportate din Moldova, 2006, % din total

Sursa: BNM şi propriile calcule ale autorilor

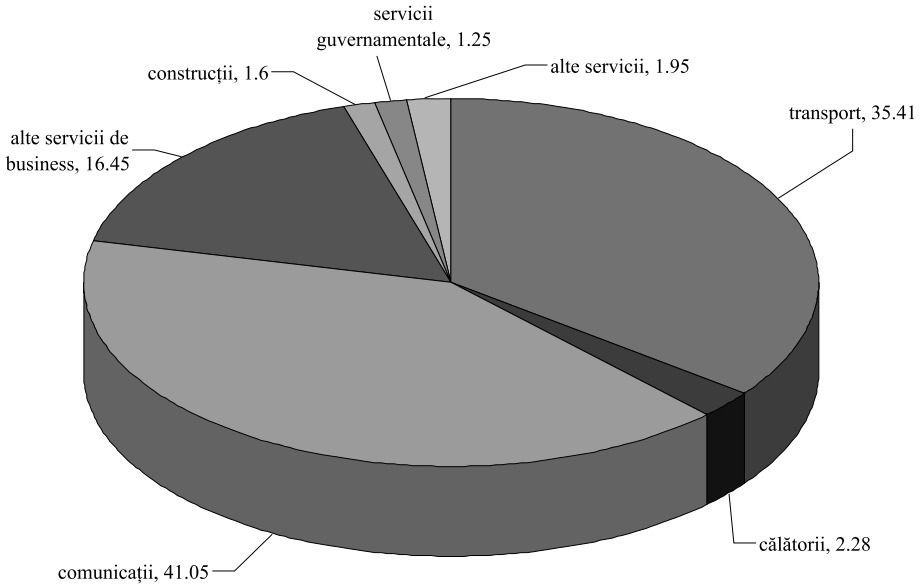
Serviciile exportate de Moldova nu sunt foarte variate. Transportul, turismul, comunicaţiile şi alte servicii de afacere constituie mai mult de 90% din serviciile exportate (Diagrama 16). Ponderea este aproape aceeaşi pentru România (95%) şi Germania (86%). Totuşi, structura generală a serviciilor exportate în cele două ţări diferă (Diagrama 17 şi 18). În cazul Germaniei, exportul serviciilor de transport, turism şi comunicaţii au aproximativ aceeaşi pondere, între 23% şi 28%. În cazul României, serviciile de comunicaţii deţin partea leului cu peste 41% din total, iar serviciile de transport se află pe locul al doilea, înregistrând mai mult de 35% din totalul de servicii exportate în această ţară.

Diagrama 17. Structura serviciilor exportate în Germania, 2006, % din total

Sursa: BNM şi propriile calcule ale autorilor

Diagrama 18. Structura serviciilor exportate în România, 2006, % din total

Sursa: BNM şi propriile calcule ale autorilor

Ambele studii de caz demonstrează că Republica Moldova deține un avantaj comparativ în special la exportul serviciilor de comunicații (Tabelele 28 şi 29). Indicele ACR pentru serviciile de comunicație exportate în Germania este de 8,04, fiind mai mare decât cel pentru România, deşi exporturile serviciilor de comunicație în România sunt de patru ori mai mari decât cele în Germania. Serviciile de construcții reprezintă, de asemenea, un domeniu în care Moldova pare să aibă un avantaj comparativ pe piața Germaniei.

Tendințele nu s-au schimbat dramatic din anul 2000, cu două excepții. Serviciile de construcții exportate în Germania din 2002 au reprezentat exporturi importante în anii 2004, 2006 şi 2007. De asemenea, serviciile de turism exportate în România, care cândva reprezentau 26% din totalul exporturilor în România şi 6% din totalul exporturilor de servicii comerciale au scăzut la doar 2,3% de exporturile în România şi 0,8% de toate serviciile de turism în anul 2006. În anul 2007, după aderarea României la UE, situația nu diferă foarte mult. Ca urmare, indicele ACR a scăzut mult sub unitate.

Tabelul 28. Indicele Avantajului Comparativ Relevat pentru serviciile moldoveneşti exportate în Germania

Codul	Descrierea serviciilor	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
205	Transport	2,12	2,55	1,79	0,92	0,50	0,54	1,05
236	Turism	0,94	0,82	1,12	1,41	1,59	1,69	0,83
245	Comunicații	4,07	4,74	2,65	6,06	6,04	6,83	8,04
249	Construcții	0,00	0,00	0,06	0,05	1,62	0,09	2,44
253	Asigurare	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,49
260	Finanțe	0,03	0,04	0,29	0,76	0,15	0,16	0,36
262	Calculatoare şi tehnologii informaționale	0,20	0,01	0,07	0,09	0,05	0,05	0,17
266	Royalty şi licențiere	0,19	0,18	0,34	0,38	0,10	0,10	0,13
268	Alte afaceri	0,33	0,21	0,29	0,28	0,34	0,31	0,44
287	Personale, culturale şi de recreare	0,00	0,04	0,12	0,00	0,00	0,00	0,00
291	Guvern	7,51	7,59	6,96	4,74	4,69	4,04	4,61

Sursa: Baza de date privind comerțul cu servicii a ONU şi propriile calculări ale autorilor

Tabelul 29. Indicele Avantajului Comparativ Relevat pentru serviciile moldoveneşti exportate în România

Codul	Descrierea serviciilor	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
205	Transport	1,36	1,28	1,29	1,61	1,36	1,04	1,02
236	Turism	1,22	1,16	0,98	0,92	1,00	0,62	0,12
245	Comunicații	4,08	3,11	3,85	3,86	3,62	3,64	5,93
249	Construcții	0,61	0,08	0,98	0,48	0,26	0,48	0,48
253	Asigurări	0,71	0,56	0,26	0,22	0,17	0,09	0,40
260	Finanțe	0,04	0,05	0,07	0,00	0,12	0,05	0,05
262	Calculatoare şi tehnologii informaționale	0,57	0,81	0,11	0,08	0,08	0,02	0,16
266	Royalty şi licențiere	0,23	0,07	0,07	0,08	0,09	0,03	0,01
268	Alte afaceri	0,36	0,62	0,87	0,35	0,46	1,36	0,87
287	Personale, culturale şi de recreare	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
291	Guvern	0,61	0,64	1,00	1,05	1,09	0,43	0,89

Sursa: Baza de date privind comerțul cu servicii a ONU şi propriile calculări ale autorilor

Serviciile de transport sunt orientate în principal spre piețele CSI, care constituie aproape 50% din exporturi. Dar exporturile ambele din cele două țări europene studiate demonstrează un indice al ACR puțin mai mare decât unitatea. Trebuie de ținut cont de faptul că în Moldova, accesul pe piață este relativ mai deschis decât în Croația, Albania sau în Macedonia. În țările menționate, accesul este mai restricționat, şu aceasta include, dar nu se rezumă numai la, termenele mai lungi de eliberare a licenței (în unele cazuri de câteva ori) şi a accesului restricționat pentru transportatorii de bunuri şi de pasageri. Un ALS ar evidenția limitele şi dezavantajele Moldovei cauzate de lipsa armonizării cadrului legislativ național cu acquis-ul comunitar şi de infrastructura subdezvoltată. În acelaşi timp, un asemenea ALS va crea oportunități pe care Moldova va trebui să ştie cum să le valorifice. Intensificarea schimburilor comerciale între UE, CSI şi Asia va asigura un flux tot mai mare de bunuri, care vor tranzita teritoriul Moldovei. Sectorul transporturilor ar putea beneficia de pe urma acestor evoluții şi ar putea deveni un important centru logistic între Est şi Vest. Această posibilitate este destul de relevantă pentru transportul rutier, întrucât companiile moldoveneşti şi-au făcut deja loc pe piața regională, înregistrând anumite succese. Însă o astfel de strategie impune un grad mai mare de cooperare între „părțile interesate", atât de stat, cât şi private, întrucât concurența în acest domeniu este în creştere.

Sectoare sensibile

Sectoare sensibile sunt câteva ramuri ale economiei moldoveneşti, importante din punct de vedere politic, economic sau social, şi care sunt protejate prin tarife de import mai mari decât valoarea medie. Printre cele mai sensibile sectoare se pot identifica în principal produsele agricole: zahăr (la im-

portul căruia se percepe un tarif vamal de 30% plus o taxă de salvgardare), carne (20% plus tarifele specifice suplimentare per cantitate), produse lactate (15-20% plus tarifele suplimentare per cantitate), fructe şi legume (15-20%) şi cereale (15%). Însă chiar şi pentru anumite produse industriale, precum apa minerală, azbest, unele tipuri de haine, articole de tăbăcărie, hârtie, carton şi covoare, tarifele de import sunt de 15%. În majoritatea cazurilor aceste tarife sunt rezultatul activităților de lobby din partea marilor producători naționali. Analiza sugerează faptul că în majoritatea cazurilor aceste sectoare „sensibile" nu vor suferi pierderi mari în urma deschiderii pieței pentru concurenții din UE şi vor fi capabile să concureze datorită costurilor forței de muncă mai mici.

Produsele agricole sensibile sunt cele mai problematice. Anticipăm că producătorii şi exportatorii de fructe şi legume proaspete, nuci, uleiuri vegetale şi oleaginoase, sucuri de fructe, vin şi zahăr vor beneficia de pe urma unui ALS cu UE. Pe de altă parte, asemenea produse ca cele din carne, animale vii şi produse lactate vor avea de pierdut de pe urma unui astfel de acord. În ceea ce priveşte beneficiile şi pierderile sectorului agricol în general, se aşteaptă că creşterea totală a bunăstării va fi pozitivă pe termen lung.

Un ALS cu UE ar fi o oportunitate pentru economia Moldovei, în special pentru agricultura Moldovei, însă el mai comportă anumite riscuri pentru sector, dacă nu se vor lua măsurile necesare de precauție. O relație comercială mai aprofundată cu UE este benefică pentru sectorul agricol din Moldova sub două aspecte. În primul rând, aceasta ar micşora dependența exporturilor agricole moldoveneşti de piața rusească şi ar face sectorul mai puțin vulnerabil la şocurile de pe pieţele externe. În al doilea rând, pieţele mari şi variate ale UE ar determina producătorii agricoli moldoveni să-şi diversifice gama de produse de la cereale de mică valoare la mărfuri de valoare mare, care ar putea fi exportate pe pieţele europene. În mod similar, aceasta ar putea micşora vulnerabilitatea producției agricole moldoveneşti la şocurile naturale şi de altă origine.

Atât analiza avantajelor comparative cât şi părerile experților şi ale oficialităților arată că anumite produse agricole vor avea de câştigat, iar altele - de pierdut dacă se va încheia un ALS între Moldova şi UE. Cât priveşte sectorul în întregime, se aşteaptă o creştere pozitivă a bunăstării. Totuşi, nu trebuie să uităm că rezultatul final va depinde foarte mult de modul în care vor fi realizate politicile agricole.

Am menționat mai sus caracterul dual al sectorului agricol în Moldova. Agricultura moldovenească este formată dintr-un număr mare de fermieri care abia se mențin la limita subzistenței şi de un număr relativ mic de gospodării corporative mari, orientate spre piață, care administrează cea mai mare parte a pământului agricol. Dacă să aruncăm o privire asupra potențialilor câştigători de pe urma unui ALS, atunci, cu excepția fructelor şi a legumelor proaspete, majoritatea produselor sunt legate de producătorii agricoli corporativi. Într-o anumită măsură, aceşti producători s-au adaptat la competiția cu concurenții europeni pe piața internă şi produc şi propriile mărfuri agricole pentru export. Astfel, producătorii agricoli care deja au luat măsuri necesare de precauție care le permit să facă față concurenței cu producătorii europeni şi care deja obțin profituri în acest sector, vor fi avantajați de un ALS. Pe de altă parte, majoritatea fermierilor care produc pentru necesitățile familiale, care până acum au avut puțin interes să investească în gospodăriile proprii din cauza lipsei stimulentelor pe piață şi s-au bucurat de un nivel înalt de protecție al pieței fără a întruni standardele internaționale, vor suferi pierderi din cauza concurenței tot mai mari şi a prețurilor tot mai mici după încheierea unui ALS.

În acest moment, Guvernul Moldovei trebuie să întreprindă măsurile necesare de precauție pentru a beneficia mai mult de pe urma unui ALS cu UE şi pentru a evita distorsiunea distribuției veniturilor, şi aşa inegală, în regiunile rurale. Dacă vor fi întreprinse aceste măsuri de precauție, acordul de liber schimb între Moldova şi UE promite un potențial mare de majorare a exporturilor agricole pe o piață stabilă şi mare. Acest ALS nu numai că ar duce la o creştere a exporturilor, ci ar servi drept o forță motrice pentru modernizarea sectorului agricol. Posibilele pierdere economice sunt legate de anularea tarifelor vamale, întrucât veniturile provenite din tarife, în valoare de aproximativ 30

milioane dolari SUA, constituie o parte foarte importantă a bugetului de stat. Totuşi, pe termen lung veniturile din majorarea volumului exporturilor ar compensa cu uşurință această pierdere.

Cele mai importante măsuri de precauție pe care Guvernul Moldovei trebuie să le întreprindă sunt legate de dezvoltarea regională şi rurală. Mulți fermieri nu au acces la servicii şi piețe financiare adecvate, iar oportunitățile alternative de obținere a veniturilor în regiunile rurale sunt foarte limitate. După cum s-a discutat mai sus, infrastructura sectorului este foarte precară, iar calitatea capitalului uman în agricultură este nesatisfăcătoare. Acestea sunt obstacole majore pentru dezvoltarea sectorului şi pentru consolidarea capacității de a concura cu producătorii europeni. În acest sens, implementarea unei reforme rurale ample, care să implice educația ocupațională, modernizarea infrastructurii, crearea în regiunile rurale a locurilor de muncă nelegate de agricultură şi facilitarea accesului producătorilor mici la resursele financiare rămâne vitală pentru viitorul sectorului. Pe termen scurt, aceşti paşi sunt costisitori, dar pe termen lung costurile economice, sociale şi politice ale ignorării problemei subdezvoltării rurale vor fi mult mai mari.

Concluzii

- În acest capitol am utilizat indicele Balassa al Avantajelor Competitive Revelate pentru a identifica cele mai competitive sectoare ale economiei moldoveneşti în perspectiva liberalizării comerțului între UE şi Moldova. Pentru a măsura avantajul comparativ, Balassa a sugerat că avantajul comparativ ar putea fi „relevat" pe baza modelelor de comerț observate în practică, care reflectă diferențele în totalitatea factorilor de producție între națiuni. În acest sens, indicele Balassa este pe larg utilizat pentru a determina sectoarele slabe şi puternice ale țării.
- În ultimii ani, exporturile Moldovei de cereale, piei şi pielicele de animale, băuturi (în special vinuri), fructe şi legume (sucuri din fructe şi nuci), uleiuri vegetale şi semințe oleaginoase au demonstrat un avantaj comparativ mare pe piața UE. Totuşi, din cauza piețelor agricole subdezvoltate şi distorsionate şi a lipsei de capital uman şi tehnologii, Moldova este incapabilă să-şi realizeze şi să-şi materializeze avantajele comparative. Sărăcia rurală rămâne o problemă majoră, piețele agricole subdezvoltate şi intervențiile inadecvate pe piață cauzează fluctuații ale prețurilor şi constituie o barieră majoră pentru comerț şi reduc veniturile agricole pentru fermieri.
- 11 categorii de bunuri industriale produse în Moldova prezintă avantaje comparative pe piețele UE (vopsirea, tăbăcirea şi colorarea materialelor, preparate chimice organice, telecomunicații, televiziunea, echipamentul audio şi video, uleiuri de eter şi materiale pentru parfumuri, utilaj şi echipament general, unele materiale de construcții şi diferite mărfuri industriale). Moldova a progresat mai mult în privința competitivității exporturilor sale pe piețele UE în comparație cu bunurile exportate pe alte piețe. Totuşi, este puțin probabil ca aceste sectoare să câştige mai mult de pe urma liberalizării comerțului cu UE deoarece comerțul cu aceste mărfuri este deja 100% liberalizat din partea UE.
- În cazul exporturilor de servicii, cele două studii de caz care au fost efectuate (exporturile de servicii în România şi în Germania) au arătat că Republica Moldova are un avantaj comparativ în principal la exporturile de servicii de telecomunicații. De asemenea, există anumite avantaje pentru construcții şi transport, dar competitivitatea Moldovei în prestarea acestor servicii pe piețele UE este mai proastă decât în cazul telecomunicațiilor.
- Este posibil că unele sectoare sensibile vor fi afectate de reducerea tarifelor vamale la import în Moldova, dar în majoritatea cazurilor, în special în ceea ce priveşte produsele industriale, producătorii naționali vor putea să facă față concurenței create de companiile UE datorită costurilor mai mici ale forței de muncă pe piață națională. Totuşi, perspectivele pentru produsele agricole sunt mai sumbre. Se pare că mulți producători vor fi dezavantajați în urma deschiderii pieței, în special în cazul unor produse precum carnea, animalele vii, unele fructe şi legume şi produse lactate. Aceste produse nu sunt competitive pe piețele internaționale şi nu vor fi competitive nici chiar pe piețele naționale după anularea taxelor vamale.

DINCOLO DE SFERA COMERCIALĂ: PERSPECTIVELE UNUI ACORD DE LIBER SCHIMB APROFUNDAT ŞI COMPREHENSIV ÎNTRE REPUBLICA MOLDOVA ŞI UE

Pasul următor în relațiile comerciale între Moldova şi UE ar fi un Acord de Liber Schimb Aprofundat şi Comprehensiv care ar reduce şi mai mult tarifele vamale şi ar garanta accesul liber al exportatorilor moldoveni pe piețele UE asigurat în prezent de Preferințele Comerciale Autonome. Acest Acord Aprofundat şi Comprehensiv ar trebui să fie mai cuprinzător decât un simplu acord de liber schimb şi să includă mobilitatea liberă în sectorul serviciilor, armonizarea reglementărilor şi a standardelor naționale cu acquis-ul comunitar. Acest capitol tratează principalele probleme legate de cooperarea economică mai strânsă între Moldova şi UE. O atenție deosebită este acordată problemei respectării standardelor sanitare ale UE de către producătorii moldoveni. Capitolul mai include şi analize ale cooperării în domeniile energetic şi al transportului. Un alt posibil domeniu de cooperare între Moldova şi UE este sectorul moldovenesc al serviciilor financiare, în care până în prezent s-au înregistrat multe progrese, dar mai rămân multe de făcut. Această parte a studiului mai recomandă Guvernului Moldovei să negocieze în acordul extins cu UE circulația liberă a forței de muncă.

Standardele sanitare şi fitosanitare

În general, exporturile agricole ale Moldovei s-au limitat la anumite țări şi anumite produse. În anii '90 şi la începutul anilor 2000, aproximativ 80% din exporturile agricole ale Moldovei erau destinate Rusiei şi țărilor vecine. De asemenea, produsele agricole exportate se limitau aproape numai la anumite fructe şi legume, vin, uleiuri vegetale şi semințe oleaginoase. Faptul că exporturile moldoveneşti nu erau diversificate din punct de vedere al piețelor de desfacere şi al mărfurilor a creat probleme serioase după interdicția impusă de Rusia asupra importurilor fructelor şi legumelor moldoveneşti în 2005 şi a vinului în 2006, când exporturile agricole şi veniturile fermierilor au scăzut dramatic. Această experiență scoate în evidență necesitatea diversificării piețelor de desfacere a exportului şi a produselor exportate.

Întrucât UE este o piață mare şi stabilă, orientarea comerțului moldovenesc spre UE este foarte importantă pentru durabilitatea încasărilor din exporturile agricole şi creşterea veniturilor în agricultură. După cum a constata şi Banca Mondială (2005), comerțul agricol al Moldovei cu UE este mult mai mic decât ar indica avantajul ei comparativ, parțial din cauza protecției unor bunuri agricole de către UE, dar în principal din cauza capacității reduse a Moldovei de a stabili relații comerciale cu economiile avansate.

Pentru a beneficia de un ALS cu UE, Moldova trebuie să asigure implementarea integrală a Acordului OMC privind aplicarea măsurilor sanitare şi fitosanitare. Odată cu aderarea la OMC în 2001, Moldova s-a angajat să aplice aceste standarde. De asemenea, Moldova s-a obligat să-şi armonizeze standardele cu cele ale UE; totuşi, până în prezent aceste angajamente nu au fost realizate integral. Necorespunderea multor produse cu standardele internaționale privind siguranța alimentelor şi securitatea veterinară a fost un obstacol major pentru exporturile agricole ale Moldovei în UE. La capitolul produse de carne, lactate, carne de pasăre şi animale vii, Moldova se situează mult sub standardele sanitare şi fitosanitare europene şi nu poate exporta aceste produse. Un exemplu bun al importanței standardelor sanitare şi fitosanitare pentru exporturi este exportul produselor lactate din Moldova în România şi Bulgaria. Înainte de anul 2007 aceste două țări importau produse lactate din Moldova în valoare medie de 5 milioane de dolari SUA pe an. Totuşi, după aderarea României

şi a Bulgariei la UE în 2007, această valoare a scăzut brusc la o sumă nesemnificativă de 24.000 de dolari SUA. Acelaşi rezultat putea fi observat şi în cele zece ţări din Europa Centrală şi de Est, unde exporturile de lactate au scăzut brusc după aderarea lor, în 2004. Faptul că producătorii moldoveni nu utilizează cotele pentru carne şi produse lactate prevăzute de regimul PCA subliniază încă o dată importanța standardelor sanitare şi fitosanitare în promovarea exporturilor agricole în UE. Astfel, putem să argumentăm că avantajul comparativ al produselor lactate moldoveneşti pe pieţele europene la începutul anilor 2000 a fost pur şi simplu artificial; când exportatorilor moldoveni de produse lactate li se impune să respecte standardele europene sanitare şi fitosanitare, ei nu pot exporta aproape nimic în UE.

De fapt, reforma sanitară şi fitosanitară reprezintă o direcţie importantă prevăzută de planul de acţiuni Moldova-UE. Eforturile depuse de autorităţile moldoveneşti pot fi cel mai bine caracterizate ca fiind prea puţine şi prea întârziate. Cele mai notabile eşecuri au fost instituirea unui sistem de identificare şi trasabilitate a animalelor, îndeplinirea cerinţelor UE cu privire la sănătatea animalelor şi prelucrarea produselor animaliere, modernizarea reţelei naţionale de laboratoare etc. În anul 2008 au fost atinse anumite progrese în armonizarea legislativă şi în simplificarea controalelor sanitare şi fitosanitare la hotare prin implementarea abordării ghişeului unic. Totuşi, de la adoptarea şi până la implementarea acestei legislaţii este o cale lungă. În asemenea condiţii, pentru ca aceste schimbări să-şi atingă pe deplin efectele va fi nevoie de mai mult timp.

Moldova are un sol şi condiţii climaterice ideale pentru producerea produselor animaliere şi lactate de calitate înaltă şi ajustarea acestui sector la standardele europene va deschide piaţa UE pentru exportatorii moldoveni. Pentru aceasta, Moldova trebuie să implementeze integral cerinţele Acordului OMC privind aplicarea măsurilor sanitare şi fitosanitare şi să întreprindă paşii necesari pentru alinierea la standardele UE privind sănătatea animalelor, siguranţa alimentelor, igiena în prelucrarea alimentelor şi cerinţele de etichetare. Moldova trebuie, de asemenea, să participe în mod activ la Organizaţia Mondială a Sănătăţii Animale, Convenţia Internaţională pentru Protecţia Plantelor şi Codex Alimentarius.

Actualmente, Ministerul Sănătăţii şi Protecţiei Sociale, Ministerul Agriculturii şi Inspectoratul Principal de Stat pentru Carantină Fitosanitară sunt direct responsabile pentru măsurile sanitare şi fitosanitare în Moldova. De asemenea, Institutul Naţional de Standardizare şi Metrologie este responsabil de standardele, metrologie, certificarea şi implementarea Acordului OMC privind barierele tehnice în calea comerţului. Diferenţa esenţială între standardele moldoveneşti privind plante, animale şi alimente şi standardele sanitare şi fitosanitare europene constă în faptul că pentru multe produse, Moldova utilizează sistemul de standarde GOST, moştenit de la fosta Uniune Sovietică. Acest Standard se utilizează încă în Rusia şi ţările CSI şi, întrucât înainte de 2006 exporturile din Moldova erau destinate în principal acestor ţări, nu a existat un stimul presant de schimbare şi de adoptare a celor internaţionale. Cu toate acestea, o dată cu aderarea Ucrainei la OMC şi negocierea propriului ei ALS Aprofundat şi Comprehensiv cu UE, dar ţinând cont şi de faptul că Rusia însăşi urmăreşte aderarea la OMC, exporturile spre Est pot să devină din ce în ce mai problematice fără implementarea adecvată a standardelor sanitare şi fitosanitare moderne.

Mai mult, cerinţele standardelor GOST privind siguranţa alimentelor sunt deseori mai puţin riguroase decât cele stabilite de Codex Alimentarius şi alte standarde internaţionale. De asemenea, standardele GOST reprezintă un obstacol de acces la piaţă deoarece nu sunt recunoscute în economiile avansate şi reduc competitivitatea exporturilor, oferind producătorilor puţină libertate în ce priveşte urmărirea tendinţelor de piaţă şi satisfacerea gusturilor consumatorilor, implicând inspecţii extinse pe tot parcursul procesului de producere şi comercializare (Banca Mondială, 2007). Astfel, standardele GOST existente trebuie să fie reevaluate şi înlocuite pentru a fi compatibile cu standardele sanitare şi fitosanitare internaţionale.

Responsabilitatea de elaborare şi aplicare a standardelor sanitare şi fitosanitare este foarte dispersată la momentul actual. Pentru a determina necesităţile sectorului, a stabili priorităţile, a decide gradul de modernizare şi a ajuta sectorul privat, trebuie constituită o unitate care să coordoneze activitatea organelor menţionate, care să îşi asume responsabilitatea faţă de problemele sanitare şi

fitosanitare. După aceea, trebuie adoptate standardele sanitare şi fitosanitare internaţionale privind siguranţa alimentelor, controalele calităţii, sănătatea animalelor, sănătatea plantelor şi serviciile veterinare. De asemenea, Moldova nu întruneşte în mod corespunzător standardele europene în anumite aspecte precum etichetarea alimentelor şi a băuturilor, sistemele de laborator, certificare şi acreditare, sistemele de control şi procedurile vamale. Guvernul Moldovei are o sarcină uriaşă, care nu poate fi amânată întrucât atât calitatea de membru al OMC, cât şi dorinţa Moldovei de a forma legături economice mai strânse cu UE îl presează să introducă aceste reforme.

Din 2004, Guvernul Moldovei a întreprins anumiţi paşi pentru a-şi armoniza standardele privind alimentele şi agricultura, la normele internaţionale. De exemplu, cu noua Lege privind produsele alimentare, adoptată în 2004, standardele naţionale privind produsele alimentare se bazează pe normele internaţionale, inclusiv pe Codex Alimentarius şi pe cele ale UE. Totuşi, între legile moldoveneşti există contradicţii care tergiversează semnificativ implementarea acestor standarde. Exemplul cel mai impresionant îl constituie Legea cu privire la standardizare adoptată în 1995, care stipulează că standardele naţionale vor deveni facultative după 1 ianuarie 2005.

Un alt factor care încetineşte adoptarea şi implementarea standardelor sanitare şi fitosanitare internaţionale este costul mare al acestor schimbări, estimat de Banca Mondială la o valoare de aproximativ 9,7 milioane dolari SUA în sectorul public şi 3 milioane dolari SUA pentru modernizarea şi dezvoltarea capacităţilor sectorului privat. Implementarea acestora ar putea dura între 5 şi 6 ani, în funcţie de ritmul reformei instituţionale şi de fondurile disponibile. Spre deosebire de alte ţări ale Europei Centrale şi de Est, care au adoptat aceste standarde înainte de a adera la UE, Moldova nu are şanse să beneficieze de fondurile UE. Fonduri precum SAPARD şi PHARE au fost destinate pentru ajutarea ţărilor în procesul lor de aderare şi, deoarece Moldova nu este o ţară candidat la aderare, UE nu va aloca fonduri pentru armonizarea standardelor sanitare şi fitosanitare ale Moldovei. Mai mult, având în vedere situaţia actuală din sector, putem să ne aşteptăm că numai câteva companii vor putea să facă faţa costurilor şi să întrunească cerinţele sanitare şi fitosanitare; pentru cea mai mare parte a sectorului agricol costul mare al adoptării standardelor europene ar putea duce la faliment, în special în sectorul zootehnic şi cel al produselor lactate. În acest sens, evidenţiem două priorităţi.

În primul rând, ca primă măsură de precauţie necesară, este absolut necesară o politică de dezvoltare rurală care trebuie să fie aplicată în armonie cu adoptarea standardelor sanitare şi fitosanitare. Până acum, organizaţiile internaţionale precum Banca Mondială şi FIDA au susţinut proiecte legate de programe de dezvoltare rurală în Moldova. Fiindcă chestiunile sanitare şi fitosanitare (sănătatea plantelor şi a animalelor, protecţia mediului şi siguranţa alimentelor) sunt strâns legate de dezvoltarea rurală, formarea unor legături directe între reforma rurală extensivă şi adoptarea standardelor sanitare şi fitosanitare internaţionale nu numai că ar reduce riscurile legate cu costurile mari de aplicare a noilor standarde, ci ar îmbunătăţi şi şansele de a obţine fonduri externe pentru proiecte specifice.

În al doilea rând, autoritatea responsabilă de coordonarea standardelor sanitare şi fitosanitare trebuie să analizeze neajunsurile standardelor şi modalităţii actuale de aplicare a lor şi să stabilească priorităţi pentru adoptarea standardelor noi. Sectoarelor care au sau pot avea relaţii comerciale cu UE, precum şi sectoarele în care adoptarea standardelor sanitare şi fitosanitare a devenit vitală pentru sănătatea oamenilor, animalelor sau plantelor, trebuie să li se acorde prioritate în utilizarea fondurilor disponibile.

Sectorul energetic

Domeniile prioritare de cooperare cu UE

În pofida evoluţiilor pozitive pronunţate în comerţul cu mărfuri între UE şi Moldova, comerţul şi cooperarea în sectorul energetic a rămas în urmă. Evident, moştenirea istorică exercită o influenţă mult mai puternică în cazul comerţului cu energie decât în cazul comerţului cu bunuri. Totuşi, dată fiind dependenţa uriaşă de importuri de energie şi preţurile în creştere, rolul eurointegrării sectorului energetic moldovenesc este de o importanţă primordială pentru dezvoltarea stabilă şi modernizarea Moldovei. În ultimii ani, cooperarea între Moldova şi UE în sectorul energetic se dezvolta

mai dinamic; totuşi, sarcinile cele mai grele încă abia urmează. În acest capitol vom analiza pe scurt capacitățile sectorului energetic moldovenesc şi problemele care împiedică dezvoltarea lui, progresele principale în ajustarea la normele UE în acest domeniu, problemele fundamentale care trebuie să fie tratate şi impactul eventual care se aşteaptă.

Alinierea la piața energetică a UE este un obiectiv stipulat oficial în Strategia națională energetică (2007-2020). Printre scopurile strategiei se numără aderarea la UCTE (în 2006 Moldova şi Ucraina au solicitat statut de membru cu drepturi depline în această organizație) şi Tratatul Comunității Energetice[1] (de la sfârşitul anului 2006 Moldova are statut de observator). Mulți experți cred că accederea la piața energetică comună va ajuta Moldova să-şi asigure şi să-şi diversifice aprovizionarea cu energie, să atragă investiții în sector precum şi să câştige din oportunitățile de tranzitare a energiei.

Tabelul 30. Implementarea celor mai importante aspecte din acquis-ul comunitar în sectorul energetic al Moldovei

Acquis comunitar	Obiectiv	Progrese în implementare
Energie electrică		
Directiva Comunității Europene 2003/54/CE a Parlamentului European şi a Consiliului din 26 iunie 2003	Această directivă stabileşte reguli comune de generare, transmitere, distribuire şi furnizare a energiei electrice. Prevede reguli legate de organizarea şi funcționarea sectorului energetic, accesul la piață. Solicită demonopolizarea pieței, deschiderea ei treptată şi instituirea organelor independente de reglementare de către toate statele membre.	Planificat să fie implementat până în iunie 2008. Nu a fost încă implementat.
Regulamentul Comunității Europene 1223/2003/CE al Parlamentului European şi al Consiliului din 26 iunie 2003	Regulamentul are scopul de a stabili reguli echitabile pentru schimbul internațional de electricitate, sporind astfel concurența în cadrul pieței energetice interne.	Planificat să fie implementat până în iunie 2008. Nu a fost încă implementat.
Directiva 2005/89/CE a Parlamentului European şi a Consiliului din 18 ianuarie 2006	Măsuri pentru asigurarea securității aprovizionării cu energie electrică şi investiții în infrastructură. Directiva are scopul de a asigura nivelul adecvat al capacității generatoare, echilibru adecvat şi un nivel potrivit de interconectare între statele membre pentru dezvoltarea pieței interne.	Nu a fost introdusă pe agenda Parlamentului
Gaz		
Directiva 2003/55/CE a Parlamentului European şi a Consiliului din 26 iunie 2003	Această directivă stabileşte reguli comune de transmitere, distribuire furnizare şi stocare a gazului natural. Ea expune reguli de organizare şi funcționare a sectorului gazelor naturale, de acces pe piață, criterii şi proceduri aplicabile la acordarea autorizațiilor de transmitere, distribuire, furnizare şi stocare a gazului natural şi funcționarea sistemului.	Planificat pentru iunie 2008. Nu a fost încă implementat.
Directiva Consiliului 2004/67/CE din 26 aprilie 2004 cu privire la măsurile de asigurare a securității aprovizionării cu gaze naturale	Această directivă stabileşte un cadru comun în cadrul căruia statele membre trebuie să definească securitatea generală, transparentă şi nediscriminatorie a politicilor de livrare, compatibile cu cerințele unei piețe interne competitive a gazelor; să clarifice rolurile şi responsabilitățile generale ale diferitor actori ai pieței şi să implementeze proceduri concrete nediscriminatorii pentru a asigura securitatea aprovizionării cu gaze.	Planificat pentru decembrie 2010
Regulamentul (CE) nr. 1775/2005 al Parlamentului European şi al Consiliului din 28 septembrie 2005 privind condițiile de acces la rețele de transmitere a gazului natural	Acest regulament are ca scop asigurarea regulilor nediscriminatorii pentru condițiile de acces la sistemul de transmitere a gazelor naturale. Mai exact ea stabileşte principii armonizate (metodologia calculării tarifelor pentru acces la rețea, stabilirea serviciilor de acces a părților terțe şi principii armonizate pentru alocarea capacității şi gestionarea congestiilor, determinarea cerințelor de transparență, reguli de echilibrare, costuri pentru dezechilibru şi facilitarea comerțului cu capacități).	Planificat pentru iunie 2008. Nu a fost încă implementat.

[1] Comunitatea Energetică extinde piața energetică internă a UE pentru părțile contractante în Europa de sud-est şi mai departe. În prezent, părțile Tratatului Comunității Energetice sunt Albania, Bosnia şi Herțegovina, Croația, Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei, Muntenegru, Serbia şi Kosovo; participanții sunt țările UE. În afară de Moldova, dețin statut de observator Georgia, Norvegia, Ucraina (de exemplu, în septembrie 2008, UE a dat acordul să furnizeze Ucrainei 87 milioane Euro pentru a susține implementarea Strategiei Energetice a țării cu scopul de stimula ajustarea sectoarelor energetice) şi Turcia.

Acquis comunitar	Obiectiv	Progrese în implementare
Mediul înconjurător		
Directiva 2003/35/CE	Această directivă are drept scop implementarea Declarației Arhus prin asigurarea participării publice la întocmirea anumitor planuri şi programe legate de mediul înconjurător, precum şi accesul la justiție (Directivele Consiliului 85/337/CEE şi 96/61/CE)	Planificat să fie implementată până în iunie 2008. Nu a fost încă implementat.
Directiva 1999/32/CE	Această directivă are ca scop reducerea emisiilor de dioxid de sulfură rezultată din arderea anumitor combustibili lichizi prin impunerea limitelor asupra conținutului de sulfură în astfel de combustibili ca o condiție a folosirii lor pe teritoriul UE.	Începând din 2012
Concurența		
Articolul 81 al Tratatului CE **Articolul 82 al Tratatului CE** **Articolul 89 al Tratatului CE**	Interzicerea cartelurilor Interzicerea abuzurilor de poziții dominante Interzicerea oricărui ajutor de stat care distorsionează sau amenință să distorsioneze concurența prin favorizarea anumitor întreprinderi sau anumitor resurse energetice	Începând din 2009 Începând din 2009 Începând din 2009
Surse de energie regenerabilă		
Directiva 2003/30/CE	Această directivă are drept scop promovarea utilizării biocombustibililor sau a altor combustibili pentru a înlocui motorina sau petrolul în domeniul transportului în fiecare stat membru (obiectivul de referință pentru anul 2010 este de 5,75% calculate pe baza conținutului energiei, din tot petrolul sau toată motorina pentru transport livrată pe piața UE). UE de asemenea şi-a asumat aşa zisele obligații 20/20/20, ceea ce înseamnă că până în 2020 UE va reduce emisiile de carbon cu cel puțin 20% mai puțin decât nivelurile din anul 1990; va produce 20% din toată energia din surse regenerabile; şi va face economii de eficiență/energie de 20%.	Iunie 2009 (totuşi Moldova nu este aproape de realizarea nici-unui indicator prevăzut de Strategia Energetică)
Directiva 2001/77/CE	Scopul acestei directive este de a promova o creştere în ponderea pe care o au sursele regenerabile de energie în producerea de electricitate pe piața energetică internă. Directiva, de asemenea, stabileşte obiectivele indicative naționale pentru electricitatea produsă din sursele de energie regenerabilă în anul 2010. Ele variază între 6% în Belgia şi 78,1% în Austria. Media pentru UE este de 22%.	Iunie 2009

Sursa: propriile estimări ale autorilor

Noua Strategie Energetică (2007-2020) şi Planul de Acțiuni UE-Moldova sunt două dintre cele mai importante documente strategice, relevante pentru integrarea sectorului energetic al Moldovei în spațiul european. Strategia Energetică a Moldovei mai prevede implementarea treptată a *acquis-ului comunitar* (fără să fi înregistrat vreun progres esențial până în prezent) în domeniul energiei electrice, gazelor naturale, mediului înconjurător, concurenței şi energiei regenerabile. Cea mai mare parte a directivelor trebuie să fie implementată până la sfârşitul anului 2010 (deşi câteva directive foarte importante în sectorul energetic şi al gazelor naturale trebuiau să fi fost adoptate până la mijlocul anului 2008), cu mult timp înainte ca să poată fi introdus vreun Acord de Liber Schimb Aprofundat şi Comprehensiv. De asemenea, strategia prevede consolidarea semnificativă a capacităților de tranzit a energiei electrice, care va facilita considerabil participarea la UCTE şi comerțul cu energie electrică în regiune. De fapt, pe hârtie, implementarea Strategiei Energetice înseamnă alinierea treptată a pieței energetice moldoveneşti la cea europeană cu stabilirea premiselor necesare pentru integrarea deplină. Totuşi, având în vedere ritmul în care se implementează Strategia, această aliniere va lua probabil mai mult timp decât se credea inițial (vezi Tabelul 30). Implementarea Strategiei nu a fost finanțată în mod adecvat: se estimează că în realitate au fost investite mai puțin de 0,1% din fondurile prevăzute pentru perioada anilor 2007-2020.

Un alt document strategic care are scopul de a facilita alinierea pieței energetice moldoveneşti la cea europeană - Planul de Acțiuni UE-Moldova (2005-2008, încă în curs de implementare) - prevede, de asemenea, o serie de acțiuni privind sectorul energetic. Cele mai relevante acțiuni sunt: (62)

Elaborarea unei politici energetice actualizate care să se alinieze obiectivelor politicii energetice a UE; (63) *Alinierea treptată la principiile pieţelor interne de energie electrică şi gaze naturale ale UE;* (64) *Progresele privind reţelele electrice;* (65) *Îmbunătăţirea transparenţei, siguranţei şi securităţii reţelei de tranzit a gazelor naturale;* (66) *Progrese privind eficienţa energetică şi utilizarea surselor regenerabile de energie.*

Progresul în diferite domenii a fost destul de neuniform[2]. Printre cele mai importante piedici sunt: lipsa fondurilor pentru implementarea multor măsuri privind infrastructura şi legislaţia, devierile de tarife au fost reduse, dar încă persistă, eforturile pentru sporirea eficienţei energetice şi implementarea energiei regenerabile au lipsit şi trebuie să fie intensificate, stagnarea privatizării în sector în timp ce situaţia în domeniul energiei termice a fost sumbră, liberalizarea sectorului (în special a gazelor) rămâne o perspectivă ce ţine de viitorul îndepărtat.

Sectorul energetic şi integrarea europeană

Având în vedere mărimea destul de modestă a sectorului energetic moldovenesc, problemele care trebuie să fie abordate sunt destul de modeste într-o comparaţie regională. Moldova nu dispune de un sector de energie nucleară sau de nişte capacităţi importante de extragere a cărbunelui sau a ţiţeiului, iar capacităţile de generare a energiei electrice sunt destul de mici. În acest sens, Moldova ar avea de câştigat mai degrabă de pe urma accesului mai diversificat şi mai sigur la energie şi de pe urma oportunităţilor de tranzitare, decât de pe urma exportului de energie. Cu toate acestea, în cazul accesului la gazele naturale, accesul nu poate fi mai diversificat şi mai sigur, cel puţin în perspectivele pe termen scurt şi mediu. De fapt, dependenţa totală de gazul rusesc se pare că va persista pentru o vreme destul de lungă de timp. Mai mult, după ce Moldova va adera împreună cu Ucraina la UCTE, preţurile energiei electrice vor creşte, fiindcă Ucraina va putea să-şi vândă surplusul de energie electrică pe pieţele regionale deschise unde preţurile sunt mai mari.

În general, cele mai importante probleme legate de ALS Aprofundat şi Comprehensiv vor gravita în jurul următoarelor trei domenii importante: 1) reforma în domeniul reglementării, 2) liberalizarea pieţei energetice[3] şi diversificarea aprovizionării şi 3) extinderea capacităţilor de producere pe plan local şi a infrastructurii de tranzit.

Reforma în domeniul reglementării presupune în special consolidarea capacităţii şi asigurarea independenţei complete a Agenţiei Naţionale pentru Reglementare în Energetică (ANRE). După o pauză lungă, în 2008 finalmente a fost desemnat directorul general al Agenţiei. Totuşi, Guvernul încă deţine mijloace de influenţare a deciziilor luate de ANRE, cum ar fi aprobarea bugetului, publicarea deciziilor ANRE etc.[4]

O altă problemă importantă este politica tarifară. Pe piaţa energetică, metodologia de calculare a tarifelor a fost subiectul unor dezbateri aprige între ANRE şi Union Fenosa, compania spaniolă care deţine reţelele de distribuire în centrul şi sudul ţării. Mai mult, persistă subvenţionarea încrucişată a consumatorilor. Este destul de uşor de prevăzut că politica tarifară va deveni o problemă şi mai acută o dată cu ajustarea preţurilor energiei electrice la preţurile regionale.

Participarea Moldovei în reţeaua integrată va impune o cooperare sporită între agenţiile de reglementare, precum şi o anumită coordonare între operatorii sistemului de transmitere. Asistenţa tehnică din partea UE ar ajuta legislatorii şi specialiştii moldoveni să înveţe de la omologii lor europeni.

Liberalizarea pieţei şi diversificarea aprovizionării presupune ca „accesul la reţea să fie nediscriminatoriu, transparent şi să aibă preţuri echitabile" şi ca „sistemele de distribuire şi transmitere să

[2] Pentru mai multe detalii: Planul de Acţiuni Uniunea Europeană – Republica Moldova ca examen de capacitate pentru Guvern: *Verificarea implementării prevederilor economice din Plan,* Expert-Grup, 2008.
[3] Ţinem să menţionăm că, chiar şi printre membrii actuali ai UE, nivelul de liberalizare a pieţei energetice este foarte diferit.
[4] Totuşi, gradul de independenţă a agenţiilor de reglementare în sectorul energetic variază considerabil între actualele ţări-membre ale UE. În orice caz, problema stabilirii independente a tarifelor este deosebit de importantă din această perspectivă.

fie operate prin intermediul entităților separate din punct de vedere juridic". Aceasta ar însemna că diferiți distribuitori de energie electrică trebuie să aibă acces la piața moldovenească, iar importurile de electricitate să înceteze să fie subiectul aranjamentelor obscure şi necompetitive, după cum se întâmplă acum. Şi procesul de privatizare în sectorul energetic trebuie să continue. Aceasta va contribui într-o anumită măsură la moderarea impactului fluctuațiilor de prețuri, care vor apărea după aderarea împreună cu Ucraina la piața regională comună, prin anihilarea oricăror aranjamente opace şi netransparente în furnizarea de energie.

Totuşi, pentru a profita din plin de pe urma conectării la infrastructura europeană de energie electrică sunt necesare investiții semnificative în infrastructura de tranzit. Energia electrică poate fi transmisă prin teritoriul Moldovei spre Balcani într-un volum de 4-5 miliarde kWh pe an[5]. Pentru aceasta, capacitățile de tranzit trebuie să fie consolidate. Strategia națională energetică prevede consolidarea rețelelor de energie electrică din sud, regiunea Odessa (Ucraina) şi rețelele nordice Novodnestrovsk (Ucraina) – Bălți (Moldova) – Suceava (România).

Alte probleme tehnice importante care trebuie să fie luate în considerare sunt: asigurarea implementării standardelor europene, în special a celor referitoare la parametrii calității, adică, deviații de frecvență (GOST-urile sovietice nu sunt atât de exigente ca standardele UE) şi modernizarea sistemului de măsurare, ceea ce se află deja în proces de implementare, urmând să se fi încheiat până la sfârşitul anului 2008.

Dar astfel de paşi sunt mai greu de făcut în sectorul gazelor naturale. Până în prezent nu există soluții viabile din punct de vedere al infrastructurii pentru diversificarea aprovizionării cu gaze naturale. Singurul furnizor este gigantul rus „Gazprom", care nu permite pomparea gazelor de la alți producători prin conductele sale. Participarea în alte proiecte regionale de furnizare a gazelor naturale este costisitoare din cauza poziției geografice îndepărtate a Moldovei față de rutele lor.

Consolidarea capacităților locale de producere şi a infrastructurii de tranzit implică în principal creşterea producției locale de energie electrică (atât prin intermediul centralelor mici de cogenerare, cât şi din biocombustibili) şi consolidarea conexiunilor locale de tranzit al energiei electrice (menționate mai sus). Totuşi, având în vedere experiența negativă de finanțare a Strategiei Energetice în primul an de implementare, autoritățile moldoveneşti ar trebui să-şi intensifice eforturile de identificare a investițiilor în sectorul energetic atât din surse publice, cât şi din sectorul privat. Situația nu este mai bună nici în subsectorul energiei regenerabile: Moldova nu s-a apropiat de realizarea niciunui indicator stabilit în propria sa Strategie Energetică, nemaivorbind de cele stabilite în UE.

În concluzie, includerea sectorului energetic moldovenesc într-un eventual ALS Aprofundat şi Comprehensiv cu UE trebuie să rezulte într-un cadru normativ mai transparent şi mai clar cu privire la piața energetică. Aceasta va asigura un acces mai eficient, mai sigur şi cu prețuri mai echitabile la energie (în prima etapă – la energia electrică) când acquis-ul comunitar va fi aplicat în sectorul energetic moldovenesc. De asemenea, aceasta va contribui la eliminarea intereselor obscure din sector.

Totuşi, acest lucru va implica anumite costuri întrucât prețurile actuale ale energiei în Moldova sunt reduse în comparație cu standardele regionale. Astfel, consumatorii (consumatori rezidenți, sectorul public şi întreprinderile private) vor fi loviți de costuri mai mari, deşi îmbunătățirile în eficiența energetică ar putea compensa într-o anumită măsură acest impact negativ. În acelaşi timp, reajustările de prețuri vor face ca sectorul energetic moldovenesc să fie mai atrăgător pentru investiții.

Ca urmare, capacitățile îmbunătățite de tranzit vor rezulta în venituri sporite din majorarea tranzitului de energie electrică prin teritoriul Moldovei, oferind o parte din fondurile necesare pentru modernizarea infrastructurii de producție a energiei.

[5] Strategia Energetică (2007-2020) a Republicii Moldova.

Totuşi, modernizarea şi „europenizarea" sectorului energetic moldovenesc vor solicita investiţii substanţiale înainte de integrare. Însă continuarea privatizării este doar o soluţie „parţială". Sunt necesare investiţii durabile şi din ce în ce mai mari în acest sector. Până în prezent, autorităţile moldoveneşti nu au reuşit să atragă investiţii semnificative în sector. Unele fonduri au fost deja alocate, dar ele nu vor fi suficiente. Trebuie să fie depuse mai multe eforturi în această direcţie, iar UE ar putea oferi o mână de ajutor în acest sens.

Cooperarea în domeniul transportului

Armonizarea legislaţiei naţionale

Cadrul legislativ al UE are ca scop îmbunătăţirea funcţionării pieţelor interne în statele membre prin promovarea serviciilor de transport fiabile, eficiente, nepoluante. Acquis-ul comunitar în domeniul transportului conţine mai mult de 600 de acte legislative şi normative, care sunt în permanenţă îmbunătăţite. Aceste acte definesc politicile în sectorul transportului în 5 subsectoare majore: auto, feroviar, fluvial, aerian şi maritim. Acest cadru normativ prevede standarde referitoare la siguranţă, securitate, aspecte sociale, de stat şi de control, precum şi liberalizarea pieţei interne.

Totuşi, majoritatea actelor legislative şi normative ale UE (cu excepţia anumitor directive şi regulamente) nu prevăd stabilirea unor instituţii administrative. Statele membre pot să decidă singure care instituţie (de obicei Ministerul Transporturilor) să fie responsabilă de implementarea acquis-ului comunitar în acest domeniu. Aspectele juridice principale se referă la stabilirea instituţiei competente, dotate cu capacitate adecvată de a promova politici de transport, inclusiv: eliberarea certificatelor; aplicarea normelor de siguranţă; asigurarea accesului nediscriminatoriu pe piaţă; asigurarea unui climat competitiv pe piaţă cu reguli comune pentru toţi operatorii de pe piaţă.

Cu toate acestea, problemele care persistă în subsectoarele transportului rutier (atât în transportarea pasagerilor, cât şi a bunurilor) împiedică continuarea progreselor, iar un şir de probleme legate de mediu, acces pe piaţă (licenţiere şi management) vor trebui să fie stabilite şi armonizate în conformitate cu acquis-ul şi introduse în cadrul legislativ naţional (Tabelul 31).

În domeniul transporturilor feroviare este nevoie de eforturi continue mai mari pentru a asigura convergenţa cu normele acquis-ului. Din punct de vedere al condiţiilor de activitate, Moldova se compară cu Albania şi Macedonia, unde se menţine monopolul statului, şi diferă semnificativ de Bulgaria (membru UE) şi Croaţia (ţară candidată).

În domeniul transportului aerian accentul trebuie pus pe crearea capacităţilor instituţionale pentru a respecta siguranţa şi emiterea licenţelor pentru companii aeriene, în conformitate cu directiva 2004/36. Infrastructura şi funcţionarea aeroporturilor trebuie să se conformeze criteriilor de siguranţă, securitate, eficienţă, capacitate şi protecţie a mediului înconjurător (majoritatea referitoare la poluarea fonică). Aceasta este una din responsabilităţile autorităţii naţionale în domeniul aviaţiei civile. Aceasta este o autoritate care trebuie să se ocupe de alte activităţi economice, precum monitorizarea situaţiei financiare şi a strategiilor de afaceri ale companiilor aeriene (Regulamentul 2407/92), tarifele stabilite de aceste companii aeriene (Regulamentul 2409/92) şi un implementarea unui cod de conduită pentru sistemele de rezervare computerizate (din 24 iulie 1989).

În prezent, sectorul de transport aerian trece prin schimbări calitative importante ca urmare a participării Moldovei în programul UE "Cerul Unic European", care se axează pe managementul traficului aerian, reducerea costurilor operaţionale şi armonizarea standardelor de siguranţă. Moldova a realizat cea mai mare parte a acestor obiective prin participarea la programul ATM 2000+.

Tabelul 31 Actele normative naționale armonizate cu acquis-ul comunitar în domeniul transporturilor

Actele normative naționale	Acquis-ul corespondent	Notă:
Legea cu privire la agenții de expediție	Directiva CE 96/96	Nou act normativ, urmează să fie adoptat
Codul transportului pe ape interne al Republicii Moldova; amendamente şi completări la Codul transporturilor auto. Legea 116-XIV din 29.07.1998.	Acordul cu privire la transportul ocazional internațional al pasagerilor cu autocare şi autobuze (Acordul INTERBUS), Directiva CE 96/96	Nou act normativ
Modificări şi completări la Legea transporturilor nr.1194-XIII din 21.05.1997.	Protocolul referitor la Conferința Miniştrilor Transporturilor, Directiva CE 96/96	Trebuie să fie ajustată
Modificări la Hotărârea Guvernului nr.920 (30.08.2005) cu privire la Nomenclatorul autorizațiilor, permisiunilor şi certificatelor eliberate de către autoritățile administrative centrale şi organele subordonate acestora persoanelor juridice şi fizice pentru practicarea activității antreprenoriale	Acordul cu privire la transportul ocazional internațional al pasagerilor cu autocare şi autobuze (Acordul INTERBUS); Protocolul referitor la Conferința Miniştrilor de Transport.	Trebuie să fie ajustată
Legea nr.273-XIII (09.11.1994) privind actele de identitate din sistemul național de paşapoarte	Directivele 2000/30/CE şi 89/459.	Trebuie să fie ajustată
Legea nr.131-XVI (07.06.2007) cu privire la siguranța traficului rutier, *Hotărârea Guvernului privind testarea tehnică obligatorie a autovehiculelor şi remorcilor*	Regulamentul 3820/85	Actualmente în Republica Moldova sunt disponibile 6 ateliere de lucru care efectuează instalarea şi deservirea tahografelor.
Proiectul Hotărârii Guvernului cu privire la timpul de lucru şi de odihnă al personalului transportului de pasageri Legea nr.1318-XII (02.03.93)	Regulamentele 3821/85 şi 2135/98, precum şi Directiva 92/6	Trebuie adoptate regulamente privind emiterea permiselor de conducere, organizarea şi desfăşurarea examenelor şi condițiile de acces la trafic.

Evaluarea necesităților de promovare a integrării europene a sectorului de transporturi

Asistența acordată pentru consolidarea capacității instituționale a principalelor autorități de stat responsabile de reglementarea sectorului transporturilor trebuie să fie intensificată. Instruirea specialiştilor, inclusiv prin Programe UE de twinning instituțional ar fi destul de utilă în această privință. Aceste programe pot, de asemenea, să ajute autoritățile naționale să stabilească contacte de lucru permanente cu instituțiile omologe din statele membre ale UE.

O altă prioritate ar fi negocierea cotelor mărite de tranzit (cabotaj) pentru companiile moldoveneşti pentru sporirea capacității lor de a face față presiunilor de concurență din partea întreprinderilor din UE cu capitalizare mai mare. De exemplu, cele 10 state care au aderat în 2004, cu excepția Sloveniei, au beneficiat de cote mărite înainte de aderare. Rolul Guvernului este crucial în acest context, atât pentru negocierea parității permiselor de tranzit pentru transportul rutier, cât şi în dezvoltarea rutelor pan-europene prin teritoriul Moldovei.

Sectorul transporturilor joacă un rol destul de important în economia națională, deşi o serie de constrângeri majore împiedică dezvoltarea lui şi duc la capacități slabe de logistică şi costuri înalte de transportare a bunurilor de către companiile moldoveneşti. În acelaşi timp, doar transportul rutier şi cel feroviar joacă un rol semnificativ şi aceste sectoare are anumite avantaje competitive pe plan regional. Prin urmare, deşi resursele financiare sunt limitate, stabilirea priorităților clare în reabilitarea şi dezvoltarea subsectoarelor de transport este de o importanță primordială.

În majoritatea țărilor dezvoltate, 85% din transportul de mărfuri (ca tonaj) se datorează transportului auto şi se face la o distanță de până la 150 km. Pentru distanțe de până la 500 km, 97% din tot tonajul de mărfuri sunt transportate pe mijloace auto. S-a demonstrat faptul că pentru astfel de distanțe nu există alternative din punct de vedere al eficienței şi costurilor.

În termeni valorici, 90% din mărfuri sunt transportate pe auto-magistrale, iar în termeni cantitativi acest indicator este de 80%. Ținând cont de dimensiunile teritoriale ale Republicii Moldova, probabil nu există o altă alternativă mai viabilă pentru transportul rutier, fapt care a fost confirmat de evoluția sectorul transporturilor în Moldova din ultima perioadă.

Mai mult, unul din principalele rezultate ale înlăturării constrângerilor infrastructurale majore pot fi efectele pozitive asupra dezvoltării economice în ansamblu. De exemplu, datele Băncii Mondiale arată că rata medie a efectelor economice ale proiectelor de reabilitare a drumurilor depăşeşte considerabil efectele altor proiecte în infrastructură realizate de această organizație.

Serviciile bancare

Un pas important spre armonizarea cadrului legislativ al sistemului bancar național cu directivele şi actele standard ale UE a fost elaborarea de către Banca Națională a Moldovei a Legii cu privire la reglementarea valutară, care a fost recent aprobată de Parlamentul Republicii Moldova şi intrată în vigoare în ianuarie 2009. Legea stabileşte principiile generale de reglementare valutară în Moldova, drepturile şi responsabilitățile rezidenților şi nerezidenților, precum şi competențele autorităților de audit valutar şi responsabilitățile agenților de audit valutar.

Un alt aspect important a fost adoptarea recentă a Legii privind birourile istoriilor de credit, care a fost elaborată luând în considerare directivele UE şi standardele internaționale în domeniu şi urmează să intre în vigoare la 1 martie 2009. Procesul de elaborare a început în 2004 ca urmare a studiului de fezabilitate care a arătat că piață națională este pregătită pentru crearea unei asemenea structuri, ceea ce de fapt este foarte important, atât din perspectiva furnizorilor de credite, cât şi din perspectiva clienților, întrucât promovează o stabilitate şi siguranță mai mare, precum şi accesul mai mare la credite. Înființarea birourilor istoriilor de credit contribuie, de asemenea, la reducerea considerabilă a costurilor legate de analiză, informații şi procesul de luare a deciziilor de acordare a creditelor. Prevederile legii menționate se aplică tuturor băncilor şi clienților lor, precum şi la companii de leasing, asociații mici de creditare şi companii de asigurări. În calitate de autoritate de supraveghere şi licențiere a birourilor istoriilor de credit a fost nominalizată Comisia Națională a Pieței Financiare (CNPF).

Amendamente importante au fost introduse recent în Legea instituțiilor financiare care este legea primară privind reglementarea sistemului național bancar şi în Legea privind Banca Națională a Moldovei. Aspectele esențiale au fost stabilirea unui nou obiectiv fundamental al Băncii Naționale şi anume, asigurarea şi menținerea stabilității prețurilor, eliminarea finanțării monetare a deficitului bugetar, interzicerea oferirii de instrucțiuni Băncii Naționale de către orice altă autoritate publică şi sporirea consultației juridice a BNM. Cuantumul minim al capitalului de nivelul I sau al altui capital de bază a fost stabilit în sumă de 100 milioane lei moldoveneşti sau echivalentul a 7,6 milioane Euro pentru toate băncile, care în conformitate cu Directiva privind cerințele de capital a UE, în vigoare din 1 ianuarie 2007, trebuie să fie cel puțin de 75 milioane Euro. Legea nouă a mai relaxat procedurile şi cerințele pentru deschiderea reprezentanților băncilor străine pe piață moldovenească.

În urma amendamentelor introduse în cadrul normativ şi ca urmare a interesului tot mai mare din partea băncilor europene față de piața serviciilor bancare a Moldovei, participarea străină în activele sectorului bancar a crescut de la 49% în 2004 la 72,5% în primul semestru al anului 2008. Totuşi, o mare parte a nerezidenților posedă doar acțiuni minoritare în bănci. Băncile cu participații străine majoritare dețin doar 23% din activele totale ale sectorului şi, conform evaluărilor recente ale sectorului bancar al Republicii Moldova, efectuate de FMI, „majoritatea acțiunilor străine aparțin

investitorilor care sunt instituții financiare cotate nu neapărat la cel mai înalt nivel pe plan internațional, o pondere semnificativă a proprietarilor fiind rezidenți în centre off-shore”[6].

Conform evaluărilor recente efectuate de FMI cu privire la respectarea Principiilor de bază ale acordului de la Basel (PBB), „supravegherea şi reglementarea bancară rămân rezonabil de comprehensive şi, cu câteva excepții, respectă PBB în forma sa revizuită în octombrie 2006”[7]. Principalele probleme care încă mai trebuie abordate şi care au fost identificate sunt următoarele:

- lipsa unui acord oficial cu CNPF privind cooperarea eficientă în domeniul supravegherii, luând în considerare faptul că în Moldova există deja anumite produse financiare (de ex. asigurarea pe viață) care sunt asimilabile produselor bancare;
- anumite probleme legate de accesul la informații complete despre structura de proprietate a anumitor bănci;
- deficiențe în domeniile cu risc sporit şi împrumuturilor conexe, care sunt legate de lipsa de informații complete despre anumiți proprietari de bănci;
- puncte slabe în supravegherea consolidată, care include lipsa de autoritate a supraveghetorilor BNM de a-şi extinde supravegherea asupra companiilor deținătoare de bănci sau asupra companiilor afiliate băncilor şi necesitatea de a crea mecanisme de comunicare cu supraveghetorii „gazdă” respectivi ai celor patru bănci europene occidentale care şi-au înființat sucursale în Moldova (Banca Comercială Română, deținută de Erste Bank, care a deschis în Moldova o sucursală, Veneto Bank a cumpărat Eximbank în anul 2006, Societe Generale a cumpărat Mobiasbanca în anul 2007 şi Unibank a fost cumpărată de un fond austriac de investiții cu capital de risc).

În general, se poate presupune că apariția noilor investitori eventuali de pe piața bancară europeană ar stimula concurența şi, în consecință, ar contribui la o diversificare mai mare a serviciilor precum şi la o îmbunătățire a know-how-ului în sectorul bancar.

Migrația forței de muncă

Cea mai importantă sursă de finanțare externă a Moldovei nu este exportul de mărfuri, ci veniturile provenite din munca cetățenilor moldoveni peste hotare. În anul 2007, exporturile de bunuri în prețuri FOB au constituit 1,361 milioane dolari SUA, în timp ce remitențele totale ale muncitorilor emigranți, definite drept compensații ale angajaților din contul de venituri al balanței de plăți plus remitențele lucrătorilor din contul transferurilor, au totalizat 1,491 dolari SUA (datele balanței de plăți preluate de pe www.bnm.md). Deşi datele cu privire la remitențe sunt mai puțin demne de încredere decât cele ale comerțului cu bunuri, conform unei estimări plauzibile cam o jumătate din remitențe au fost trimise de muncitorii moldoveni stabiliți în Uniunea Europeană (Luecke, Mahmoud, Pinger 2007). Această secțiune analizează efectele directe şi indirecte ale emigrării forței de muncă şi ale remitențelor asupra economiei moldoveneşti şi discută, în acest context, posibilul rol al mobilității forței de muncă în negocierile dintre Republica Moldova şi UE asupra unui Acord de Liber Schimb Aprofundat şi Comprehensiv.

Migrația internațională a forței de muncă şi remitențelor au o influență majoră asupra economiei moldoveneşti. Remitențele reprezintă aproape o treime din PIB şi unul din patru cetățeni moldoveni în vârsta aptă de muncă lucrează peste hotare cel puțin o scurtă perioadă din an. Efectele directe sunt evidente dacă privim la ponderea remitențelor în veniturile gospodăriilor casnice din Moldova. În conformitate cu datele (nepublicate) pentru 2007 din Sondajul Bugetelor Gospodăriilor Casnice, remitențele reprezintă în medie, mai bine de jumătate din veniturile gospodăriei casnice care are un membru lucrând peste hotare. În alte gospodării, remitențele de la emigranții care nu aparțin gospodăriei respective, reprezintă circa 8% din venituri. Însă de obicei remitențele sunt subestimate în cadrul sondajelor bugetelor gospodăriilor casnice, de aceea se poate de presupus că aceste cifre

[6] Raportul pe țară al FMI nr.08/274, “Republica Moldova: Evaluarea Stabilității Sistemului Financiar – Actualizare”, august 2008.
[7] Ibid.

reprezintă mai degrabă o limită inferioară a proporției reale pe care o au aceste venituri în veniturile totale ale populației.

Migrația şi remitențele sunt foarte mari, comparativ cu piața internă a muncii şi cu volumul total al producției realizate în economie, de aceea acestea exercită şi importante efecte indirecte care provoacă schimbări structurale foarte importante. După criza financiară de la sfârşitul anilor '90 şomajul şi subocuparea erau fenomene pe larg răspândite, iar salariul mediu pe economie în 1999 era de numai 29 dolari SUA. În 2007, în multe sectoare deja se manifesta un deficit al forței de muncă, iar salariul mediu atingea 170 dolari. Salariile au crescut şi subocuparea a scăzut ca urmare a deficitului de forță de muncă pe piața internă cauzat de emigrație. În acest sens, chiar şi salariații care au rămas acasă au beneficiat de emigrație prin intermediul efectelor sale asupra salariilor.

Remitențele în creştere din 1999 încoace au influențat substanțial importurile, veniturile bugetare şi cererea internă pentru bunuri şi servicii non-comercializabile. Importurile de mărfuri au crescut de 6 ori în 1999-2007, atingând valoarea de 3,6 miliarde dolari SUA, iar remitențele au crescut de mai bine de 13 ori, atingând nivelul de 1,5 miliarde dolari SUA. Aproape două treimi din veniturile bugetare provin din impozite şi taxe asupra importurilor (TVA şi, într-o măsură mai mică, tarife vamale), importurile au susținut bugetul de stat şi astfel au contribuit la asigurarea unei relative stabilități macroeconomice după criza financiară de la sfârşitul anilor '90. Veniturile bugetare care au crescut stabil au permis guvernului majorarea salariilor în sfera bugetară şi să asigure transferurile necesare în bugetul asigurărilor sociale de stat, ceea ce asigurat achitarea la timp a pensiilor. În acest sens, beneficiarii transferurilor sociale şi consumatorii de servicii guvernamentale au beneficiat din remitențe în mod indirect, prin efectele stabilizatoare ale acestora asupra veniturilor bugetare.

Veniturile disponibile mai mari ale gospodăriilor casnice datorate remitențelor au fost utilizate nu doar pentru achitarea importurilor, dar şi pentru bunurile şi serviciile locale. Astfel, şi producția de bunuri şi servicii interne (non-comercializabile internațional) a crescut, susținând remarcabila creştere cu 55% a PIB în 1999-2007. Această creştere este cu atât mai surprinzătoare dacă se ține cont de faptul că investițiile au revenit la nivelul pre-crizei abia în 2005, iar oferta de forță de muncă a scăzut constant în ultimul deceniu din cauza emigrației. Astfel, o bună parte din creşterea PIB-ului se datorează cererii pentru bunurile şi serviciile non-comercializabile pentru producerea cărora nu erau utilizate plenar capacitățile de producție existente inițial. Anume acest fapt şi a permis creşterea producției în condițiile unui deficit de investiții până în 2005.

Dată fiind importanța enormă a remitențelor pentru multe gospodării, precum şi pentru economia moldovenească în general, se ridică întrebarea dacă Guvernul Republicii Moldovei ar trebui să folosească negocierile privind Acordul de Liber Schimb Aprofundat şi Comprehensiv cu UE pentru a promova mai multe oportunități de angajare legală pentru moldoveni în UE. Mulți muncitori emigranți, atât în UE cât şi în alte părți, se află ilegal în țările lor gazdă sau sunt muncesc ilegal. Conform rapoartelor, transportul în UE fără o viză legală (adică fie clandestin, fie cu documente false) costă un muncitor emigrant moldovean „novice" până la 4.000 Euro. Având o reşedință şi un permis de muncă legal, muncitorii emigranți s-ar bucura de câştiguri nete mai mari şi s-ar expune unui risc mai mic de a deveni victime ale diferitelor forme de exploatare. În particular, dacă ar fi create oportunități suplimentare de angajare legală pe baza unor scheme temporare sau circulare de migrare, beneficiile pentru cetățeni moldoveni şi pentru economia moldovenească ca întreg ar fi considerabile.

Oferirea mai multor posibilități de angajare legală în țările UE a devenit o chestiune şi mai urgentă în contextul recentei crize financiare globale şi impactului său negativ asupra economiei ruse, în special asupra sectorului său de construcții. Ancheta Forței de Muncă desfăşurată de Biroul Național de Statistică arată că, pentru prima dată după 1999 încoace, numărul de emigranți a scăzut în T4_2007-T3_2008. Transferurile electronice de la cetățenii care lucrează peste hotare (şi care servesc ca nişte indicatori anticipatorii ai remitențelor) au stagnat pentru prima dată în octombrie-decembrie 2008, după ce în perioada 1999-2007 au realizat creşteri anuale consistente variind între 20% şi 70%. Aceste observații sugerează că în viitorii câțiva ani numărul emigranților şi volumul remitențelor nu vor mai creşte după au crescut în trecut.

Emigranții moldoveni în UE sunt angajați într-un număr destul de mare de sectoare, unele dintre care nu sunt sensibile la evoluțiile macroeconomice (de exemplu, îngrijirea de persoane în etate şi bolnave în societățile vestice care se află în proces de îmbătrânire rapidă). Spre deosebire de aceasta, mai bine de jumătate din emigranții moldoveni în Rusia (care găzduieşte două treimi din numărul total de emigranți moldoveni) sunt angajați în sectorul construcțiilor şi în prezent suferă din cauza declinului producției în acest sector. Evident, faptul că un număr atât de mare de emigranți s-ar putea trezi fără lucru face imperativă adoptarea de măsuri pentru a diversifica destinațiile geografice ale emigranților moldoveni.

Din cauza beneficiilor potențiale mari de pe urma oportunităților sporite de angajare legală în UE, credem că Guvernul Moldovei ar trebui să pună această problemă în centrul strategiei sale pentru integrare europeană. La nivel instituțional, subiectul ar putea fi abordat în negocierile noului acord între UE şi Republica Moldova. Pe de altă parte, multe acorduri comerciale internaționale includ prevederi privind migrația forței de muncă între țările partenere (o prezentare generală a acestui aspect poate fi găsită în OIM, 2008). Cu toate că aceste prevederi sunt deseori limitate la grupuri mici de lucrători (cum ar fi personalul managerial în întreprinderi multinaționale), acest lucru nu reprezintă în mod necesar o restricție. Dată fiind preferința generală a UE pentru acorduri de liber schimb „aprofundate" care ar merge dincolo de cerințele articolului 24 al Acordului general pentru tarife şi comerț (GATT) 1994, Moldova ar putea să argumenteze că mobilitatea mai liberă a forței de muncă ar fi anume acea „aprofundare" care ar oferi beneficii mari şi sigure Moldovei şi ar genera susținerea populară printre moldoveni pentru integrarea europeană.

Pe de altă parte, dacă alte cadre instituționale existente, precum Parteneriatul Mobilității se dovedesc mai adecvate pentru crearea oportunităților de angajare legală pentru moldoveni în UE, Guvernul Republicii Moldova ar trebui să păstreze o legătură politică între migrația mai liberă a forței de muncă şi subiectele comerciale mai „noi" cuprinse în negocierile acordului de liber schimb. Ajustarea la acquis-ul comunitar în domenii precum regulile de concurență şi subvenționare, energie etc. ar avantaja Moldova pe termen lung, dar ar implica din start costuri administrative şi de ajustare substanțiale. Deoarece migrația liberă a forței de muncă este una din „libertățile" constituente ale pieței unice ale UE (altele fiind fluxul liber de bunuri, servicii şi capital), Guvernul Moldovei ar putea să argumenteze că integrarea progresivă între UE şi Republica Moldova nu ar trebui să excludă o „libertate" care ar avantaja în măsura cea mai mare Moldova, adică migrația forței de muncă.

Concluzii

- Pentru ca Moldova să beneficieze de Acordul de liber schimb cu UE este importantă implementarea integrală a Acordului OMC privind aplicarea măsurilor sanitare şi fitosanitare. În urma aderării la OMC în 2001, Moldova s-a angajat să aplice aceste standarde şi să-şi armonizeze standardele cu cele ale UE; totuşi, până acum, aceste angajamente nu s-au materializat. Faptul că multe produse nu corespund standardelor internaționale privind siguranța alimentelor şi animalelor, a reprezentat un obstacol major pentru exporturile agricole moldoveneşti către UE. La capitolul produse din carne, lactate, carne de pasăre şi animale vii, Moldova este departe de a corespunde standardelor sanitare şi fitosanitare europene şi nu poate exporta aceste produse. Dacă nu se ajunge la nici un acord în elaborarea şi implementarea practică a standardelor europene sanitare şi fitosanitare, producătorii moldoveni de produse agricole nu vor fi în stare să concureze nici pe piața internă, şi nici pe cea europeană.
- În pofida creşterii semnificative a comerțului cu mărfuri între UE şi Moldova, comerțul şi cooperarea în sectorul energetic a rămas foarte mult în urmă. Moldova este total dependentă de importuri de energie, în principal din Est. Prin urmare, euro-integrarea sectorului energetic moldovenesc este de o importanță primordială pentru dezvoltarea şi modernizarea durabilă a Moldovei. Guvernul a elaborat o Strategie Energetică națională care prevede alinierea treptată a pieței energetice moldoveneşti la cea europeană cu stabilirea premiselor necesare pentru integrarea deplină. Totuşi, Strategia este implementată foarte încet şi această aliniere probabil va lua mai mult timp decât se aştepta inițial. UE poate fi cu adevărat utilă Moldovei în încercările aceste-

ia de a dezvolta sectorul energetic şi de a deveni mai integrată în reţelele europene. Cele mai importante aspecte care pot fi incluse în Acordul extins de liber schimb la capitolul sectorului energetic cuprind trei cele mai importante domenii: reforma cadrului normativ de reglementare, liberalizarea pieţei energetice şi diversificarea aprovizionării şi extinderea capacităţilor de producţie pe plan local şi a infrastructurii de tranzit.

- Pentru sectorul transporturilor moldoveneşti, principala barieră în calea dezvoltării este infrastructura subdezvoltată a drumurilor şi a căilor ferate, care a dus la creşterea costurilor de transport şi la riscuri de siguranţă tot mai mari în timpul tranzitului. Coordonarea între politicile de dezvoltare a infrastructurii drumurilor şi căilor ferate şi cererea de piaţă pentru dezvoltarea sectorului transporturilor este slabă. Reînnoirea lentă a parcului de autocare şi lipsa investiţiilor în echipament rulant feroviar a dus la învechirea echipamentului utilizat şi la pierderea accesului la pieţele dezvoltate cu standarde de mediu mai înalte. În programele naţionale de dezvoltare a sectorului transporturilor nu există priorităţi clare, iar modernizarea cadrului legislativ naţional la nivelul celui european se face lent şi neuniform. Transportarea pasagerilor este excesiv de reglementată de autorităţile guvernamentale, în timp ce transportarea bunurilor este reglementată insuficient, în special în domeniile care cer cooperare între mai multe autorităţi. Din această cauză, persistă obstacole de ordin tehnic şi logistic la traversarea frontierei, în special în cazul bunurilor agricole şi altor bunuri perisabile. Toate aceste obstacole pot fi uşor depăşite dacă guvernul Republicii Moldovei intră în cooperare mai strânsă cu UE cu scopul de a consolida capacitatea instituţională în sectorul transporturilor (în special prin intermediul programelor de înfrăţire instituţională) şi de a direcţiona mai multe investiţii spre dezvoltarea infrastructurii de transport. Pe lângă o remediere a obstacolelor tehnice, Guvernul trebuie să întreprindă şi alte lucruri deosebit de importante: negocierea acordurilor de paritate, atât cu statele membre ale UE, cât şi cu ţările estice care nu sunt membre ale UE: negocierea cotelor de tranzit mai mari (cabotajul) pentru operatorii de transport din Moldova
- Deşi s-au făcut paşi importanţi şi s-au înregistrat progrese semnificative în armonizarea cadrului legislativ al sistemului naţional bancar cu directivele şi standardele UE, precum şi cu standardele internaţionale ale Comitetului de supraveghere bancară de la Basel privind suficienţa capitalului şi principiile de bază pentru supravegherea bancară eficientă, multe mai rămân încă de făcut. Indicatorii sistemului bancar arată un nivel înalt de consolidare şi siguranţă, totuşi, sistemele de management al riscurilor ale băncilor trebuie dezvoltate şi perfecţionate în continuare, în special în ceea ce priveşte anticiparea şi gestionarea din timp a riscurilor. Gama serviciilor oferite de băncile moldoveneşti este foarte limitată şi subdezvoltată în comparaţie cu cele oferite de băncile din statele membre ale UE, cu toate că anumite progrese în direcţia diversificării serviciilor sunt observabile.
- Cea mai importantă sursă de finanţare externă a Moldovei sunt serviciile de muncă a cetăţenilor moldoveni care lucrează peste hotare. Aproximativ jumătate din remitenţe au fost trimise de muncitorii moldoveni stabiliţi în Uniunea Europeană. Totuşi, majoritatea lucrează în condiţii de ilegalitate, fără a beneficia de protecţie socială. Din această cauză, Guvernul Republicii Moldova trebuie să utilizeze negocierile acordului extins de liber schimb cu UE pentru a promova mai multe oportunităţi de angajare legală pentru moldoveni în UE. Având reşedinţă legală şi fiind permis de muncă, emigranţii ar putea câştiga salarii nete mai mari şi s-ar supune unor riscuri mai mici de a deveni victime ale diferitor forme de exploatare. Întrucât UE şi-a exprimat preferinţa generală pentru acorduri de liber schimb „aprofundate” care ar depăşi sfera comercială, Moldova ar putea să argumenteze că migraţia mai liberă a forţei de muncă este tocmai acea „aprofundare” care ar oferi beneficii maxime Moldovei şi ar genera susţinerea populară printre moldoveni pentru integrarea europeană.

PRINCIPALELE CONCLUZII ŞI RECOMANDĂRI

Are Moldova nevoie de un Acord de Liber Schimb cu UE?

Această întrebare trebuie să fie abordată din două perspective principale.

- Prima este cea economică. Cercetările efectuate în cadrul acestui studiu au arătat că atât consecinţele pozitive, cât şi cele negative ale unui simplu Acord de Liber Schimb pentru economia Moldovei sunt destul de limitate. Se anticipează că sectorul agricol va fi principalul perdant dacă tarifele la import vor fi brusc anulate. Totuşi, practicile actuale ale UE sugerează că un simplu Acord de Liber Schimb cu Moldova nu va cuprinde produsele agricole şi, prin urmare, nu va aduce vreo schimbare palpabilă în raport cu Preferinţele Comerciale Autonome. Un Acord de Liber Schimb Aprofundat şi Comprehensiv care să cuprindă produsele agricole şi să asigure o circulaţie liberă a forţei de muncă şi a serviciilor se va deosebi foarte mult de un Acord simplu de liber schimb. În acest caz, efectele pozitive s-ar face simţite în scurt timp de la liberalizarea circulaţiei forţei de muncă şi a serviciilor, iar pe termen lung efectele economice ar proveni din convergenţa mediului instituţional moldovenesc cu cel european şi din investiţii, venituri şi producţie intensificate.
- Din perspectiva politică, Moldova ar avea de câştigat în trei privinţe de pe urma unui ALS cu UE.
    - Atât un ALS simplu, cât şi unul Aprofundat şi Comprehensiv ar oferi Moldovei un sentiment de stabilitate pentru regimul de comerţ cu UE. Orice ALS ar fi un acord internaţional obligând părţile să respecte clauzele contractuale, în timp ce Preferinţele Comerciale Autonome sunt oferite unilateral de UE şi pot fi suspendate sau revizuite unilateral.
    - Cel de-al doilea aspect constă în faptul că un ALS ar pune comerţul Moldovei cu UE pe picior egal cu comerţul său cu ţările CSI. Moldova şi-a declarat obiectivul de a adera pe termen lung la UE, însă ea nu are un acord comercial cu aceasta, în timp ce comerţul ei cu ţările CSI este liberalizat (cel puţin formal).
    - Un acord comercial cu UE ar permite Moldovei să devină mai atractivă pentru regiunea transnistreană şi să creeze legături economice care ar încuraja găsirea unei soluţii politici durabile pentru acest conflict. Companiile transnistrene ar putea profita de toate avantajele pe care le-ar oferi un ALS cu condiţia că acestea reintră în câmpul legal al Moldovei şi satisfac toate standardele de calitate şi tehnice necesare pentru a exporta pe pieţele UE.

Este oare un Acord de Liber Schimb fezabil?

Evident, Acordul de liber schimb – simplu sau extins – este fezabil pentru UE atât sub aspect economic, cât şi politic. Chiar dacă Moldova dispune de potenţialul natural necesar pentru a-şi creşte producţia agricolă cel puţin de două ori în următorii zece ani, în niciun caz Moldova nu este capabilă să "destabilizeze" pieţele europene sau să afecteze semnificativ preţurile la orice produs. De fapt, se anticipează că în viitorul previzibil, exportatorii moldoveni vor continua să accepte preţurile pe piaţa mondială (price takers) şi nu vor ajunge să le influenţeze cât de cât semnificativ (price makers).

În cazul Moldovei, credem că un simplu Acord de Liber Schimb care nu ar cuprinde produsele agricole (atât din partea Moldovei, cât şi din partea UE) este imediat fezabil pentru ţara noastră. Moldova are deja unul din cele mai liberale regimuri de comerţ din lume şi deschiderea comerţului ei cu UE nu va schimba prea mult condiţiile ei actuale de comerţ. Un ALS care să prevadă reducerea sau abolirea taxelor vamale ar conduce la efecte negative pentru mai mulţi producători moldoveni, care oricum nu ar fi capabili să concureze cu fermierii europeni. Efectele negative pot fi moderate prin negocierea unor perioade de tranziţie mai lungi pentru produsele agricole şi pentru un număr de bunuri industriale sensibile.

Recomandări generale pentru Guvernul Republicii Moldova

- Simulările economice arată că un simplu ALS cu UE nu ar aduce Moldovei careva câştiguri suplimentare importante, în timp ce un ALS Aprofundat şi Comprehensiv ar genera efecte pozitive atât pe termen scurt (efecte statice), cât şi pe termen lung (efecte dinamice). De aceea Guvernul moldovenesc ar trebui să tindă spre negocierea unui ALS Aprofundat şi Comprehensiv cu EU. Vor exista şi numeroase beneficii politice din semnarea unui ALS Aprofundat şi Comprehensiv cu UE. Având un acord bilateral semnat, Moldova va dispune de un cadru mai previzibil pentru derularea relaţiilor comerciale cu UE. În al doilea rând, un acord comercial va plasa relaţiile comerciale ale Moldovei cu UE pe acelaşi picior de egalitate cu relaţiile comerciale cu ţările din CSI, consolidând astfel fundamentul economic pentru aprofundarea relaţiilor politice şi pregătind Moldova să facă faţă cerinţelor care se înaintează faţă de o ţară care doreşte să devină membră a UE. În al treilea rând, un acord de liber schimb cu UE ar contribui la consolidarea internă a ţării şi va contribui la identificarea unei soluţii politice durabile pentru conflictul transnistrean. În ultimă instanţă, aceasta va influenţa benefic securitatea naţională a Moldovei şi va consolida încrederea în Moldova ca stat.
- Şi Moldova, şi UE sunt gata din punct de vedere economic să creeze o zonă de liber schimb aprofundată şi comprehensivă. Un ALS Aprofundat şi Comprehensiv nu crea nici un fel de probleme pentru UE şi poate genera efecte negative pentru unii producători moldoveni. Dar de asemenea este clar că protejarea producătorilor naţionali în faţa concurenţei internaţionale nu poate dura la nesfârşit. Aceste efecte negative pot fi atenuate prin negocierea unor perioade mai lungi de tranziţie pentru produsele agricole (în special, zahăr, produse de carne şi lactate) şi industriale (covoare, îmbrăcăminte, piei, hârtie şi carton). Noi credem că UE va accepta perioade de tranziţie suficient de confortabile pentru Moldova. Dar guvernul Moldovei trebuie să transmită mesaje clare şi convingătoare producătorilor naţionali că aceste perioade de tranziţie nu sunt infinite. În viitor, aceasta va reduce rolul grupurilor de lobby şi nivelul corupţiei. Dacă va fi credibil şi consistent, însăşi procesul de negocieri cu UE poate sprijini aripa reformatoare din guvern care trebuie să înfrunte o aprigă opoziţie birocratică pentru a implementa o serie de reforme necesare pentru consolidarea creşterii economice şi competitivităţii ţării.
- După o lungă recesiune transformaţională, la începutul anilor 2000 Moldova a intrat într-o perioadă de creştere economică. Graţie unor reforme interne şi mediului economic propice la scară internaţională, în 2006-2008 creşterea economică a început să demonstreze unele tendinţe pozitive de transformare a modelului bazat pe consum într-un model bazat pe investiţii. Pentru Moldova este vital important să încurajeze investiţiile interne şi străine în economia sa, pentru a face creşterea economică durabilă şi pentru a asigura convergenţa spre nivelul de trai al ţărilor central- şi est-europene. În acest context, obiectivul de integrare europeană pe care Moldova şi l-a asumat benevol şi procesul de relocare a capacităţilor de producţie din ţările-membre din estul UE spre destinaţii mai ieftine dincolo de frontierele europene, vor servi ca nişte premise benefice dacă guvernul moldovenesc va şti să elimine factorii instituţionali, administrativi şi de altă natură care afectează negativ investiţiile. Un ALS Aprofundat şi Comprehensiv va impulsiona efecte economice care vor exercita impact pozitiv asupra investiţiilor în economia moldovenească.
- În perioada tranziţiei, Moldova a suferit restructurări dramatice, reorientându-se de la o economie bazată pe agricultură la una bazată pe servicii. Guvernului moldovenesc ar trebui să înţeleagă că obiectivul de aderare la UE şi de consolidare a competitivităţii economice a ţării vor impune reforme care ar putea să ducă la o scădere şi mai mare a rolului agriculturii şi o creştere a importanţei sectorului serviciilor. Ţinând cont de factorii demografici şi teritoriali ai Moldovei, este clar că singura strategie de ameliorare a competitivităţii economice cu condiţia unor costuri sociale relativ joase ale reformelor este de a oferi oportunităţi de angajare non-agricolă pentru populaţia rurală. Aceasta va impune schimbări esenţiale în politicile fiscale şi de IMM, pentru a orienta mai multe investiţii în branşe intensive din punct de vedere a utilizării forţei de muncă rurale. În vederea compensării deficitului de investiţii interne în agricultură şi reorientării economiei rurale de la agricultura de subzistenţă la prelucrarea industrială a materiilor agricole şi prestarea serviciilor conexe agriculturii, s-ar putea dovedi necesar de a permite gradual companiilor europene să procure terenuri agricole în scopuri investiţionale.

- UE poate oferi un suport palpabil pentru crearea infrastructurii de asigurare a standardelor de calitate şi tehnice care este necesară pentru a face produsele agricole moldoveneşti exportabile pe pieţele UE. Crearea unei reţele de laboratoare naţionale acreditate de UE şi punerea la punct a sistemului de trasabilitate animalieră sunt cele mai urgente priorităţi în acest context. Moldova nu dispune de resursele financiare şi umane necesare pentru a implementa independent aceste proiecte, suportul european fiind indispensabil.
- În sectorul industrial, acele companii moldoveneşti care au devenit parte a lanţurilor valorice şi tehnologice europene, au demonstrat cea mai rapidă creştere a producţiei. Aceasta este adevărat mai ales în cazul companiilor din ramurile industriei textile, a confecţiilor şi încălţămintei. Se recomandă insistent ca guvernul să încurajeze şi pe viitor integrarea companiilor moldoveneşti în reţelele europene de producţie şi aderarea lor la grupurile industriale şi de business europene. Dar este clar că rolul principal în acest sens revine totuşi companiilor propriu-zise, care ar trebui în primul rând să se intereseze cum pot adera sau asocia la grupurile industriale şi de business. Acest lucru este valabil şi pentru ONG-uri, sindicate şi alte forme organizate ale societăţii civile moldoveneşti, dar efectele economice în cazul acestora sunt, evident, mai mici.
- De asemenea este necesar de a încuraja şi pe viitor intrarea capitalului bancar european în sistemul financiar moldovenesc. În sistemul bancar în ultimii ani s-au observat tendinţe pozitive în această direcţie, dar investiţiile europene în sectorul asigurărilor, pieţelor de capital şi alte sectoare financiare sunt mult mai mici. Băncile europene care au procurat cote din băncile moldoveneşti au contribuit esenţial la asigurarea stabilităţii sistemului. Pentru a evita intrarea capitalului speculativ, care ar putea afecta stabilitatea sectorului, Banca Naţională a Moldovei şi Comisia Naţională pentru Pieţe Financiare, trebuie să adopte şi să implementeze riguros standardele europene de prudenţă financiară, atât în raport cu instituţiile financiare locale, cât şi cu cele străine.
- Sectorul energetic este vital pentru economia moldovenească, mai ales ţinând cont de faptul că Moldova nu dispune de suficiente resurse energetice proprii. Integrarea în piaţa energetică europeană poate fi primul pas important pentru Moldova în vederea reducerii vulnerabilităţilor sale. În acest context, este necesar de asigurat adoptarea şi implementarea eficientă a *acquis-ului* principal din domeniul energetic aşa cum este menţionat în Strategia Energetică Naţională a Republicii Moldova, în special cel al Directivei CE 2003/54/CE (26.06.2003) şi al Regulamentului CE 1228/2003/CE (26.06.2003), care sunt principalele acte europene care stabilesc reguli de funcţionare şi integrare adecvată a pieţelor energiei electrice. Strategia Energetică Naţională este un document principal din sector, care cere monitorizarea şi evaluarea periodică a implementării. Autorităţile trebuie să-şi intensifice eforturile de căutare a fondurilor necesare pentru implementarea adecvată a strategiei. Direcţiile principale, precum ar fi consolidarea capacităţilor de tranzit şi de producere trebuie să fie finanţate în regim prioritar şi în acest sens este raţional de iniţiat negocieri cu Comisia Europeană ca parte a negocierilor mai generale asupra viitorului acord dintre Moldova şi Uniunea Europeană.
- Pentru ca piaţa energetică să funcţioneze în mod propriu, este necesar de asigurat independenţa totală a Agenţiei Naţionale pentru Reglementare în Energetică în legătură cu politica tarifelor şi de eliminat complet distorsiunile de tarife (ratele de subvenţionare încrucişată) şi de permis stabilirea tarifelor în funcţie de voltajul liniilor de distribuţie. Fezabilitatea transferării funcţiilor de numire şi de elaborare a bugetului ANRE de la guvern la Parlament trebuie să fie examinată ca un pas spre o independenţă mai deplină a agenţiei. Actualmente, accesul pe piaţa energetică naţională nu este pe deplin liberalizat. Autorităţile moldoveneşti trebuie să tindă spre liberalizarea deplină a pieţelor energetice naţionale (atât a energiei electrice, cât şi a gazelor naturale) prin intermediul negocierilor bilaterale şi multilaterale (de îndată ce Ucraina şi Moldova vor deveni membre ale ECT). Pentru ca piaţa energetică integrată să funcţioneze, mai este necesar ca agenţiile moldoveneşti de reglementare şi alte agenţii relevante să devină pe deplin compatibile cu agenţiile omologe ale UE. Implementarea proiectelor UE de twinning instituţional în acest domeniu ar putea fi de un real ajutor.

- Gradul de integrare economică a Moldovei cu UE ar fi fost şi mai înalt dacă Moldova ar fi dispus de un sector de transporturi mai dezvoltat. Capacitatea instituțională a organelor de reglementare în sectorul transporturilor trebuie să fie consolidată pentru a îndepărta lacunele în relațiile dintre instituțiile omoloage moldoveneşti şi europene. Implementarea proiectelor de twinning instituțional ale UE în Moldova ar fi de ajutor în această privință şi trebuie să înceapă cât mai repede posibil. Pentru a ajuta operatorii moldoveni, care se confruntă cu presiuni din cauza concurenței pe piețele comunității, Guvernul Moldovei trebuie să inițieze negocieri pe tema cotelor mărite de tranzit (cabotajul) pentru operatorii moldoveni. Guvernul mai trebuie să se concentreze pe asigurarea eliberării licențelor pe baza acordurilor de paritate între Moldova şi partenerii principali.
- Autoritățile moldoveneşti trebuie, de asemenea, să depună eforturi pentru dezvoltarea rutelor pan-europene care să treacă prin teritoriul Moldovei. Date fiind resursele financiare limitate, guvernul trebuie să acorde mai multă atenție stabilirii priorităților clare în dezvoltarea infrastructurii transporturilor şi a subsectoarelor. Trebuie să fie depuse mai multe eforturi pentru atragerea asistenței străine în dezvoltarea infrastructurii, precum şi implicarea resurselor locale în reabilitarea infrastructurii. Eforturile care au scopul de a reajusta legislația națională la acquis-ul în sectorul transporturilor trebuie să fie revigorate, întrucât comunitatea normelor legale va stimula integrarea piețelor.
- Există o necesitate evidentă de a consolida capacitatea analitică a agențiilor guvernamentale în domeniul formulării politicii de comerț şi al negocierilor. La etapa actuală, eforturile donatorilor internaționali în dezvoltarea capacității de comerț trebuie să fie direcționate spre agențiile guvernamentale principale şi spre dezvoltarea parteneriatului între sectoarele public şi privat pentru abordarea problemelor şi a constrângerilor. Legislația comercială aplicabilă în prezent trebuie revizuită, pentru a elimina toate măsurile incompatibile cu obligațiile de membru OMC, şi elaborând un mecanism eficient de implementare pentru a profita realmente de beneficiile oferite de sistemul de comerț multilateral. UE ar putea oferi Moldovei suportul tehnic necesar pentru a revizui toate cerințele de documentare pentru procedurile de devamare, licențiere şi certificare în vederea: (i) obținerii datelor direct de la sursă în loc de a impune aceste sarcini agenților economici, (ii) efectuării verificărilor periodice ale validității informațiilor prezentate şi (iii) scutirii companiilor care sunt considerate demne de încredere de aceste obligații de documentare.
- În domeniul politicii comerciale trebuie adoptate o serie de măsuri tehnice. Fără acestea, producătorii moldoveni nu vor fi în stare să valorifice oportunitățile oferite de viitorul ALS cu UE. În particular, procedurile de înregistrare la oficiile vamale trebuie să fie simplificate. Procedura de confirmare, care nu serveşte la nici un alt scop decât impunerea plății în avans a taxelor şi impozitelor trebuie să fie anulată (mai ales că aceasta contravine şi Convenției de la Kyoto). Rambursarea TVA pentru exportatori este aplicată cu întârzieri considerabile şi în principal sub forma compensărilor/trecerea în cont şi nu în numerar, generând extracosturi semnificative de export. Guvernul trebuie să armonizeze sistemul de rambursare a TVA pentru toate sectoarele şi să includă toate prevederile într-un singur regulament. Cadrul regulatoriu care reglementează inputurile pentru companiile care activează în carul regimului de prelucrare externă a bunurilor („lohn") este complicat şi controversat. Aceasta trebuie să fie clarificat cât mai curând posibil, iar inputurile pentru toate sectoarele care activează în regimul de prelucrare externă trebuie să fie scutite de TVA şi de taxe vamale.
- Standardele trebuie să fie revizuite la nivel multilateral. Dacă se doreşte o capacitate mai bună de export pentru producătorii moldoveni, standardele naționale trebuie să coincidă cu standardele internaționale armonizate. Standardele armonizate trebuie să fie compuse dintr-un număr limitat de regulamente tehnice obligatorii bazate pe standardele internaționale şi codul bunelor practici din acest domeniu. Trebuie implementat un program intensiv de eliminare a barierelor neoficiale pentru comerț, cu o atenție specială acordată documentației cerute pentru exportul bunurilor şi importul resurselor necesare pentru producerea bunurilor de export. Regulamentele tehnice care să acopere bunurile supuse cerințelor obligatorii de certificare şi din care se compune nucleul sectoarelor moldoveneşti competitive, trebuie să fie adoptate cât mai curând posibil, urmărind apropierea şi armonizarea cu UE. Măsurile de restricționare cantitativă pentru produsele din carne şi brânză trebuie să fie aduse la cunoştința Secretariatului OMC şi armonizate cu angajamentele Moldovei față de OMC.

- Trebuie elaborat cât mai curând posibil un instrument de Reglementare a Barierelor Comerciale (RBC), asemănător celui care funcționează în UE, pentru a ajuta companiile din Moldova să depășească barierele comerciale, atât pe plan intern, cât şi pe plan extern şi, astfel să-şi dezvolte activitățile lor internaționale. Trebuie creat un sistem de colectare şi analiză a reclamațiilor pe baza cărora sistematic să fie revizuită legislația. Este necesară asigurarea funcționalității punctelor de informare privind barierele tehnice în calea comerțului (TBT), standardele sanitare şi fitosanitare, precum puncte de informare GATS (Acordul general de comerț cu servicii) pentru a permite Guvernului Moldovei şi autorităților publice relevante să răspundă la toate solicitările rezonabile din partea UE în calitate de membră a OMC şi din partea altor părți interesate, precum şi pentru a oferi întreprinzătorilor locali informații şi documentații relevante despre cerințele specifice: standarde aplicabile, proceduri de evaluare a conformității, aranjamente bilaterale sau multilaterale referitoare la aceste domenii.
- Emigrarea forței de muncă şi veniturile remise de emigranți au fost nişte factori-cheie a creşterii economice în Moldova în ultimii ani. Deşi rolul emigrației în procesul de creştere economică se anticipează că va scădea în viitor, aceasta va rămâne o trăsătură de bază a vieții sociale şi economice în Moldova. Aproape o treime din muncitorii moldoveni azi lucrează în țările din UE. Însă, în mare parte, aceştia lucrează ilegal şi fără nici o protecție socială. Guvernul Moldovei ar trebui să utilizeze negocierile asupra ALS Aprofundat şi Comprehensiv pentru a obține mai multe oportunități de angajare legală a cetățenilor săi în UE. Având reşedință legală şi drepturi de muncă, emigranții vor obține venituri nete mai mari şi se vor confrunta cu riscuri mai mici de a cădea pradă diferitor forme de exploatare. UE şi-a exprimat disponibilitatea de a negocia un ALS Aprofundat şi Comprehensiv care ar depăşi relațiile comerciale propriu-zise. De aceea, guvernul moldovenesc ar putea să argumenteze că liberalizarea circulației forței de muncă ar putea să fie tocmai acea „aprofundare" majoră care ar oferi Moldovei beneficii majore şi necondiționate şi ar consolida suportul popular pentru integrarea europeană a Moldovei.

ASPECTELE TEHNICE ALE MODELELOR GCE

Această anexă tehnică se bazează pe publicația lui Fagernäs (2004). Modele de Echilibru General Calculabil (EGC) în general sunt utilizate pentru a analiza impactul modificărilor de politică economică (de exemplu, liberalizarea comerțului) sau al altor şocuri asupra economiei. Modelele EGC pot fi privite ca nişte extensii ale modelelor multi-sectoriale input-output şi cu prețuri fixate, dar care încorporează efectele indirecte şi efectele de preț ale schimbărilor de politică. Aceste modele sunt aplicate asupra unor perioade de timp care permit sistemelor economice să se mute dintr-un echilibru în altul, ca răspuns la modificările de politică sau la şocurile de altă natură. În acest sens, modelele EGC generează soluții pe termen mediu, simulând situațiile când dezechilibrul cauzat de şocul inițial a dispărut, dar înainte ca efectele dinamice (cum ar investițiile sau dezinvestițiile) să se manifeste.

Baza de date pentru un model EGC este matricea contabilității sociale (MCS) pentru un anumit an, o matrice pătratică care descrie toate fluxurile de mărfuri şi monetare între agenții dintr-o anumită economie la un nivel de dezagregare suficient de detaliat (sectoarele de producție, gospodăriile casnice, firmele, guvernul, restul lumii). În dependență de nivelul de dezagregare, MCS combină informația din tabelele input-output, venitul național, conturile de producție, sondajele bugetelor gospodăriilor casnice, anchetele asupra forței de muncă şi statistica fiscală. Deşi modelul nostru este numai pentru o singură țară (Moldova) şi consideră prețurile de export-import ca fiind date, modelele EGC pot fi aplicate şi pentru câteva țări simultan ori pentru întreaga economie globală dezagregată pe regiuni sau țări, ceea ce solicită MCS multiple.

Rezultatele simulărilor bazate pe modelele EGC depind foarte mult de ipotezele care se fac referitor la comportamentul agenților economici. Din punct de vedere tehnic, aceste ipoteze țin de forma concretă a funcțiilor (de exemplu modelul Leontief versus funcțiile de producție CES), parametrii de bază (cum ar fi elasticitățile de substituție în funcțiile de producție şi de cerere) şi a mecanismelor macroeconomice de balansare. Tradiționalele modele neoclasice ale EGC se bazează pe teoria walrasiană a echilibrului general: firmele maximizează profitul, prețurile şi salariile se ajustează pentru a echilibra cererea cu oferta, iar factorii de producție se consideră utilizați integral. Spre deosebire de această abordare, modelele de tradiție structuralistă se bazează pe alte ipoteze ale mecanismelor de echilibru macroeconomic şi de echilibrare a piețelor, încorporând trăsături ale modelelor macroeconomice pe termen scurt cu salarii şi prețuri rigide şi cu existența şomajului. Majoritatea modelelor EGC sunt focusate pe economia reală, care nu modelează în termeni expliciți piața activelor, iar moneda este considerată neutră.

Modelul EGC standard IFPRI pe care se bazează şi modelul utilizat în cazul Moldovei (Lofgren et al. 2002) permite formularea unui spectru larg de ipoteze alternative care reflectă atât tradiția structuralistă, cât şi cea neoclasică. Acesta este un model real, care nu modelează nici piața activelor, nici inflația. Producția este făcută în condițiile unei concurențe perfecte exercitate de agenți economici interesați de maximizarea profitului, fiind subiecții unei funcții de producții de mai multe nivele şi în condițiile unor prețuri date pentru inputuri, factorii de producție şi producția finală. În cadrul fiecărei activități, funcția de producție de nivel superior este o funcție Leontief care combină conglomeratul factorilor de producție, pe de o parte, şi consumurile intermediare, pe de altă parte. Factorii de producție (forța de muncă de calificare superioară, forța de muncă de calificare inferioară, capitalul etc.) sunt combinați în conformitate cu o funcție CES (elasticitatea constantă a substituției), în timp ce consumurile intermediare sunt utilizate în proporții constante (funcția Leontief).

Producția internă a unui anumit produs (de exemplu, produsele alimentare) poate fi realizată de diferit sectoare (de exemplu, fermierii individuali sau companiile agricole comerciale). Producția internă este alocată pentru exporturi şi pentru consum intern, în scopul maximizării profitului şi pe baza unor prețuri date, unei cantități date a producției totale şi cu o transformabilitate imperfectă între vânzările interne şi externe, conform unei funcții CET (elasticitatea constantă a transformabilității). Cantitatea alocată exporturilor este determinată de către prețurile interne ale exporturilor către fiecare regiune raportate la vânzările interne, unde prețul intern al exporturilor este prețul către fiecare regiune, ajustat cu taxele de export şi cursul de schimb valutar. Astfel, modelul presupune o economie mică şi deschisă (adică o economie care acceptă prețurile fără a le influența – eng. *price taker economy*).

Cererea internă pentru un bun este suma cererii de consum privat (gospodăriile casnice), guvernamental, pentru investiții şi pentru consum intermediar. Dacă un bun este importat, cererea internă este pentru un bun compus din importuri şi mărfuri produse în interior, compoziția optimală fiind determinată prin minimizarea costurilor în cadrul unei funcții agregate CES. Cererea pentru bunurile de import din fiecare regiune este determinată în cadrul unei funcții agregate CES pentru importuri. Aceasta este aşa-numita ipoteză Armington, care permite o anumită decuplare a prețurilor interne de prețurile internaționale şi asigură un caracter realist al reacțiilor modelate ale exporturilor şi importurilor față de variațiile instrumentelor de politică. Oferta de importuri este infinit elastică la prețurile date în fiecare regiune. Prețurile interne ale importurilor sunt prețurile nominalizate în valută națională ajustate la cursul valutar şi tarifele de import.

Gospodăriile casnice primesc venituri din factorii de producție pe care îi furnizează pentru producție (de exemplu, pentru muncă) şi din transferuri de la stat şi de alte gospodării. Din aceste venituri, gospodăriile economisesc, consumă, plătesc taxe şi impozite şi fac transferuri. Ratele impozitelor directe şi înclinația spre economie sunt determinate de guvern şi de balanța economii-investiții. Consumul gospodăriilor casnice este compus din variate produse pe baza unui sistem liniar de cheltuieli (SLC), care, în cazul dat, presupune că consumul fiecărui bun în parte este funcție de cheltuielile totale ale gospodăriei casnice. Gospodăriile casnice se pot deosebi între ele după elasticitatea cererii de consum şi ponderile fiecărui produs în coşul de consum.

Aşa numitele „reguli de macro-închidere" definesc mecanismele prin care sunt determinate: i) deficitul bugetar, ii) deficitul contului curent şi iii) balanța economii-investiții. În primul caz, guvernul primeşte veniturile sale din impozite şi transferuri de la restul lumii şi decide asupra nivelului consumului său curent (consum guvernamental plus transferuri către gospodăriile casnice) şi economiilor sale. Modelul IFPRI standard permite să alegem între două reguli de închidere a balanței guvernamentale. Fie că veniturile din taxe sunt fixate şi economiile guvernului în acest caz se ajustează la cheltuielile guvernamentale, fie că, alternativ, veniturile din taxe se ajustează pentru a menține un anumit nivel de economii guvernamentale.

Doi, economiile externe sunt echivalente cu deficitul contului curent, adică definesc balanța externă (diferența dintre influxurile şi refluxurile valutare). Transferurile dintre restul lumii şi instituțiile şi factorii de producție interni (inclusiv remitențele emigranților) sunt exogene modelului şi sunt date în valută străină. Astfel, deficitul contului curent este integral determinat de exporturi şi importuri. Regulile de închidere a contului curent în cadrului modelelor IFPRI permit fie ajustarea cursului de schimb valutar, fie ajustarea deficitului contului curent.

Trei, balanța economii-investiții se bazează pe faptul că investițiile totale sunt suma investițiilor private, investițiilor guvernamentale şi economiilor externe. În acest model static, investițiile sunt determinate nu de rata rentabilității, ci de disponibilitatea economiilor. Modelul IFPRI standard permite două abordări: i) fie că economiile private sunt determinate de investiții, astfel încât înclinația marginală pentru investiții se ajustează unui anumit nivel de investiții; 2) fie că investițiile se ajustează la un anumit nivel al economiilor, în condițiile unei înclinații marginale de economisire date.

Regulile de închidere a pieţelor determină mecanismele prin care se echilibrează cererea şi oferta pentru fiecare factor de producţie. În conformitate cu teoria echilibrului general, fiecare activitate utilizează o asemenea cantitate de factor de producţie, încât rentabilitatea marginală din utilizarea acestuia să egaleze remunerarea acestui factor. Sunt două variabile pentru salariu: salariul general pe economie şi salariul general pe sector (activitate), ultimul fiind produsul salariului general pe economie şi a unui factor de distorsiune specific pentru sector (activitate). Există trei reguli de închidere (echilibrare): i) un anumit factor este 100% utilizat şi mobil, ceea ce rezultă într-un nivel uniform al salariului general pe economie; ii) un factor este 100% utilizat, dar imobil, rezultând în nivele de salarii specifice pentru fiecare sector; iii) un factor de producţie este mobil, dar subutilizat, ceea ce permite fixarea salariului în cadrul unor decizii de politică.

Atunci când sunt elaborate modelele EGC pentru simularea anumitor modificări de politică economică, este important în primul rând de determinat forma funcţională (exemplu funcţia Cobb-Douglas sau funcţia CES), valorile unor parametri (elasticităţile transformaţionale şi de substituţie) şi regulile de închidere (echilibrare), ţinând cont de orice estimarea econometrică disponibilă pentru economia dată sau pentru alte economii, cât şi de logica economică generală. Pe baza acestora, este generat un model algebric, al cărui parametri care au rămas nedefiniţi (de exemplu, parametrii tehnologici din funcţiile de producţie) pot fi calculaţi pe baza MCS astfel încât atunci când modelul numeric este rezolvat, acesta dă la ieşire valorile exacte din matricea MCS de bază. Cu alte cuvinte, modelul numeric este calibrat pe MCS. După ce este efectuată această modelare de bază, parametrii exogeni ai modelului pot fi modificaţi pentru a reflecta modificările în politica economică (de exemplu, o modificare a tarifelor vamale) sau alte şocuri. După aceasta modelul poate fi soluţionat pentru noul set de parametri exogeni pentru a descrie noul echilibru ipotetic în care ajunge economia după ce se ajustează la modificările parametrilor daţi.

Deşi rezultatele simulărilor vor depinde în mod crucial de ipotezele care au stat la baza modelului şi care nu întotdeauna pot fi verificate în mod riguros, modelarea EGC este pe larg utilizată pentru evaluarea impactului politicilor în diferite domenii, de la politicile comerciale până la introducerea unor taxe ecologice. Modelele EGC pot fi considerate ca fiind cele mai bune descrieri ale unui sistem economic, ţinând cont de datele disponibile şi de cunoştinţele pe care le are cercetătorul. Aceste caracteristici fac ca modelele EGC să fie instrumente uşor adaptabile şi comode pentru analiza impactului politicilor.

BIBLIOGRAFIE

Emerson, Michael et al. (2007). The Prospect of Deep Free Trade Between the European Union and Ukraine. Brussels (CEPS).

Fagernäs, Sonja (2004). Analysing the Distributional Impacts of Stabilisation Policy with a CGE Model: Illustrations and Critique for Zimbabwe. ESAU Working Paper 4, Overseas Development Institute. London.

Fernandez-Arias, E. and M. Spiegel (1998). "North-South customs unions and international capital mobility". Journal of International Economics, Vol. 46, No. 2, pp. 229-51.

IOM (2008). Regional Trade Agreements web page (downloaded November 28, 2008). http://www.iom.int/jahia/Jahia/about-migration/developing-migration-policy/migration-trade/regional-trade-agreements.

Lerman, Zvi and Dragos Cimpoies, "Duality of Farm Structure in Transition Agriculture: The Case Of Moldova", Paper Presented At The IAMO Forum 2006, Agriculture in the Face of Changing Markets, Institutions and Policies: Challenges and Strategies, June 29 – July 1, 2006, Halle, Germany.

Lofgren, Hans et al. (2002). A Standard Computable General Equilibrium (CGE) Model in GAMS. IFPRI. Downloadable: http://www.ifpri.org/pubs/microcom/5/mc5.pdf.

Luecke, M. and Andrea Szalavetz (1999). Export Reorientation and Transfer of Know-how and Technology – The Case of Hungarian Manufactured Exports. In: M. Fritsch and H. Brezinski (eds), Innovation and Technological Change in Eastern Europe, Cheltenham: Edward Elgar.

Luecke, M. and D. Spinanger (2004). Liberalizing International Trade in Services:Challenges and Opportunities for Developing Countries, Discussion Paper No. 412, Kiel Institute for the World Economy, Kiel (retrieved from http://www.uni-kiel.de/ifw/pub/kd/2004/kd412.pdf).

Luecke, Matthias, Toman O. Mahmoud, Andreas Steinmayr (2009). Labor Migration and Remittances in Moldova, 2006-2008: The 2008 IOM-CBSAXA Household Survey. IOM Moldova Office, Chisinau.

Luecke, Matthias, Toman O. Mahmoud, Pia Pinger (2007). Patterns and Trends of Migration and Remittances in Moldova. International Organization for Migration (IOM), Mission to Moldova. Chisinau 2007. Download: http://www.iom.md/materials/patterns_en.pdf.

MIEPO, 2007, Investment & Export Promotion: Agriculture & Food Processing, Moldovan Investment and Export Promotion Organisation, September 2007.

MNAF, 2006, Agriculture for Development - A Strategy for Moldovan Economic Growth, Moldovan National Agribusiness Forum Policy Paper, http://fnam.md/eng/?p=34.

Muller-Jentsch, Daniel (2004). Deeper Integration and Trade in Services in the Euro-Mediterranean Regio. World Bank, Washington, D.C. and the European Commission, Brussels.

Piazolo, Daniel. (2001). The integration process between Eastern and Western Europe. Kiel Studies, 310. Berlin: Springer-Verlag.

Robinson, Sherman (2003). Macro Models and Multipliers: Leontief, Stone, Keynes, and CGE Models. International Food Policy Research Institute (IFPRI), mimeo, September. Download:

World Bank (2007). Moldova - Managing Food Safety and Agricultural Health: An Action Plan, World Bank Working Paper, No. 42140.

www.ifpri.org/events/seminars/2003/20031014/robinson_thorbecke_EPIAM.pdf